

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIBRIS SORUNU VE TÜRK DIŞ POLİTİKASINA
ETKİSİ (1945-1974)

Tuğba URAŞ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Gülsüm Tütüncü Uğurlubay

İzmir – 2023

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Kıbrıs Sorunu ve Türk Dış Politikasına Etkisi (1945-1974)” adlı çalışmamın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

/.../2023

Tuğba URAŞ

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Kıbrıs Sorunu ve Türk Dış Politikasına Etkisi (1945-1974)

Tuğba URAŞ

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Programı

İkinci Dünya Savaşının ardından dış politikada dengeli ve faydalı ilişkiler kurmaya çalışan Türkiye, Rus tehdidi karşısında ABD ve İngiltere'nin müttefikliklerine daha çok ihtiyaç duyar hale geldi. İngiltere'nin himayesinde olan Kıbrıs ise bu dönemde Türkiye'nin gündeminde değildi. Kıbrıslı Rumlar ve Yunanistan ise adanın Yunanistan'a bağlanması için Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden beri mücadele ediyordu. Bu nedenle İkinci Dünya Savaşının hemen sonrasında Yunanistan, Kıbrıs için harekete geçti. İngiltere'nin tepkisini çeken bu tutuma rağmen Yunanistan adada self-determination ilkesinin uygulanmasında ısrar ediyordu.

İlerleyen süreçte Türkiye-Yunanistan ilişkileri Kıbrıs meselesi nedeniyle gerildi. İngiltere'nin adayı Yunanistan'a bırakma ihtimali, Yunanistan'ın Kıbrıs meselesini İngiltere'nin tüm çabalarına rağmen Birleşmiş Milletlere götürüp self-determination için sonuç alma çabaları Türkiye'nin 1955 yılından itibaren daha net bir Kıbrıs politikası izlemesiyle sonuçlandı. Türkiye adanın Yunanistan'a bağlanmasını kabul etmeyecekti. 1974 yılı Kıbrıs Barış Harekâtına kadar Kıbrıs meselesi İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında çözülmeye çalışılan büyük bir mesele olmaya devam etti.

Bu çalışmada 1974 yılında gerçekleşen Kıbrıs Barış Harekâtına giden süreç, Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın 1945-1974 yılları arasındaki Kıbrıs

politikaları, üç devletin Kıbrıs meselesi eksenindeki ilişkileri; arşiv belgeleri, resmi yayınlar, dönemin basını ve çeşitli araştırma eserlerinin kaynaklığında incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, KKTC, EOKA, Londra Konferansı, Radcliffe Planı, Enosis, Taksim Tezi, 1963, 1964, 1967, 1974.

ABSTRACT

Master's Thesis

Cyprus Problem (Crisis) And Its Impact on Turkish Foreign Policy (1945-1974)

Tuğba URAŞ

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of History

History of The Turkish Republic Program

Attempting to establish balanced and beneficial relations in its foreign policy following the Second World War, Turkey became more in need of the alliances of the USA and England in the face of the Russian threat. Cyprus, which was governed by England at that time, was not on Turkey's agenda during this period. On the other hand, Greek Cypriots and Greece had been fighting since the last periods of the Ottoman Empire to give the control of the island to Greece. Therefore, right after the Second World War, Greece took action for Cyprus. Greece insisted on the application of the principle of sovereignty on the island notwithstanding this stance, which provoked a response from England.

In the following process, Turkey-Greece relations became tense due to the Cyprus issue. The possibility of England leaving the island to Greece, Greece's efforts to take the Cyprus issue to the United Nations despite all the efforts of the United Kingdom and to get results for self-determination resulted in Turkey's following a clearer Cyprus policy since 1955. The connection between the island and Greece was rejected by Turkey. Until the Cyprus Peace Operation in 1974, the Cyprus issue continued to be a major issue that was tried to be resolved between Britain, Turkey and Greece.

In our study, the process leading to the Cyprus Peace Operation in 1974, the Cyprus policies of Turkey, England and Greece between 1945-1974, the relations of the three states in the axis of the Cyprus issue; archival documents,

official publications, the press of the period and various research works were examined to better understand in the source.

Keywords: Cyprus, KKTC, EOKA, London Conference, Radcliffe Plan, Enosis, Taksim Thesis, 1963, 1964, 1967, 1974.

KIBRIS SORUNU VE TÜRK DIŞ POLİTİKASINA ETKİSİ (1945-1974)

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GARANTÖRLÜK ANLAŞMALARI ÖNCESİNDE KIBRIS

1.1. OSMANLI HAKİMİYETİ ÖNCESİ ADANIN DURUMU	5
1.2. KIBRIS'TA OSMANLI HAKİMİYETİ VE RUMLAR	6
1.2.1. Rumlarda Megali İdea Düşüncesinin Ortaya Çıkışı	12
1.2.1.1. Mora İsyanı ve Etkileri	14
1.3. KIBRIS'TA İNGİLİZ HAKİMİYETİ	17
1.3.1. İki Dünya Savaşı Arasında Adanın Durumu	22
1.3.1.1. 1931 Rum İsyanı	24
1.3.2. Kıbrıs'ın Uluslararası Bir Mesele Haline Gelmesi	26

İKİNCİ BÖLÜM

1945-1974 ARASI KIBRIS SORUNUNUN TÜRK DIŞ POLİTİKASINA ETKİSİ

2.1. 1945-1954 ARASI TÜRK HÜKÜMETLERİNİN KIBRIS'A KAYITSIZLIĞI	29
2.2. KIBRIS MESELESİNDE “POLİTİKALI” TÜRKİYE	36

2.2.1. Türkiye'nin Kıbrıs Meselesine Doğrudan Taraf Olması	36
2.2.1.1. Londra Konferansı	39
2.3. 1956-1958 YILLARINDA YAŞANAN GELİŞMELER VE TAKSİM TEZİ	46
2.3.1. Türkiye'nin Yeni Stratejisi Taksim Tezi	50
2.4. BAĞIMSIZ KIBRIS'A GİDEN SÜREÇ	57
2.4.1. Zürih ve Londra Antlaşmaları	57
2.5. KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN SONUNA DOĞRU	59
2.5.1. 1963 Yılında Yaşanan Gelişmeler	59
2.5.2. 1964 Yılı Olayları	62
2.5.3. 1965-1967 Yılları Arasında Yaşanan Gelişmeler	65
2.5.3.1. 1965 Yılında Yaşananlar	65
2.5.3.2. 1967 Krizi	66
2.5.4. Kıbrıs'ta Geçici Türk Yönetimi ve İki Toplumun Uzlaşma Çabası	70
2.5.5. Kıbrıs Barış Harekâtına Giden Süreç	71
2.5.5.1. Türkiye'nin Politikası Bu Defa "Harekât ve Barış"	72

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1945-1974 YILLARI ARASINDA İNGİLTERE VE YUNANİSTAN'IN KIBRIS POLİTİKALARI

3.1. İNGİLTERE'NİN KIBRIS POLİTİKALARI	76
3.1.1. Kıbrıs İngiliz Hakimiyetindeyken Yürütülen Politikalar	76
3.1.1.1. İngiltere'nin Meseleyi Çözme Çabaları	79
3.2. YUNANİSTAN'IN KIBRIS POLİTİKASI	84
3.2.1. Yunanistan'ın Kıbrıs Politikasının Bir Adımı: Birleşmiş Milletler	86
3.2.2. 1960-1974 Yılları Arasındaki Gelişmeler	90
SONUÇ	93
KAYNAKÇA	97

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BOA	Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
BCA	Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi
BM	Birleşmiş Milletler
bkz.	Bakınız
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DP	Demokrat Parti
D.P.MGMZ	Demokrat Parti Meclis Grubu Müzakere Zabıtları
EOKA	Ethniki Organosis Kiprion Agoniston
ESEA	Enosis Mücadelesi Koordinasyon Komitesi
KATAK	Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu
NATO	North Atlantic Treaty Organization
MSP	Milli Selamet Partisi
s.	Sayfa No
ss.	Sayfadan Sayfaya
TMT	Türk Mukavemet Teşkilatı
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
UK	United Kingdom

GİRİŞ

Akdeniz'deki beş büyük adadan biri olan Kıbrıs, Doğu Akdeniz'in en büyük adasıdır. Ada, 34°-35° kuzey enlemleri 32°-34° doğu boylamlarında, “Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının ortasında yer almaktadır.”¹ Kıbrıs, Türkiye'ye 70 km, Yunanistan'a 800 km ve İngiltere'ye 3000 km uzaklıktadır ve Anadolu'nun komşusudur. Kıbrıs, Akdeniz'e hakimiyet açısından oldukça önemlidir. Aynı zamanda hem Akdeniz ticaret yolunun üzerinde bulunması hem de Atlas ve Hint okyanuslarının Avrupa ve Asya'ya bağlanması açısından da stratejik bir konumdadır.² Kıbrıs'ın bu konumu adayı tüm zamanlarda devletler için önemli bir hale getirmişti. Adeta Akdeniz'in teminatı olarak görülmüştü. Bu nedenle zaman içinde birbirinden farklı devletler Kıbrıs'ı ele geçirmişti veya geçirmeye çalışmıştı.

Ada stratejik konumu nedeniyle pek çok devletin gözdesi olsa da çoğunlukla Anadolu'ya hükmeden devletin hakimiyetinde oldu. Nitekim Osmanlı İmparatorluğu'nun da hakimiyetine girdi. 1878 yılına kadar adayı Osmanlı İmparatorluğu yönetti. Adada Türkler ve Rumlar bir arada yaşıyordu. Ada yönetiminin Rus tehdidi nedeniyle İngiltere'ye devredilmesiyle Kıbrıs, Türk kontrolünden çıkmış oldu. Kıbrıslı Rumların, Yunanistan ile birleşme isteğiyle Osmanlı İmparatorluğu döneminden beri devam ediyordu.

Aslına bakıldığında Kıbrıs 1878'den itibaren kendi içinde bir mesele haline geldi. İngiltere'nin hakimiyeti Kıbrıslı Rumların Yunanistan'a bağlanma ümitlerini arttıran bir gelişme olsa da bu bekledikleri gibi gitmedi. Böylece Kıbrıslı Rumların bu çabalarıyla, İngiltere'nin yönetimi ve adada yaşayan Türkler için bir süreç başlamış oldu. Yakın dönemde iki dünya savaşının çıkmasıyla daha kısıtlı bir mesele olarak kaldı. Adayı İngiltere'ye devreden Osmanlı devleti büyük bir çöküş sonucu Birinci Dünya Savaşı sonrasında en büyük faturayı ödeyen devletlerden biri olarak yıkılmıştı ve Anadolu'da tutunmaya çalışan Türk milleti ise topraklarının işgali ile yüzleşmek zorunda kaldı. Yalnızca kendi imkanları sonucunda büyük bir savaş dönemi geçirerek

¹Zeki Koday, “Kıbrıs'ın Jeopolitik Önemi”, *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 33, 1998, s. 421.

²İsmail Baydili, *Eleştirel Jeopolitik Yaklaşımlar Çerçevesinde Kıbrıs Barış Harekâtı: Gazetelerin İncelenmesi (Hürriyet, Milliyet, Cumhuriyet, Milli Gazete)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2020, ss. 141-142.

galip gelmişlerdi ve Türkiye Cumhuriyeti çok zorlu bir mücadelenin ardından imkansızlıklar içinde kurulmuştu.

Bu şartlar altında kurulan Türkiye, kâğıt üzerinde inşa ettiklerini uygulamaya geçti. Mevcudiyetini önceliklendirdi, yaralarını sardı. Yeni devlet gençti ve elde ettiklerini koruması gerekiyordu. Aynı dönemde Yunanistan ise kaybettiği savaşın hasarlarıyla meşguldü. İkinci Dünya Savaşı ise çok sürmeden patlak verdi. Türkiye Cumhuriyeti bu dönemde dış politikada izlediği denge siyaseti sayesinde savaşın mümkün oldukça dışında kaldı. Avrupa'yı oldukça karıştıran bu savaşın ardından Sovyet tehdidinin artmasıyla Türkiye'nin öncelikleri yine kendisini korumaktı. Savaş sırasında saldırıya uğrayan Yunanistan ve savaşın dışında kalmayı başarmış Türkiye'nin bu dönemde Kıbrıs meselesi için doğrudan bir politika yürütmesi pek mümkün değildi. Aynı bölgede aynı tehdidin altında olan iki ülke savaş sonrası bu dönemde dostça ilişkiler içerisindeydi.

İngiltere'de savaşta büyük hasarlar almıştı. Görkemli günlerinin tamamını olmasa da bir kısmını geride bıraktığı açıktı. 19. Yüzyılda Rus tehdidi nedeniyle korumak için mücadele ettiği stratejik bölgeler yine aynı tehdit ile karşı karşıyaydı. Türkiye ve Yunanistan'ın Amerika'nın yardımını aldığı bu süreçte iki devletten birinin Sovyet tehdidiyle yüzleşmesinin sonuçlarının birbirlerini etkileyeceğinin farkındalardı. Bunun anlamı müttefikliklerinin sürmesinin taraflardan ikisi içinde doğru olan olduğuydu. Böylece dış politikada gündem savaş, savaş ve Sovyet tehdidiydi.

Bu ortamda Kıbrıs meselesi İngiltere, Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türkler arasında sürüp gitmekteydi. Kıbrıslı Rumların enosis talebinin Yunanistan tarafından karşılık bulmasıyla mesele İngiltere ve Yunanistan'ın dış politika gündemine girdi. Yunanistan, İngiltere ile ilişkilerini germeden Kıbrıs meselesini görüşmeye çalışıyordu. İlk yıllarda Türkiye'nin doğrudan bir politikayla dahil olmadığı Kıbrıs meselesi sürecin devamında üç devlet arasında bir sorun olmaya başlayacaktı. Böylece Kıbrıs'ta yaşanan gerilimlerin durdurulması için çözüm arayışları başlayacaktı. 1955 yılından itibaren Kıbrıs meselesinde kendi politikasını savunmaya başlayan Türkiye, Yunanistan'ın enosis talebinin daima karşısında olacaktı.

Bu tez tüm bu tarihsel arka planı ele aldığı gibi Kıbrıs'ın Türkiye için önemi, uluslararası ilişkilerde nasıl sorun haline geldiği ve Türkiye'nin dış politikasına etkisini (1945-1974) araştırmaktadır. Ayrıca aynı yıllarda Kıbrıs hakkında İngiltere ve Yunanistan'ın Kıbrıs politikaları da tezin içeriğini oluşturmaktadır.

Tez 1945-1974 Yılları arasında devletler arası bir mesele haline gelen Kıbrıs'ın tarihsel sürecini inceleyerek, bu yıllar arasında Türkiye'nin yürüttüğü Kıbrıs politikalarının anlaşılmasını amaçlamaktadır. Uluslararası bir mesele haline gelen Kıbrıs'ın, Türkiye, İngiltere ve Yunanistan için ne ifade ettiğinin açıklanması ve Türkiye için Kıbrıs'ın öneminin anlaşılmasıdır. Adı geçen devletlerin birbirlerinden farklı ve aynı dönemlerde planladıkları ve uyguladıkları tezlerin karşılaştırmalı olarak ele alınması amaçlanmaktadır. Akdeniz'deki stratejik konumu nedeniyle Kıbrıs'ın devletlerarası bir mesele haline gelişinin ve yaşanan bu sürecin açıklanması planlanmaktadır. 16. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun hâkimiyeti altına giren Kıbrıs'ın bu dönemden itibaren Türkiye ile olan ortak geçmişi de tezde ele alınacak konulardan biridir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeniden çekişmelere neden olan adanın güncel bir problem haline gelmesinin nedenleri ele alınacaktır. Yakın geçmişte yaşanan Kıbrıs olaylarına özellikle odaklanacak olan tezde, bu sürecin detaylı olarak araştırılıp aydınlatılması ve disiplinler arası bir analiz ile Kıbrıs'ın uluslararası bir sorun haline gelmesinin etkilerini ortaya koymak amaçlanmaktadır. 1945-1974 yıllarını kapsayan süreçte Türkiye'nin izlediği Kıbrıs politikası ele alınarak ülkenin dış politikasında nasıl uluslararası bir mesele haline geldiği ve Türkiye'nin dış politikasına olan etkisi incelenecektir.

Kıbrıs'ın Osmanlı hakimiyetine girişi ile başlatılacak olan süreç İngiltere ve Yunanistan'ın Kıbrıs ile ilgili tarihsel süreçlerinin incelenmesinin ardından daha yakın geçmişe odaklanarak devletlerin Kıbrıs politikalarının incelenmesiyle devam edecektir. Ardından Türkiye'nin Kıbrıs politikaları detaylandırılarak 1945-1974 yılları arasında Kıbrıs meselesinin Türk dış politikasındaki etkilerine odaklanılacaktır. Türkiye için Kıbrıs'ın önemini tarihsel süreç içinde ortaya koyarak inceleyen tez, Türkiye'nin Kıbrıs'ta tarihsel haklara dayanarak garantörlüğünü getiren ve Kıbrıs Barış Harekatı'na giden sürecinin anlaşılmasını sağlayacaktır.

Tez; 1945- 1974 tarihleri arasında İngiltere ve Yunanistan'ın Kıbrıs politikalarını ele alarak Kıbrıs meselesi hakkındaki etkinlik ve stratejilerinin anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın Kıbrıs politikalarını 1945-1974 yılları arasında inceleyen tez, oldukça kapsamlı bir süreci incelemiştir. İngiltere ve Türkiye'nin politikaları birinci el kaynaklara dayanarak karşılaştırmalı tarih yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir.

Tezde bilimsel tarih araştırma yöntemi takip edilerek betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Kaynak taraması birincil ve ikincil kaynaklar ele alınarak yapılmıştır. Bulgular; karşılaştırmalı tarih yöntemi ile tarihsel süreç, dış politika ve farklılık parametreleri çerçevesinde işlenerek tanımlanmış, incelenmiş ve analiz edilmiştir.

İlk olarak konuyla ilgili literatür taraması yapılmıştır. Yerli ve yabancı arşivler taranmış olup bu çalışmada, buralarda yer alan arşiv belgelerinden yararlanılmıştır. Dönemin gazete ve dergi yayınları incelenmiş ve konuyla ilgili özgün eserler taranıp elde edilen kaynaklar çalışmada kullanılmıştır.

Birinci el kaynaklar taranırken; Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri, TBMM Arşiv belgeleri, U.K. Parliamentry Paper's ve süreli yayınlar arşivlerinden yararlanılmıştır. Süreli yayınlar tarandığında Türkiye gazetelerinde Kıbrıs'ın oldukça geniş yer bulduğu ve Türk kamuoyunun duygusal davranarak Kıbrıs meselesini Türk siyasetinden önce sahiplendiği görülmüştür. İngiliz gazetelerinde Kıbrıs meselesi nispeten daha az yer alırken İngiliz siyasetinde ise daha geniş yer bulmuştur. Süreli yayınlar ele alındığında Kıbrıs, Türk halkının aksine İngiliz halkının öncelikli meselelerinden biri olmamıştır.

Türkiye'nin parlamento belgelerinin taranması sonucunda tüm süreci kapsayacak şekilde Kıbrıs'ın Yunanistan'a bırakılamayacağını vurgulandığı gözlemlenmiştir. İngiltere'nin parlamento belgeleri incelendiğinde ise Kıbrıs'ın bağımsızlığının ardından daha çok uzlaştırıcı bir kuvvet gibi hareket edildiği ve bu dönemlerde Kıbrıs'ın iç meselelerinde orada bulunan İngiliz askeri birliklerinin kullanılmasının İngiltere tarafından finanse edilmesinin muhalefet tarafından olumsuz karşılandığına dair verilere ulaşılmıştır. Tezin sınırlılıkları ise Yunanistan'ın birinci el kaynaklarının elde edilmesini sağlayacak olan arşiv, parlamento belgeleri ve süreli yayın arşivlerine erişilememiş olmasıdır. Tez, özgün eserler olarak kitaplar, tezler ve makalelerle desteklenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GARANTÖRLÜK ANLAŞMALARI ÖNCESİNDE KIBRIS

1.1. OSMANLI HAKİMİYETİ ÖNCESİ ADANIN DURUMU

Çağlar boyu farklı devletlerin hükmü altına giren Kıbrıs İÖ. 59'da Romalılar tarafından istila edildi.³ Ada, 375 yılında Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesiyle Bizans İmparatorluğu'nda kalmış oldu.⁴ Yerli halk, Roma hakimiyeti sırasında dil olarak Rumcayı din olarak Hristiyanlığı benimsedi. Kıbrıs uzun yıllar Roma hakimiyetinde kaldı. Bu hakimiyeti sonlandıran 600'lü yıllarda Müslümanların yaptığı seferler oldu. Böylece Kıbrıs 647 yılında Müslümanlar tarafından zapt edildi. Müslümanlar Kıbrıs'ı zapt etmiş olsa da adada bir sistem oturtabilmiş değillerdi bu nedenle 964 yılına gelindiğinde Bizans İmparatoru Nikephoros adayı yeniden ele geçirdi. Bu Kıbrıs'ın yeniden Bizans İmparatorluğunun kontrolüne geçtiği anlamına geliyordu.⁵

Bu dönemde Kıbrıs'ın yakın ve dahil olduğu coğrafyada Müslümanlar ve Türkler hüküm sürmekteydi. Böylece ada, Bizans'ın eline geçtiği andan itibaren, coğrafyada istenmeyen Müslüman ve Türklere karşı Haçlılar için bir üs olma görevi üstlenmiş oldu. Lakin Bizans, ada halkından çok ağır vergiler talep ediyordu. Bu nedenle ada sakinleri "İsak Komeno" önderliğinde bir isyan başlattı. Bunun neticesinde de tarihte ilk defa kimsenin hükmünde olmayan bir Kıbrıs Devleti ortaya çıktı.⁶

Adada bağımsız bir Kıbrıs Devleti kurulurken Anadolu'da Selçuklular hüküm sürmekteydi. Bu dönemde Müslümanlar ve Türkler haçlı seferleriyle uğraşüyor, Anadolu Selçukluları, Anadolu'nun yakınında olan ticaret yollarını kontrol altına almaya çalışıyorlardı. Bir yandan bu yollara sahip olmaya çalışan Selçuklu diğer yandan milletlerarası ticareti geliştirmeye çalışıyordu. Bu nedenle çeşitli girişimlerde

³Kadir Kargı, **93 Harbinden Lozan'a Kıbrıs'ta İngiliz İşgali**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2009, s. 9.

⁴Hilal Erdoğan, **Kıbrıs Meselesinin Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkileri**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015, s. 6.

⁵Levent Akbulut, **Kıbrıs'ın Yunanistan'a İlhakı Amacıyla Adada Türklere Karşı Yürütülen Askeri ve Siyasi Faaliyetler (1950-1960)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2019, s. 10.

⁶Erdoğan. ss. 6-7.

bulunuldu. Bu girişimlerden biri de Ahitnamelerdi. Hristiyan tüccarlara verilen bu ahitnameler sayesinde Kıbrıslı Tüccarlar, sık sık Anadolu'ya gelerek ticaret yaptı.⁷

İlerleyen dönemde İngiliz Kralı Richard, Haçlı seferleri kapsamında Kudüs'ü ele geçirmek için harekete geçtiği sırada Kıbrıs'ı ele geçirdi. Kudüs üzerine harekete geçmek için birliklerini güçlendirmeye ihtiyaç duyduğunu düşünen Richard, adayı ilk önce Tamplar şövalyelerine, ardından da daha önce Kudüs'ü kaybeden Guy Lusignan'a sattı. Böylece Kıbrıs'ta, Lusignan hakimiyeti başlamış oldu. Bu hakimiyetle birlikte Kıbrıs, haçlı seferlerinin beklenildiği gibi sonuçlanmaması üzerine Müslümanlar karşısında kaybedenlerin kaçtığı ve cepheleştiği bir yer haline gelerek Müslümanlar için tehdit oluşturmaya başladı.⁸ Bu nedenle ada Müslümanların kontrol altına almaya çalıştığı bir yer oldu. Bu mücadeleler uzun yıllar boyunca devam etmiş olsa da başarı sağlanamadı.

1.2. KIBRIS'TA OSMANLI HAKİMİYETİ VE RUMLAR

1489 yılına gelindiğinde Ada, Venedikliler'in hakimiyeti altına girdi. Venedik hakimiyeti Kıbrıs halkını memnun etmedi ve memnuniyetsizlik halk arasında yavaş yavaş yayıldı. Tam bu dönemde, Anadolu'da kurulmuş olan lakin topraklarını oldukça genişleten Osmanlı İmparatorluğu, sınır komşusu Memlûk Devleti ile anlaşmazlıklar ve çatışmalar yaşıyordu. Bu çatışmalar neticesinde Venedikliler'den Kıbrıs'ta bir üs isteyen Osmanlı, olumsuz cevap aldı.⁹ Sınırlarını korumayı hedefleyen Osmanlı İmparatorluğu, Kıbrıs'ın stratejik konumunun Akdeniz'deki mevcudiyeti için ne denli önemli olduğunun farkına varmış oldu.

Osmanlı, bu dönemde parlak çağını yaşıyordu. Topraklarını genişletmiş, bölgesinde güçlü bir imparatorluk konumuna erişmiş ve hâkim konumuna geçmişti. Bu dönemde Mısır'ın Osmanlı İmparatorluğu hakimiyeti altına girmesiyle birlikte Kıbrıs, Osmanlı üstünlüğünü kabul etmek durumunda kaldı ve vergi ödemeyi kabul etti.¹⁰ Osmanlı Akdeniz'e tümüyle hâkim konumunda değildi. Özellikle Kanuni Sultan Süleyman'ın tahta geçtiği dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun Akdeniz stratejisi

⁷Erdoğan, s. 7.

⁸Akbulut, ss. 11-12.

⁹Akbulut, ss. 12-13.

¹⁰Akbulut, s. 13.

değişerek bölgenin bir Türk gölü haline getirilmesi niyeti ortaya çıktı.¹¹ 1522 yılında Rodos'u kontrolü altına alan Osmanlı, Kıbrıs'ı da hukuken kendine bağlı konuma getirmişti. Adayı kendi üsleri olarak kullanan Venedikli korsanlar ise bu durumdan ziyadesiyle rahatsızdı.¹²

O sırada Akdeniz'de hüküm süren üç büyük donanma mevcuttu. Bunlar; Osmanlı, Malta, Venedik donanmalarıydı. Osmanlı'nın Akdeniz'deki ilerleyişi için engel teşkil eden Malta ve Venedik donanmaları, İmparatorluğun hükmü altında bulunan bölgeler içinde büyük birer tehditler. Ayrıca Venedikli korsanların faaliyetleri Akdeniz ticareti ve Osmanlı gemileri için büyük tehlike oluşturuyor, hacıları taşıyan gemilerde bu tehlikeden nasibini alıyordu. Can ve mal kayıplarının ardı arkası kesilmiyordu.¹³

Kıbrıs'ta yaşayan halk içinse durum pek parlak değildi. Adada yaşayan yerel halk, Venediklilerin katı yönetimi altında ilkel bir muameleye maruz kalıyordu. Bu durum Jacob Diassorin önderliğinde halk tarafından desteklenen bir ayaklanma çıkmasıyla bir süreç başlatmış oldu. Süreç, ayaklanmada etkin rol oynayan grubun Osmanlı'dan, Kıbrıs'ın fethini talep etmesiyle devam etti.¹⁴ Bu süreç yerel halkın mevcut yönetimden memnun olmadığı ve bir kurtuluş yolu aradığı bir durumda ortaya çıktı. Halkın memnuniyetsizliği, adanın başına gelen doğal felaketler gibi çeşitli nedenlerin bir araya gelmesiyle birlikte ise adanın yavaş yavaş çevresine göç verdiği görüldü. En nihayetinde de bir isyanın çıkması kaçınılmaz oldu.

Tüm bunların sonucunda ise Osmanlı İmparatorluğu'nun o dönemki padişahı olan II. Selim, adanın fethi için harekete geçti ve hazırlıklara başladı. Şeyhülislam Ebu Suud Efendi'den Kıbrıs Seferi için fetva alındı ve Piyale Paşa, Kıbrıs'ı almakla görevlendirildi.¹⁵ Böylece donanma Kıbrıs'ı kuşattı ve 1571 yılında adadaki Venedik hakimiyeti sonlandırıldı.

Kıbrıs'ta Osmanlı hakimiyetinin başlamasının ardından II. Selim adada "20.000" civarında askerin kalmasını istedi. Osmanlı, Kıbrıs'ı Lefkoşa'nın merkez olduğu bir eyalet haline getirdi. Geleneksel Osmanlı eyalet sistemine göre bu eyalete

¹¹Hüner Tuncer, **Kıbrıs Sarmalı- Nasıl Bir Çözüm?**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2012, s. 26.

¹²Akbulut, s. 13.

¹³Feridun Bilgin, "Kıbrıs Fethi İçin Yapılan Hazırlıklar (Arşiv Belgelerine Göre)", **Mukaddime**, Cilt: 6, Sayı: 1, 2015, ss. 79-100, s. 81.

¹⁴Nuri Çevikel, **Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası**, 47 Numara Yayıncılık, İstanbul, 2006, ss. 89-90.

¹⁵Tuncer, s. 26.

anakaradan dört adet sancak bağlandı. Muzaffer Paşa ilk Kıbrıs Beylerbeyi olarak görevlendirildi. Yılda “1.100.000 akçe” gelir beylerbeyinin eline geçiyordu. Tanzimat dönemine kadar kazaların yönetiminde kadılar yer aldı. Tanzimat döneminde ise mülki işler için kaymakam görevlendirildi.¹⁶ Osmanlı Padişahı II. Selim fetih sonrası savaştan etkilenen ada halkına iyilikle muamele edilmesini bildirdi. Savaştan dolayı maddi ve manevi hasara uğrayan ada sakinlerinin adaletle, haksızlığa uğramadan yönetilmesini istedi. Halkın dinine müdahale edilmedi. Osmanlı hakimiyeti öncesi Hristiyan olan yerli halk “serflik statüsündeydi.” Osmanlı, Kıbrıs arazisini miri araziye tabi tutarak yerli halkın “Resm-i Tapu” karşılığında işleyebileceği toprağa sahip olmasını sağlayarak serflik statüsünü kaldırmış oldu.¹⁷

Kıbrıs’ın Osmanlı tarafından fethinin ardından adaya atanan birçok yönetici ve görevli ada halkına hizmet için çeşitli vakıflar kurdu. Bu vakıflar Kıbrıs’ta kurulan ilk vakıflar olmakla birlikte Osmanlı’nın diğer bölgelerindeki vakıflar gibi cami, mektep, kütüphane, su yolu gibi ihtiyaçlar doğrultusunda hayratlar yaptı.¹⁸ Venedik döneminde kapatılan Ortodoks kilisesi yeniden ibadete açıldı. Ortodoks Başpiskoposuna çeşitli yetkiler tanındığı gibi kilise vergiden muaf tutuldu. Adada yaşayan Hristiyanların inançları ve inanç özgürlükleri güvence altına alındı. Yerli halkın inançlarına göre alacakları eğitimde tamamen kendilerine bırakıldı. Venedikliler döneminde ada halkından alınan vergilerde bu dönemde kaldırıldı.¹⁹

1572 yılında hazırlanan bir tahrir defterinde adanın nüfusunun azaldığı belirtildi.²⁰ Savaş öncesi halkın durumu, göç gibi etkenler ve 1571 yılında yaşanan savaş bu azalmaya neden oldu. Nüfusun böyle yoğun bir şekilde azalmasıyla birlikte bazı araziler ve 76 köy terk edilmiş haldeydi. Hem bunların etkisiyle hem de Osmanlı’nın adadaki kontrolünü kuvvetlendirmesi adına Osmanlı İmparatorluğu bir sürgün hükmü çıkardı. Buna göre Anadolu’da yaşayan bir kısmı zanaat sahibi

¹⁶George Hill, **Kıbrıs Tarihi- Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016, ss. 4-5.

¹⁷Ziya Kazıcı, “Osmanlı Fethinden Sonra Kıbrıs Halkına Yapılan Muamele”, **Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, 2015, ss. 39-47, ss. 46-47.

¹⁸Abdüllatif Armağan, “Baf Sancakbeyi Mehmet Bey’in Kıbrıs’ta Kurduğu Vakıf ve Vakfiyesi”, **Osmanlı Döneminde Kıbrıs Uluslararası Sempozyum- Bildiriler**, Bağcılar Belediye Başkanlığı ve Kıbrıs Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa, 9-11.10.2015, ss. 156-177, ss. 172.

¹⁹Mustafa Göregen, “Bir Arada Yaşama Tecrübesi Bakımından Osmanlı Dönemi Kıbrıs”, **Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, 2016, ss. 19-30, ss. 22-25.

²⁰Çevikel, s. 119.

Müslüman Türkler çeşitli kriterler göz önünde bulundurularak Kıbrıs'a gönderildi.²¹ Gönderilen aileler arasında; “ayakkabıcılar, terziler, dokumacılar, aşçılar, mumcular, semerciler, nalbantlar, bakkallar, demirciler” gibi meslek sahipleri başta gelmekteydi.²² Aileler, Kıbrıs'a gitmeleri için teşvik edildi.

Bu göçler neticesinde terk edilen köylere ve topraklara Türkler yerleşmeye başladı. Böylece adanın ekonomik durumunun canlanması sağlandı. Adadaki Müslüman ve Gayrimüslim tebaa arasında çeşitli sosyal ve ticari ilişkiler kuruldu.²³

17. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezi otoritesinin zayıflaması adadaki ortamı da etkiledi ve mevcut istikrarlı ortamı bozdu. Bu durum yine adadan çeşitli göçlerin yaşanmasına neden oldu. Göç edenlerin arasında kimi zaman Türklere de rastlanmaktaydı.²⁴ Adada istikrarlı düzenin bozulmaya başlamasının nedenleri arasında; adaya atanan yöneticilerin vergi taleplerinin yüksek olması, görevlilerin yetkilerini kötüye kullanması ve adada yaşanan doğal afetler gösterilebileceği gibi ilerleyen dönemde dış güçlerin devreye girerek ada halkını kışkırtması da gösterilebilir. Osmanlı'nın uyguladığı millet sistemi anlayışıyla Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu'nu Gayrimüslimlerin temsilcisi olarak ataması ve Babıali ile piskoposlar arasında doğrudan kurulan bu bağlantıda bir süre sonra adada bulunan Osmanlı hakimiyetini tehlikeye atıp ada huzurunun bozulmasına etki edecek nedenler arasına dahil oldu.²⁵

Yapılan değişikliklerle Kıbrıs, “Rodos ve diğer Ege adaları gibi” direkt Kaptan Paşa'ya bağlandı. Paşa da adayı yönetmeleri için “müsellimler” atadı. Adada yeniden düzen sağlanmaya çalışılıyordu ancak sonuçta beklenenin tam aksi olarak ortaya çıktı. Kıbrıs vergileri Babıali tarafından gönderilen haraççılar tarafından toplanıyordu. Lefkoşa ağaları adada devlet adına vergi topluyordu. Bu ağalar birbirleriyle çatışma halindeydi. Nitekim bu ağalardan biri olan Boyacıoğlu Mehmed isyan etti. İsyan, uzun yıllar sürdü. Sonuçta isyan bastırılmış olsa da Kaptan Paşa'nın oluşturduğu sistem başarısız oldu. Bu nedenle dönemin padişahı III. Ahmet, Kıbrıs'ı sadrazama verdi.

²¹Çevikel, ss. 119-120.

²²Tuncer, ss. 26-27.

²³Sabahattin İsmail, **1571'den Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne Kıbrıs Sorunu: İç Etkenler**, K.K.T.C. Turizm ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1986, s. 15.

²⁴Halil İnalcık, “Kıbrıs Tarihinin Ana Meseleleri”, **Türk Kültürü**, Cilt: 1 Sayı: 4, 1963, ss. 31-36, s. 33.

²⁵Hill, ss. 63-64.

Böylece Kıbrıs'ı yönetecek kişileri Sadrazam atayacaktı. Bu kişiler ise “açık arttırma usulüyle” seçiliyordu. Parayı verenin Kıbrıs muhassılı olmaya başladığı bu dönemde seçilen muhassıl, ada için ödediği parayı ahaliden tahsil ediyordu. Ada halkı bu durumdan oldukça rahatsızdı.²⁶

Osmanlı'nın Kıbrıs fethinden sonra imparatorluk genelinde uyguladığı “millet sistemi” burada da hayata geçirilmişti. Başpiskoposlara ve kiliseye yetkiler veren bu durum sayesinde 18. Yüzyılın yarısına gelindiğinde Başpiskoposlar, Türk idarecilerden daha öncelikli hale gelmişlerdi.²⁷ Osmanlı İmparatorluğunda idari bozuklukların başladığı bu dönemde kilisenin muhassıllar üzerindeki etkisi de böylece artmış oldu. Kilisenin onaylamadığı verginin ahaliden alınamayacağı ancak kilisenin tüm bu durumları tetikleyerek ahaliyi özellikle Rumları isyana teşvik ettiği görüldü. İsyân sonucunda ortaya çıkan hasar tazminatının isyanda rolü olmayan Türkler tarafından da ödenmesi kararı ortaya çıkınca Türkler, bu durumdan rahatsız olarak süreci uzattı böylece isyan ve düzensizlik ortamı devam etti.²⁸

Tüm bu kaos döneminin ve başarısız denemelerin ardından Kıbrıs fethinden sonraki ilk idari haline döndürülerek müstakil bir eyalet haline döndürüldü. Abdullah Paşa, yönetime getirildi. Onun ardından da Ebu Bekir Paşa dönemi başladı. İlerleyen dönemde yeniden sadrazama verilen Kıbrıs'ta durumlar iyiye gitmedi. Özellikle 1764 yılında muhassıl olan Çil Osman Ağa din ayrımı gözetmeksizin halkı ezdi. Çil Osman Ağa'nın vergileri iki katına çıkarması halkın büyük tepkisine yol açsa da bir çözüm bulunmadı. Sürecin devamında isyan çıkmış olsa da yeniden atanan muhassıllar ile sorun kısa vadede çözüldü. İlerleyen dönemde vergi, ahali ve muhassıl sorunu sürdü. Kıbrıs, buna benzer sorunlar yaşamaya devam etti.²⁹ 1790 senesinde Kıbrıs'ta “60.000 Türk” varken Rumca konuşan insan sayısının “20.000” olduğu iddia edilmekteydi.³⁰

Olumsuzlukların yaşanmaya başladığı sürecin belli bir döneminde sorunların çıkış noktası Kıbrıs'ta bir arada yaşayan halkın kimliklerinden bağımsız Osmanlı'nın gücünü yitirmeye başlamasıyla birlikte doğan olumsuzluklar, yöneticilerin yanlış

²⁶Hill, ss. 64,65,66.

²⁷Çevikel, ss. 169-170.

²⁸H. Fikret Alasya, “Kıbrıslı Türklerin Hürriyet Savaşı”, **Türk Kültürü**, Sayı: 21, 1963, (Hürriyet), ss. 44-48, s. 44.

²⁹Hill, ss. 71-78.

³⁰Selim Sarper, “Yunanistan'ın Kıbrısımızla Alakası Yoktur!”, **Türk Düşüncesi**, Cilt: 8, Sayı: 15-16, 1958, ss. 30-45, s. 37.

politikaları, hakkaniyetsiz vergilendirmeler ve afetlerden kaynaklanırken sürecin devamında Yunan isyanına giden süreçte Rum-Türk çatışması meselenin merkezi haline geldi.

Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu durum da oldukça talihsizdi. Ülke geneline yayılan bir düzensizlik hali mevcuttu. Osmanlı, eski ihtişamını yitirdiği için artık rakipsiz değildi. Girilen savaşlar kaybediliyor, savaşların olumsuz sonuçları tüm imparatorluğun bünyesinde hissediliyordu. Bu durum Osmanlı içindeki krizleri tetikliyordu. Zamanla Osmanlı'nın inşa ettiği ve toplumu uyumlayan tüm sistemler çökmeye başladı. Osmanlı İmparatorluğu'nu hem içeride hem de dışarıda oldukça yıprattı.

Osmanlı'nın ve Kıbrıs'ın sorunları bu şekilde devam ederken 1768 yılında Osmanlı'nın o dönemde genel sorunu Rusya ile savaşa girmesi Kıbrıs'ın bir sorunla daha karşılaşması anlamına geliyordu. Rus-Osmanlı savaşının başlamasıyla İmparatorluk, tüm eyaletlerinden destek istedi. Kıbrıs'tan talep edilen destek ise oldukça yüklü oldu. 1770 yılında Rusların, Osmanlı donanmasını Çeşme'de tamamen yakmasıyla Doğu Akdeniz, Rus hakimiyetine girince tüm adalar gibi Kıbrıs'ta Rus tehdidiyle karşı karşıya kaldı. Osmanlı, Kıbrıs'ı korumak adına Sadık Mehmet Paşa'yı adaya gönderdi. 1774 yılına gelindiğinde ise Rusya ve Osmanlı arasında Küçük Kaynarca Antlaşması imzalandı.³¹

Antlaşmanın maddelerini kendi çıkarları doğrultusunda kullanan Rusya, Osmanlı topraklarında yaşayan tüm Ortodoks Hristiyanların koruyucusu olduğunu ilan etti. Böylece İngiltere ve Fransa'nın da İmparatorluğun iç işlerine, halklar üzerinden karışma yolu büyük ölçüde açılmış oldu. Bu durum ise Osmanlı'ya çoğunlukla kaos getirdi.³² Sonuçta Başpiskoposların etkili konumu güçlendi. Yunanlılar, Osmanlı himayesinde yaşarlarken kendilerine çeşitli ayrıcalıklar tanınmıştı. Patrikhane, kiliseler ve ayinler farklı bir dinin egemenliği altında yönetilen bir halka göre oldukça ayrıcalıklıydı.³³

³¹Hill, ss. 83-84.

³²Çevikel, s. 171.

³³Erdem Eren, "Yunan Milliyetçiliğin Tarihsel Arka Planı ve Politik Yansıma Örneği Olarak Batı Trakya Sorunu", *İzmir Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, 2019, ss. 77-85, s. 79.

1.2.1. Rumlarda Megali İdea Düşüncesinin Ortaya Çıkışı

1789'da Fransa'da yaşanan ihtilalin tüm imparatorlukları etkisi altına alan sonuçları arasında en önemlisi milliyetçilik idi. İhtilalin etkilerinin yaşandığı süreç Osmanlı için daha farklı ilerledi ve imparatorluğun pek çok yerinde milliyetçi ayaklanmalar çıktı, çıkarıldı ve diğer devletler tarafından da desteklendi.³⁴

Ayaklanmaların çok daha öncesinde İstanbul'un Fatih Sultan Mehmet tarafından Osmanlı topraklarına dahil edilmesi ve Bizans'ın yıkılmasının ardından Rumlar, kendi kültürlerine ve tarihlerine daha sıkı tutundu. Bir gün bu İslam egemenliğinin biteceğini ve kuracakları devletin o ihtişamlı günlere geri döneceği inancını benimsemişlerdi. Bu inancın merkezinde ise Ayasofya yer alıyordu. Bu inançlarını somutlaştırdı. Böylece kaybedilen toprakların geri alınacağı ve Hristiyanlığın, Yunan eliyle yeniden bu topraklarda yükseltileceği fikri büyük bir umutla doğdu. Fener Rum Patrikhanesi, ayrıcalıklı konumunu bu öğretilere adadı.

Kendilerini büyük tarihlerinin ve Bizans'ın mirasçısı olarak gören Rumlar için bu fikrin ve inancın koruyucusu ise kilise idi. Bizans'ın devamı olarak görülen kilise bu fikri bir görev gibi benimsedi. Dini faaliyetlerinin dışında Megali İdea içinde çalışmalar yürütüyordu. Okullar da büyük idealin temellerinin atıldığı merkezlerdi. Yunan sanatı, klasik eserleri birer birer tanıtılıyor, mitoloji ve kahramanlık hikayelerinin yer aldığı Yunan tarihi anlatılıyordu. Nesiller bu şekilde eğitim alıyor ve bu fikrin temelinde yetiştiriliyordu.³⁵

Rusların, Osmanlı topraklarında yürüttüğü Panslavizm politikasıyla Rumların Bizans'ın mirasçısı olduğu fikri tüm Osmanlı coğrafyasındaki Rumlar tarafından benimsendi. Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Rumların Bizans'ın mirasını Osmanlı'dan geri alarak Helen İmparatorluğu'nu yeniden inşa etme fikrini temel alan Megali İdea ilkesini benimseyen bir örgüt olan Filik-i Eterya henüz ortada yokken Yunan Şairi "Kosmos O Etolios" Megali İdeayı anlatmak için adaları gezmiş ve Rum halkını bu amaç etrafında toplamaya çalışmıştı. 1791 yılında "Rigas Ferreros" ise Bükreş'te Megali İdeanın ilk haritası olma özelliği taşıyan bir harita çizdirmiş ve

³⁴Haydar Çoruh, "Moralı Korsanların Kıbrıs Çevresindeki Faaliyetleri (1821-1828)", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 61, 2018, ss. 297-312, ss. 298-300.

³⁵Oktay Aslanapa, "Yunanistan ve Helen Fikri (Megalo İdea)", **Türk Düşüncesi**, Cilt: 8, Sayı: 15-16, 1958, ss. 46-52, ss. 47-49.

ilerleyen yıllarda bu haritayı bastırarak Yunanca konuşulan bölgelerin tamamında dağıtılmasını sağlamıştı. Bu amaç doğrultusundaki çalışmalarını sürdürerek 1797’de, ihtilal için bir program ve anayasa hazırladı.³⁶

Megali İdea bilincine sahip olan Yunan aydınları Avrupa’da yaşanan yeni gelişmelerden büyük ölçüde etkilendiler. Ayrıca Avrupa’da yaşayan ya da ticaret ve denizcilikle uğraşan Rumlarda bu gelişmelerle temas ettiler. Böylece hep sahip oldukları büyük Yunanistan’ı diriltme fikri için daha farklı temeller elde ederek yeni bir kavram olan Milliyetçilik ile kamçılandılar.³⁷

1814 yılında Megali İdeayı hayata geçirmek niyetiyle Filik-i Eterya adlı cemiyet üç tüccar tarafından Rusya’nın Odesa şehrinde kuruldu.³⁸ Cemiyet henüz yeni kurulmuş olsa da Megali İdea için gerekli zemin zamanında oluşturulmuş aşama aşama ilerleyen bu süreç faaliyetlere giden yolun temelini oluşturacak hale gelmişti. Patrikhane ve kiliseler sayesinde bu sürecin Rum toplumunda bir karşılığı vardı. Filik-i Eterya kuruluşunun hemen ardından gizli bir şekilde çalışmalarına başladı. Osmanlı İmparatorluğu’nun, Yunanlara ne kadar zulmettiğini, Yunanların bu durumdan kurtulması gerektiğini ve uzun yıllardır hayalini kurdukları devletleri için harekete geçmeleri gerektiğini anlatıyor ve cemiyetin içinde bulunan Yunan sayısını günden güne arttırıyorlardı. Cemiyet şubesi olmayan çeşitli kentlere üyelerinden birilerini gönderir oradaki Yunanların da bünyesine katılması için faaliyette bulunurdu.³⁹

Filik-i Eterya’nın İtalya kurulan Carbonari örgütünden oldukça etkilendiği yönünde çeşitli fikirler mevcuttur.⁴⁰ Cemiyetin başında kim olduğu da tıpkı cemiyetin kendisi gibi gizliydi. Bu gizli liderin Rus çarı I. Alexandr olduğu gibi kuvvetli inançlar

³⁶Sabahattin İsmail, **Kıbrıs Sorununun Kökleri – İngiliz Yönetiminde Türk-Rum İlişkileri ve İlk Türk Rum Kavgaları**, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, Lefkoşa, 2000, ss. 5-6.

³⁷Filik-i Eterya ile Etnik-i Eterya çoğu kaynakta aynı örgüt olarak ifade edilmiş olsa da bu doğru değildir. Etnik-i Eterya 1894 yılında Makedonya’da kurulan ve faaliyet alanı (Balkanlar) daha dar olan bir örgüttür.

Ayrıca bakınız; Arzu Erman, “Fenerli Aristokrasisinde Proto-Milliyetçi Bir Örnek: Aleksandros İpsilantis ve Filiki Eterya”, **Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 1, 2021, ss. 26-47.

Hasip Saygılı, “Rumeli Müfettişliği Döneminde (1902-1908) Makedonya’da Yunan Komitecileri ve Osmanlı Devleti”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Cilt: 11, Sayı: 21, 2015, ss. 147-185.

³⁸Necla Günay, “Filik-i Eterya Cemiyeti”, **Ahi Evran Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 1, 2005, s. 263-287, s. 273.

³⁹Vecdi Bürün, “Eterya Fesat ve Tethiş Cemiyeti”, **Türk Düşüncesi**, Cilt: 8, Sayı: 15-16, 1958, ss.53-71, ss. 53-56.

⁴⁰Yavuz Özdemir ve Erol Çiydem, “Osmanlı Coğrafyasında İlk Devrimci Örgüt: “Philiki Eterya”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 14, 2017, ss. 24-45, s. 11.

ve çeşitli spekülasyonlar olsa da bu kişi aslında çarın yaveri olan Alexandr İpsilanti idi.⁴¹

Filik-i Eterya'nın en önemli amacı tüm Yunanları bünyesinde barından bir Yunan devleti kurmak ve "Batı Trakya, On iki ada, Selanik, Ege Adaları, Orta Yunanistan, Girit, Kıbrıs ve Batı Anadolu'yu" bu devletin bir parçası haline getirmektir. Cemiyet, en nihayetinde İstanbul'u da ele geçirip Megali İdea'yı gerçekleştirmiş olacaktı. Bu amacı hayata geçirmek için her yolun mübah olduğunu düşünen cemiyet kanlı eylemlerde bulunmaktan da kaçınmayacaktı. Bu nedenle cemiyet, silah dağıtıyordu. Bu silahlar da kimi zaman, denetlenmediği için kiliselerde muhafaza ediliyordu. Filik-i Eterya Cemiyetinin kuruluşundan üç yıl sonra merkezi İstanbul'a taşınmış ve şube sayıları arttırılmıştı.⁴²

Tüm bu gelişmelerin ardından amaçları için daha somut adımlar atmak isteyen cemiyet, diğer devletlerin tam desteğini alamadıkları bölgesel ayaklanmalar çıkardı. Başarı sağlayamayan bu ayaklanmayı Osmanlı İmparatorluğu'nun geleceği açısından oldukça önemli olan 1821 Mora Ayaklanması takip etti. 12 Şubat 1821 yılında Filik-i Eterya'nın çalışmaları sonucu çıkartılan ve halkın katıldığı bu isyan çok geçmeden adalara yayıldı.⁴³

1.2.1.1. Mora İsyanı ve Etkileri

Mora isyanı, Rusya tarafından desteklendi böylece önü alınamaz hale geldi. İsyanlılar, tüm Türklere savaş açtı ve yaklaşık 25.000 insanın ölümüne yol açtılar. Dönemin padişahı II. Mahmut bu isyanın yayılmasına engel olamadı. Mora, 1821 yılının Nisan ayında isyancı Rumların eline geçti. Bölgedeki Türkler ise zarar görmeye devam etti. Osmanlı tarafından isyancılarla ilgili çeşitli karar alındı ve uygulandı. Suçlu olanların idam edilmesi kararı ile isyancılarla bağlantısı olduğu belirlenen "Ortodoks Cihan Patriği Grigoryos", patrikhanenin kapısına asıldı.⁴⁴

İsyan sırasında Rum korsanlar, Ruslara ait olan gemilerle isyancıları Kıbrıs'a da taşımaya başlamıştı. Mora örneğini göz önünde bulunduran Osmanlı, Lefkoşa

⁴¹Günay, s.274.

⁴² Özdemir ve Çiydem, ss. 35-36.

⁴³Eren, s. 80.

⁴⁴Nuri Köstüklü, "1821 Yunan İsyanı ve Sultan II. Mahmud'un Bilinmeyen Bir Fermanı", **Belgi Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 19, 2019, s.2030-2036, s. 2030-2036, s. 2032

meclisine bir ferman ileterek Kıbrıs'ta da böyle bir ayaklanma çıkması durumunda isyancılara bir an önce askerin müdahale etmesi gerektiğini bildirdi. Kıbrıs'ta bir isyan çıkması halinde Mora'da isyancıların neden olduğu kanlı eylemlerin tekrarlanmaması adına Türk ve Müslüman halkın evleri kale içine, Rumların ev ve işyerlerinin ise kalenin dışına alınması kararı alındı.⁴⁵

Ortodoks Rum Patriği'nin, Kıbrıs Başpiskoposuna yazdığı mektupların ortaya çıkmasıyla Osmanlı, Kıbrıs'ta büyük ölçekli soruşturmalar yürüttü. Rumlara ait kiliselerde, okullarda ve hamamlarda silah depolandığı tespit edildi. Neticede isyan hazırlığında olan 16 kişi idam edildi.⁴⁶ Kıbrıs'ın da tıpkı Mora gibi Osmanlı topraklarından kopararak Yunan himayesine girmesi planlanmışsa da bu gerçekleşmedi. Mora'daki kaybının etkisiyle hareket eden Osmanlı, Kıbrıs'a nispeten çok daha erken bir müdahalede bulunmuş oldu.

Bu idamların ardından "Piskopos Spridon" ve bazı papazlar Kıbrıs'tan kaçtılar ve Marsilya'da toplanarak, Kıbrıs'ı Osmanlı'dan kurtarmak için para toplanması için çalışmalar yapmaya başladılar. Toplanması planlanan paranın bir kısmıyla ordu kurulacaktı. Bu ordunun yardımıyla Kıbrıs'ı ele geçirmek üzere planlar dahi yapılmışlardı.⁴⁷ Bu dönemde Başpiskoposların, ayrıcalıklı konumları sorgulandı. Osmanlı İmparatorluğu bir isyan gerçekleşmemesi adına Kıbrıs'ta tedbirleri sıkı tutmuş oldu.⁴⁸

1821 olaylarının ardından Kıbrıs'ta hayat nispeten normale dönmüş sayılırdı. İsyan hazırlıkları ifşa olunca adadan kaçan halktan kimseler de vardı. Bu kişilerin adaya dönmesi için Osmanlı İmparatorluğu çeşitli çağrılarda bulundu. Geri dönmelerini cazip kılmak için ödedikleri vergi miktarının "30 kuruşu" geçmeyeceği ilan edildi. 1821'de kilisenin el konulan kıymetli eşyaları da bu dönemde geri verildi.⁴⁹

19. Yüzyılın başlarında Kıbrıs'ta Helenizm eğitimi vermeye başlayan kilise, Rum milli bilincini canlı tutmak için oldukça büyük çaba sarf etmişti. 1821'de Kıbrıs'taki olayların önüne geçilmiş olsa da Rumların başarılı oldukları bölgelerde bir

⁴⁵Çoruh, ss. 568-569.

⁴⁶Çoruh, s. 570.

⁴⁷H. Fikret Alasya, "Kıbrıs'ta 1821 İsyanını Tertipleyenler", **Türk Kültürü**, Sayı: 87, 1970, (1821), ss. 207-208, s. 208.

⁴⁸Çoruh, s. 571.

⁴⁹Ahmet C. Gazioğlu, **Kıbrıs'ta Türkler (1570-1878) 308 Yıllık Türk Dönemine Yeni Bir Bakış**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Lefkoşa, 1994, ss. 364,366.

Yunanistan kurulmuştu. Kıbrıs ise bunun bir parçası değildi. Bunun üzerine 1830'da Yunanistan'daki siyasiler Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasının gerekliliğinden bahsetmeye başladı.⁵⁰ Megali İdea'ya göre kurulan Yunanistan'ın bir parçası da Kıbrıs'tı. Yunanlar tüm bu parçaları Yunanistan egemenliğinde birleştirmek istiyordu. Büyük amacın ilk bölümü başarıyla tamamlandı ancak ikinci aşama için çeşitli çalışmalar ve planlar yapılmaya devam edildi.

1821 sonrasında adadan ayrılan Kıbrıslı Rumların bir kısmı Yunanistan'dan Yunan vatandaşlığı almıştı. Kıbrıs'a geri dönmeleri istendiğinde ise Hristiyan Osmanlı vatandaşları olarak değil Yunan vatandaşları olarak geri döndüler. Artık Osmanlı tebaası olmadıkları için vatandaşların yükümlülüklerini taşımadıklarını düşünüyorlardı. Vergi ödememek gibi çeşitli beklentileri mevcuttu. Bu sırada vatandaşlık değiştirerek adaya dönenlerin sayısı büyük oranda arttı. Bu şekilde adaya dönenleri batılı devletlerin konsoloslukları himayeleri altına alıyordu. Osmanlı İmparatorluğu ise bu durumun önüne geçmek ve süreci sonlandırmak istiyordu.⁵¹ Neticede Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde barındırdığı azınlıklar nedeniyle Avrupalı devletlerin iç işlerine karışmasıyla karşı karşıya kalıyordu. İmparatorluk, bu vatandaşlık meselesiyle birlikte Avrupalıların müdahalesine daha açık hale geliyordu.

Konsolosluklar himaye ettikleri Rumları özellikle vergi konusunda İmparatorluğa karşı sürekli kışkırtmaktaydı. Bu kaosu sonlandırma için harekete geçen Osmanlı, ilk olarak "Kıbrıs Başpiskoposu Panaretos" ile iş birliği yaparak Yunan vatandaşlığı alanların tekrar reaya konumlarına geri dönmelerini sağlamaya çalıştı. Yaşanan göçün önüne geçmeye çalışan Osmanlı, yeni bir yerin vatandaşı olmadan önce vatandaşlık değiştirmek isteyenlerin izne tabi olduğunu bildirdi. Bir kimse bu izni almadan başka bir devletin vatandaşlığına geçerse Osmanlı topraklarına döndüğünde doğrudan eski vatandaşlığı olan Osmanlı vatandaşlığına geri dönecekti.⁵² Alınan tüm önlemlere rağmen bu durumun önüne tam olarak geçilemedi. Kıbrıs Rumlarının Yunan vatandaşlığına geçmesi, Yunan isyanından sonra adada var olan kaosu arttırmaya devam etti. Adanın Yunanistan'a bırakılması fikri Rumlar arasında yaygın olduğu için adada istenen istikrar yeniden sağlanamadı.

⁵⁰Pınar Çağlayan, **Kıbrıslı Olamamak: Kıbrıs'taki Milliyetçiliklerin İdeolojik Kökenleri Üzerine Bir Analiz**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2014, ss. 58-59.

⁵¹Gazioğlu, s. 373.

⁵²Celal Erdönmez, "Tanzimat Devrinde Bazı Kıbrıs Rumlarının Yunan Vatandaşlığına Geçmelerinden Kaynaklanan Hukuki Meseleler", **Bilgi**, Sayı: 64, 2013, ss. 175-198, s. 180.

1.3. KIBRIS'TA İNGİLİZ HAKİMİYETİ

Bu dönemde diğer devletler Osmanlı'daki ayrılıkçı ayaklanmaları desteklerken kendi içlerinde de çeşitli çekişmeler yaşıyordu. Osmanlı İmparatorluğu içindeki azınlıklara en çok kimin destek verdiği ya da bu grupların imparatorluktan ayrılması durumunda kimin himayesi altında olacağı meseleleri bu duruma örnek gösterilebilir. 18. Yüzyılda Avrupa'da yaşanan Fransız Devrimi nedeniyle Fransa neredeyse bütün Avrupa ile savaşa girmiş ve bu devletleri yenilgiye uğratmayı başarmıştı.

Bu durum Fransa'yı oldukça cesaretlendirdi. Böylece Napolyon, Avrupa'yı Fransa'nın kontrolü altına almak niyetiyle en güçlü rakibi İngiltere'yi etkisiz hale getirmek için harekete geçti. Fransa'nın attığı ilk adımsa güçlü İngiltere'ye doğrudan saldırmak yerine çatışmayı Doğu Akdeniz'e kaydırmak oldu. Fransa'nın amacı önce Mısır'ı ardından Suriye'yi ve çeşitli noktaları ele geçirip Doğu Akdeniz'i hakimiyeti altına almaktı.⁵³ 19. Yüzyılda dönemin en güçlü devleti olarak gösterilen İngiltere, ticareti doğru kullanarak çağdaşlarına üstünlük kurmuştu. Dış ticaret ağlarını oldukça genişleten İngiltere için sömürgeleri oldukça mühimdi.⁵⁴

Özellikle Hindistan, İngiltere için adeta koruması gereken altın yumurtlayan tavuktu. Hindistan, İngiltere'nin zenginleşmesine en büyük katkıyı sağlayan sömürgesi, bir İngiliz ticaret üssüydü. Hindistan'a Doğu Akdeniz'den deniz yoluyla ulaşıldığı için Doğu Akdeniz'de Hindistan kadar önemli bir konumdaydı. Fransa'nın amaçladığı ve tehdit ettiği tam olarak buydu; İngiltere'nin sömürgesi olan çok kıymetli Hindistan'ına erişememesi. Bu dönemde Doğu Akdeniz için bir diğer tehdit olan Ruslar ise 1689 yılından beri Osmanlı himayesinde olan sıcak denizlere inmeyi en büyük hedefleri haline getirmişti.⁵⁵ Rusya bu doğrultuda hareket ederek 19. yüzyılın neredeyse tamamında Doğu Akdeniz'in o dönemki hâkimi olan Osmanlı İmparatorluğu ile savaştı.

19. Yüzyıl müttefikliklerin çıkarlara göre değiştiği, devletlerin politikalarına uygun olan durumlara taraf olduğu bir dönem oldu. Bu dönemde İngiltere'nin dış

⁵³İsmail Görgen, **Doğu Akdeniz'de İngiliz Fransız Mücadelesi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay, 2013, s. 5.

⁵⁴Jeremy Black, **İngiltere Tarihi**, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2020, s. 363.

⁵⁵Erdoğan Keleş, "Rusya'nın Sıcak Denizlere İnme Politikası (Alman Deniz Yüzbaşısı Stenzel'e Göre İstanbul'a En Kısa Yol)", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 28, Sayı: 46, 2009, ss.89-142, s. 90.

politikası da yine bu şekilde, Lord Palmerston tarafından ifade edildiği gibi; düşmanlık ve dostluklardan bağımsız yalnızca İngiltere'nin menfaatleri dikkate alınarak planlandı.⁵⁶ Bu nedenle İngiltere, 19. Yüzyılın neredeyse tamamında özellikle Doğu Akdeniz'de Rusya ve Fransa'nın tüm çabalarına rağmen tamamen kendi menfaatlerini gözeterek Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü destekledi.

1877 yılında Osmanlı ve Rusya arasında çıkan savaş Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğu Akdeniz'deki hakimiyetini tehdit ediyordu ki bu İngiltere'nin Hindistan yolunun da tehdit altında olduğu anlamına geliyordu. Bölgenin kontrolünün Rusya'ya geçmesini istemeyen İngiltere, Osmanlı'nın topraklarını tek başına koruyamayacağının farkında olduğu için kendi çıkarlarını göz önünde bulunduran bir ittifak planı oluşturdu. İttifakın İngiltere'nin yararına olan kısmı Disraeli ve Layard'ın mektuplaşmasına da yansıyan; bölgede Doğu Akdeniz'in korunmasını sağlayacak bir stratejik noktaydı.⁵⁷

“Midilli, Limni, Gelibolu Yarımadası, İskenderiye, Girit, Astipalia, İskenderun, Rodos ve Kıbrıs”⁵⁸ bu stratejik nokta için gündeme gelen bölgeler oldu. Seçilecek stratejik noktanın, bölgeyi Rusya karşısında savunmaya müsait bir alan ve İngiliz garnizonluğu, İngiliz ticaret gemilerinin ve malların güvenliğinin sağlanması, kömür ikmalleri için kömür istasyonu alanı gibi beklentileri karşılaması gerekiyordu.⁵⁹ Tüm bu beklentiler göz önüne alındığında belli bölgeler konumları ve mesafeleri gibi çeşitli nedenlerle beklentiyi karşılayamadığı için İngiltere'nin kontrolü altına girecek olan alanın “Kıbrıs, Girit ve Rodos'tan” biri olması gerektiği üzerinde duruldu.⁶⁰ Girit ve Rodos ise buralarda yaşamakta olan halkın Yunanistan'a bağlanmak isteyen Rumlardan oluşması nedeniyle olası bir İngiliz hakimiyetinde büyük gerginliklerin ortaya çıkması ihtimalinin yüksek olması göz önünde bulundurularak stratejik noktaya uygun bulunmadı.⁶¹

⁵⁶Edward Heath, “Realism in British Foreign Policy”, **Foreign Affairs**, Cilt: 48, Sayı: 1, 1969, ss. 39-50, s. 39.

⁵⁷Harold Temperley, “Disraeli and Cyprus”, **The English Historical Review**, Cilt: 42, 1932, (Disraeli), ss. 274-279, s. 274.

⁵⁸Dwight E. Lee, “A Memorandum Concerning Cyprus 1878” **The Journal of Modern History**, Cilt: 3, Sayı: 2, 1931, ss. 235-241, s. 238.

⁵⁹E. Lee, s. 239.

⁶⁰Heinz A. Richter, The Grand Game and Britains Acquisition Of Cyprus”, **Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı**, Sayı: 17, 2014, ss. 85-96, s. 89.

⁶¹Richter, s. 89.

Kıbrıs, burada yaşayan ada sakinlerinin tek bir millete mensup olmaması, savunmaya elverişli olması, doğrudan Hindistan'a giden yolun üzerinde bulunması gibi nedenlerle aranan stratejik nokta için en uygun konum olarak belirlendi.⁶² 27 Mart'ta Kıbrıs'ın ele geçirilmesi fikri ortaya atıldı. Nihayetinde 10 Mayıs öncesinde bu fikir kabul edildi.⁶³ Hindistan'a giden yolda İngiltere'nin Kıbrıs gibi bir deniz üssüne sahip olması hem ticari alanda hem de Doğu Akdeniz'de Rusya'ya karşı güçlü konumda olunması açısından oldukça önemli bir adımdı.

Bu sırada ise Osmanlı İmparatorluğu ağır yenilgilerin altında eziliyordu. Padişah bu süreçte bir müttefik arayışındaydı. 19 Mayıs 1878 tarihinde Osmanlı padişahı II. Abdülhamid, İngiltere'den yardım istemek durumunda kaldı. Bu yardım talebi üzerine İngiltere'nin o dönemki Dışişleri bakanı olan Lord Salisbury, Osmanlı ile İngiltere arasında bir ittifak gerçekleştirilebilmesi adına İngiltere'nin İstanbul elçisi olan Layard'a yetki vererek ittifak antlaşmasının şartlarının Osmanlı'ya bildirilmesini içeren süreci başlatmış oldu. Bu şartlardan biri "Kıbrıs'ın İngilizlere devredilmesiydi". Böylece ağır yenilgiler alan ve büyük tehditlerle karşı karşıya kalan imparatorluğun padişahı köşeye sıkıştırılmış oldu. Güçten düşmüş bir imparatorluk olan Osmanlı, İngiltere ile olan bu ittifakından başka bir seçenek görememiş olacak ki 4 Haziran 1878 tarihinde İngiltere'nin tüm koşullarını kabul ederek ittifak antlaşmasını İstanbul'da imzaladı.⁶⁴

İngiliz elçi Layard, bu zaferini 5 Haziran 1878 tarihinde Salisbury'a yazdığı mektupla bildirdi.⁶⁵ Adanın geçici olarak İngilizlere devredildiğini içeren antlaşma İngiltere'yi, Osmanlı'nın Rusya karşısındaki koruyucusu ilan ediyordu.⁶⁶ Bunun üzerine İngiltere, Kıbrıs Yüksek Komiserliğine Sir Garnet Wolseley'i atadı. İngilizler, adada yaşayan halk Rum ve Türklerden oluştuğu için bir denge siyaseti izleyerek mevcut olan bu ikiliği kendi çıkarlarına göre kontrol edecekti. Kıbrıs'ın İngilizlere devredilmesinin ardından adada yaşayan halklar bu duruma farklı tepkiler verdi.

⁶²E. Lee, s. 241.

⁶³Harold Temperley, "Further Evidence on Disraeli and Cyprus", **The English Historical Review**, Cilt: 46, Sayı: 183, 1931, (Further), ss. 457-460, s. 458.

⁶⁴Temperley, Further, s. 278.

⁶⁵National Union of Conservative and Constitutional Associations, "The Convention Between Great Britain and Turkey of June 4th, 1878", Bristol Selected Pamphlets University of Bristol Library, <https://jstor.org/stable/60243971>, (20.04.2022), s. 6.

⁶⁶Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivleri (BOA), Fon Kodu: 4-1-1-4-9; Yer No: 895-3.

Türkler endişe içerisinde adadan göç ederken Rumlar sevinç içindeydi ve Yunanistan'dan adaya tersine bir göç hareketi başlamıştı. Bu dönemden itibaren Kıbrıs'ta Enosis faaliyetleri oldukça hız kazandı.⁶⁷ Rumlar adanın Yunanistan'a bağlanacağını ümidi içindeydi.

İngilizler Kıbrıs'ı devralmalarının ardından adanın idare sisteminde pek değişiklik yapmasa dahi İngiliz Yüksek Komiseri, vali ve mutasarrıfın yetkilerini kendi yetkisi altında topladı. Ayrıca kazalarda görev yapan Türk kaymakamlar yerine artık "Komiser" adı verilen İngilizler görev alacaktı. İngiltere kraliçesi, 14 Ağustos 1878'de Kıbrıs konvansiyonuna ek olarak imzalanan bir antlaşmayla "Kıbrıs'ın idaresi için gerekli olan kanunları yapma yetkisini" de padişah'tan devralmış oldu. Bunun üzerine kraliçe 1 ay sonra Kıbrıs'ın ilk anayasasını ilan etti. Buna göre; yüksek komiserin başkanlık ettiği bir istişare meclisi kurulacak, üyelerinin yarısı İngiliz memuru olurken diğer yarısı da adada yaşayan halkın içinden seçilecekti. Yapılacak kanunlar bu mecliste tartışılacaktı. Ayrıca adada bir de yüksek komisere tavsiyelerini iletecek olan bir icraat meclisi kuruldu.⁶⁸

Adadaki gelişmeler devam ederken İngiltere'de ise çeşitli tartışmalar yaşanıyordu. Adanın İngiltere tarafından para ödenme karşılığında kiralanması liberaller tarafından memnuniyetsizlikle karşılanmıştı. Bu durum parlamentoya da yansımıştı. Sözleşmenin geçerlilik süresi⁶⁹, adanın durumu, İngiliz taç kolonisi olması gerektiği tartışılıyordu. Ada için İngiltere'nin ödeyeceği ve harcayacağı her kuruşun İngiliz çıkarlarına değip değmeyeceği liberallerin ana meselesiydi.⁷⁰ Liberal partili Earl Granville parlamentoda, limanı bile olmayan hatta bölgenin ücra bir köşesinde kalan Kıbrıs'ın, Türklerin bile kurtulmak isteyeceği türde bir ada olduğunu ve İngiltere'ye bir fayda sağlamayacağını savunuyordu.⁷¹ Süreç boyunca parlamentodaki Kıbrıs çatışması bu şekilde sürdü.

Kıbrıs'ın İngilizler tarafından devralınmasının hemen ardından 1880 yılında İngiltere'de hükümet değişti. İktidara liberaller geldi. Bölgedeki Rus tehdidi hala

⁶⁷Salahi R. Sonyel, "İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türklerinin Varlık Savaşımı", **Belleten**, Cilt: 59, Sayı: 224, 1995, ss.133-188, s. 138.

⁶⁸Beria Remzi Özoran, "İngiltere'nin Kıbrıs'a Getirdiği Anayasa", **Türk Kültürü**, Cilt: 5, Sayı: 52, 1967, ss. 269-274, ss. 269-270.

⁶⁹**House of Lords Hansard**, 16 July 1878, Volume: 241, Column: 1572-1575.

⁷⁰**House of Lords Hansard**, 19 July 1878, Volume:241, Column: 1947,1948.

⁷¹**House of Lords Hansard**, 23 July 1878, Volume: 242, Column: 18-34.

devam ediyordu. Devralındığı günden itibaren Kıbrıs konusunda negatif görüşler bildirirler de iktidarları döneminde ne antlaşmayı ne de Kıbrıs hakimiyetlerini sonlandırmadılar. Liberaller, Osmanlı'nın toprak bütünlüğünün korunmasıyla da ilgilenmiyorlardı.⁷² Ardından bir yıl sonra Fransızlar Tunus'u işgal etti. Bunun üzerine kendisi için Akdeniz'de tehlike çanlarının çaldığının farkında olan İngiltere, Mısır'ı işgal etti. Mısır'ın işgali ile İskenderiye limanını ele geçiren İngiltere için Kıbrıs, önemini yitirdi.⁷³

1882 yılında Kıbrıs tarihinde ilk defa serbest seçimler düzenlendi ve bir yasama meclisi açıldı. 18 kişiden oluşan bu mecliste 9 Rum, 6 İngiliz ve 3 Türk yer aldı. Meclisin kurulmasından bir yıl sonra mecliste yer alan Rumlar, adanın Yunanistan'a bağlanmasının meclis gündemine getirilerek tartışılmasını talep etse de İngiltere, kendi çıkarları doğrultusunda devraldığı adayı Yunanistan hakimiyetine verme niyetinde olmadığından adada yaşayan Türkleri ve adanın mülkiyetinin hala Osmanlı İmparatorluğu'nda olduğunu ifade ederek bu talepleri ciddiye almadı.⁷⁴ 1890lı yıllara gelindiğinde Kıbrıslı Rumlar adanın Yunanistan'a bağlanmasının önündeki en büyük engelin adada yaşayan Türkler olduğuna şiddetli bir şekilde ikna olmuşlardı.

1907 yılında Churchill sömürgeler bakanlığı sekreteri olarak gerçekleştirdiği Kıbrıs ziyaretinde Rumların Enosis talepleri karşısında adanın Osmanlı'ya ait olduğunu vurgulamaya devam ettiği bir konuşma gerçekleştirdi. Konuşmasında Rumların taleplerini olumlu karşılaması sonuçta ne söylediğinin önüne geçmiş olacak ki Kıbrıslı Rumlar bu konuşmayı Enosis emelleri için “önemli bir milat” olarak nitelendirdi.⁷⁵ Sürecin devamında çıkan Balkan Savaşları sırasında Yunanistan, Ege adalarını işgal etmeye başlamış ve Girit'i ilhak etmişti⁷⁶ ancak İngiliz yönetiminde bulunan Kıbrıs'la ilgili herhangi bir eylemde bulunmamıştı. İngiltere'nin adayı devralmasının hemen ardından adada yaşayan iki halk arasındaki gerginlik süreç boyunca ilerleyerek devam etti. Rumlar adanın Yunanistan'a bağlanması taleplerini

⁷²W.N. Medlicott, “The Gladstone Government and The Cyprus Convention 1880-1885”, **The Journal Of Modern History**, Cilt: 12, Sayı: 2, 1940, ss. 186-208, ss. 190,200.

⁷³Gürhan Yellice, “1878'den 1931'e Kıbrıs'ta Enosis Talepleri ve İngiltere'nin yaklaşımı”, **Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 12, Sayı: 24, 2012, (1878), ss. 13-26, s. 16.

⁷⁴Yellice, 1878, ss. 16-17.

⁷⁵Yellice, 1878, ss. 17-18.

⁷⁶Yellice,1878, s. 18.

ısrarla yinelediler ve çeşitli eylemlerde bulundu. Türkler ise adanın Yunanistan'a verilmesi tedirginliğini sürecin tüm aşamalarında hissetti.

1.3.1. İki Dünya Savaşı Arasında Adanın Durumu

Devletler arasındaki gerginliğin eyleme dökülüp 1914'te I. Dünya Savaşının başlamasıyla birlikte Osmanlı ve İngiltere düşman taraflarda yer aldı. Böylece 1878 yılında yapılan Kıbrıs konvansiyonunun hükümsüz olduğunu ilan eden İngiltere, Kıbrıs'ı işgal ederek adanın kendisine ait olduğunu ilan etti. İngiltere'nin bu eylemi Kıbrıs Konvansiyonuna ek olarak 1878 yılının temmuz ayında imzalanan ek antlaşmanın 6. maddesine aykırıydı. Akabinde adada yaşayan halkın artık İngiliz vatandaşı olarak nitelendirileceği adada ikamet edenlere bildirildi. Rum ahali adanın artık Osmanlı mülkü olmadığı için Yunanistan ile olan birleşmenin çok yakında gerçekleşeceğini düşünüyordu. Bu nedenle adanın İngiltere'ye geçmesini sevinçle karşıladılar. Türkler ise endişeyle adanın İngiltere himayesinde kalacağını teyidini beklediler.⁷⁷

Enosis beklentilerinin ve taleplerinin hızla arttığı bir dönemin içine giren Kıbrıs 1915 yılında savaş devam ederken Yunanistan'a, İngiltere'nin yanında savaşa girmesi şartıyla verilmek istendi. Adadaki Rumlar nihayet Enosis taleplerinin gerçekleşeceği düşüncesiyle bu durumu sevinç içinde karşıladı. Lakin bu teklifin kabulünün sonuçlarının Yunanistan açısından çok ağır olacağını düşünen Yunan Kralı Constantine bu teklifi reddetti. İlerleyen yıllarda Yunanistan'ın Anadolu'yu işgal etmesi üzerine adadaki Enosis beklentileri yeniden büyük bir kuvvetle canlandı. Süreç boyunca adada yaşayan iki halkın arasında gerilim sürmeye devam etti. 1922 yılında Anadolu'da süren milli mücadeleyi Türk tarafının kazanmasıyla birlikte adadaki Rumların bu bekleyişi de boşa çıktı.⁷⁸

Bu dönemde Kıbrıs'ta yaşamakta olan Türkler, Mehmet Remzi Bey ve Müftü Ziyaeddin Efendi önderliğinde İngiliz yönetimi ile artan Enosis tehdidine karşı ulusal bir kongrenin hazırlıklarına başladı. 10,11,12 Aralık 1918 tarihinde Türk köy ve kasabalarından halkın kendi seçtiği temsilcileri Müftü Ziyaeddin Efendi'nin

⁷⁷Kargı, ss. 110-111-116.

⁷⁸Gürhan Yellice, **İngiltere'nin Kıbrıs Politikası 1950-1960**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2011, (1950), s. 24.

Lefkoşa'daki evinde toplandı. Toplantının amacı adada Türklerin de yaşadığını Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilemeyeceği konusu üzerinde durup bu durumu tüm dünyaya bildirme kararı alarak Paris'e temsilci göndermekti. Alınan kararlar toplantılar sonrasında yayınlandı. Paris'e gönderilecek heyetin Müftü Ziyaeddin Efendi önderliğinde İstanbul üzerinden Paris'e gitmesi kararlaştırıldı. Fakat İngiliz hükümeti bu örgütlenmeyi engelleme yoluna gitti; Müftü Ziyaeddin Efendi'nin ada dışına çıkması yasaklandı.⁷⁹

1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından Lozan Antlaşması imzalandı. Antlaşmaya göre Türkiye, Kıbrıs'taki İngiliz egemenliğini kabul etti ancak ileride Kıbrıs'ın durumuyla ilgili yaşanacak gelişmelerde adanın taraflarından biri olma hakkını da elde etti. Bunun üzerine 1925 yılında ada Taç kolonisi statüsüne getirildi ve Yüksek komiser yönetiminde olan ada yönetimine bir vali getirildi.⁸⁰ Adada yaşayan halklar da İngiliz vatandaşı statüsüne geçti.

İngiliz vatandaşlığına geçmek istemeyen Türklerin ise yine Lozan Antlaşmasına göre Türk vatandaşlığını tercih etmeleri durumunda Kıbrıs'tan ayrılmaları gerekecekti. Türk vatandaşlığını tercih eden Kıbrıslı Türkler, Türkiye'ye göç etmeye başladı. 1923'te başlayan bu göç dalgası 1938 yılına kadar yoğun bir şekilde devam etti.⁸¹ Kıbrıslı Türklerin adadan ayrılması ile Kıbrıs'ta bulunan Rumlar açısından olumlu bir gelişmeydi çünkü bu durum mecliste bulunan Türk ve Rum sayısını da değiştiriyordu. Böylece adada yaşayan Rumlar, Yunanistan ile birleşme hayaline daha büyük umutlar ile bağlanıyorlardı. Enosis isteklerini gündeme getirmeleri daha kolay oluyordu.

1926 yılında Kıbrıs Valisi olarak atanan Sir Ronald Storrs, göreve geldiği gibi Rum yetkililerin Enosis talepleriyle karşı karşıya kaldı. Bu talepler için bir karşılıklı bulunmayan vali 1928 yılında protokol sırasında müftü ve başpiskoposun yerini değiştirerek başpiskoposu müftünün önüne aldı. Ayrıca vali görev süresi boyunca İngiliz yönetimiyle halkın uyum içinde olması niyetiyle Kıbrıs halkıyla yakın temaslara

⁷⁹Derya Çakıcı, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türk Toplumu (1923-1960)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2021, ss. 40-42.

⁸⁰Fatime Nas, **Uluslararası Alanda Kıbrıs Sorunu (1950-1965)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 2013, ss. 11-12.

⁸¹Zafer Çakmak, "Kıbrıs'tan Anadolu'ya Türk Göçü (1878-1938)", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 14, Sayı: 36, 2008, ss.201-223, ss. 209-210.

kurmak için çalıştı. Rumlar ise İngiltere'ye adanın Yunanistan ile birleşmesi için muhtıralar vermeye ve Enosis taleplerini dile getirmeye devam ettiler.⁸²

1931 yılında M. Necati Bey önderliğinde yine bir Milli kongre toplanması amaçlandı. Bu kongrede Kıbrıslı Türklerin toplumsal sorunları konuşulacaktı. 1 Mayıs Cuma günü başlayan kongreye köy ve kasabalardan seçilen kişiler katıldı. Kongreye katılanlar arasından seçimler yapılarak Heyet-i Merkeziye kurularak kongrede alınan kararların uygulanması üzerine çalışmalar yapması planlandı. Kongrede alınan kararlar İngiliz yönetimine bildirildi. Heyet-i Merkeziye zaman zaman toplantılar düzenledi.⁸³

1.3.1.1. 1931 Rum İsyanı

Kasım 1929'da İngiliz Sömürge Bakanı Lord Passfield, Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesi konusunun tamamen kapandığını açıkladı. Aynı yıl İngilizler tarafından adada bir eğitim yasaının çıkarılması yıllardır her alanda yapılan Enosis propagandasının okullardaki ayağını yok etmeye yönelikti. Bu Kıbrıslı Rumlarda büyük bir hoşnutsuzluk yarattı. Tüm bunların yanında 1929 yılında tüm dünyayı temelinden sarsan ve etkisi altına alan 1929 Dünya Ekonomik krizinin Kıbrıs'ı da etkisi altına alması ve 1931 yılında İngilizlerin adadaki vergilere tüm negatif tepkilere rağmen yenisini eklemesi toplumda bir tepki yarattı. Özellikle Yunanistan ile birleşmek isteyen Kıbrıslı Rumların patlamaya hazır öfkelerinin fitili böylece ateşlenmiş oldu.⁸⁴

Yeni Gümrük Vergisi Yasasının meclisteki ret oyları ve tepkilere rağmen yürürlüğe girmesinin hemen ardından Kıbrıslı Rumlar tarafından gerçekleştirilen çeşitli toplantılar ve kararları neticesinde 20 Ekim 1931 tarihinde düzenlenen Limasol mitinginde Rum üyelerin ikisi hariç hepsi meclisten istifa etti. İstifa etmeyen iki vekilde istifaların ertesi günü Lefkoşa'da gerçekleşen mitingin ardından kalabalık grup

⁸²Çakıcı, ss. 79-80.

⁸³Mehmet Balyemez, **İngiliz Yönetimi Döneminde Kıbrıs Türklerinin Siyasi Örgütlenmeleri (1923-1960)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2017, ss. 113-114.

⁸⁴Mahmut Bolat, "Basın Penceresinden 1931 İsyanı", **(Osmanlı'dan Günümüze) KIBRIS Dün, Bugün, Yarın**, (ed. Fatma Çalık Orhun), Gazi Kitapevi, Ankara, 2020, s. 142.

ile istifa dilekçelerini valiye teslim etmek üzere valilik konağına doğru harekete geçti.⁸⁵

Yunan Bayrağı sallayarak ihtilal ilan eden Phaneromeni kilisesi başpapazı, harekete geçen kalabalık grubun önderi haline geldi. Kıbrıslı Rumların Enosis beklentisi vergiye duyulan öfke ile kamçılanarak önce düzenlenen toplantılar ve mitinglerin ana konusu haline geldi ardından da Kıbrıs sokaklarına döküldü. Kontrolden çıkan kalabalık konağı taşlamaya başladı. Göstericilerden bazıları konağın çatısına çıkarak çatıya Yunan Bayrağı dikti. Alana gelen polisin müdahaleleri yetersiz kaldı. Çeşitli taşkınlıkların ardından göstericiler kırılan konağın camlarından içeri meşaleler atmaya başladı böylece konak alev aldı. Bunun üzerine polis kalabalığın üzerine ateş açtı. Olaylar vali konağının önünden Lefkoşa'nın Rum mahallelerine yayıldı ve sabaha kadar sürdü. İngiliz yönetimi olayları önlemek adına sokağa çıkmayı, beş kişiden fazla insanın bir araya gelmesini yasaklayıp olağanüstü hâl ilan etse de olayların sonu gelmedi. Okullar, yasama meclisi, iş yerleri kapatıldı. Lakin tüm bunlara rağmen olaylar çeşitli bölgelerde devam etti.⁸⁶

İsyan günlerce sürdü. Neticede bastırılsa da ağır sonuçlar doğurdu. İlk olarak isyanda etkili olan Rum ileri gelenleri ve din adamları gibi kimseler sürgüne gönderildi. Kıbrıs Anayasası ve yasama meclisi kaldırıldı. Vali, yasa koyma ve köy muhtarlarını atama yetkisi aldı. Yabancı ülkelerin bayraklarının yalnızca konsolosluklarda kullanılmasına izin verildi. Yeni eğitim yasası ile İngilizler doğrudan müfredata müdahale ederek Yunan Tarihi ve Yunan Ulusal Şarkılarının öğretimini yasakladı hatta bu durumdan Türk okulları da nasibini aldı. Enosis için yapılan bu kanlı eylemin faturası Enosis ile ilgisi olmayan Türklere de kesilmiş oldu zira getirilen her kısıtlama onları da kapsadı.⁸⁷

Rum İsyanının ardından adada; İkinci Dünya Savaşının bittiği döneme kadar yaşanacak olan bir baskı dönemi başlamış oldu.⁸⁸ 1939 yılında Dünya ikinci kez

⁸⁵Bolat, ss. 143-144.

⁸⁶Ergenekon Savrun, "Kıbrıs'ta İngiliz Taç Kolonisi, Böl-Yönet ve İslamcılık Politikaları ve Rum İsyanları Karşısında Kıbrıs Türk Milli Uyanışının Temelleri 1925-1931", **Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 14, 2018, ss. 25-43, ss. 30-31.

⁸⁷İzzet Öztoprak, "Kıbrıs'ta 1931 İsyanı ve Yankıları", **Belleten**, Cilt: 62, Sayı: 233, 1998, ss. 207-232, s. 229.

⁸⁸İlker Çelebi, **1974 Kıbrıs Harekâtından Annan Planına Türkiye Cumhuriyeti'nin Kıbrıs Politikası ve Türkiye AB İlişkilerinde Kıbrıs'ın Etkisi (1974-2004)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, 2020, s. 35.

kendini savaşın içinde buldu. İngiltere'nin de savaşın taraflarından biri olmasının ardından adada yaşayan Kıbrıslı Türk ve Rumlar katırcı olarak askere yazıldı.⁸⁹ Enosis içerikli Rum talepleri bu dönemde de devam etti. Bu yıllarda İngiltere, Kıbrıs'a özerklik tanınabileceği mevzusu İngiltere tarafından gündeme getirildi. Adada yaşayan iki halkta bu durumundan memnun olmadı. Kıbrıslı Rumlar yalnızca Yunanistan'a bağlanma fikrine odaklanmış durumdaydı. Türklerin memnun olmama sebebi ise mevcut düzende bile yönetimde bulunan Rumların çoğunlukta olmasıydı. Özerklikle birlikte mevcut durumun Türkler için daha kötüye gitme ihtimalinden endişe etmekteydiler. Bu dönemde Kıbrıslı Türkler siyasi alanda örgütlenme maksadıyla Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumunu kurdu.⁹⁰

1.3.2. Kıbrıs'ın Uluslararası Bir Mesele Haline Gelmesi

Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması isteği Rumlar arasında üzerinden zaman geçtikçe unutulmuş bir mevzu olmanın aksine daima sıkı sıkı tutundukları bir halk amacı haline gelmişti. İlk ortaya çıktığı zamandan itibaren çok çaba sarf ettikleri bu milli gaye 1949'da yine aynı arzuyla eyleme dönüştü. Kıbrıslı Rumlar, İngiltere'yi Enosis fikrine bir türlü ikna edemedikleri için bu defa tercih ettikleri yöntem Plebisit oldu. 15 Ocak 1950 tarihinde kiliselere konulan defterler aracılığıyla Plebisit gerçekleştirildi. 225.000 kişinin katılım sağladığı oylamada 215.000 kişi Enosis'e evet dedi. Bu Plebisit sonuçları İngiltere tarafından kabul edilmedi. Bunun üzerine 1953 yılında Kıbrıslı Rumlar yeni bir Plebisit girişiminde bulundular ancak bu girişimleri de sonuçsuz kaldı.⁹¹

Bu gelişmelerin ardından 1954 yılında Yunanistan, Kıbrıs meselesini doğrudan BM'ye götürdü. İngiltere, bu konunun kendi iç meselesi olduğunu ifade etmiş olsa da 24 Eylül 1954'te Kıbrıs konusu BM gündemine alınsa da neticede bir sonuç alınamadı.⁹² Bu gelişmenin hemen ardından Kıbrıs'ta 18 ve 19 Aralık günlerinde

⁸⁹Ulvi Keser, "Mondros Mütarekesi Sürecinde Kıbrıs, Kıbrıslı Türkler ve Doğu Akdeniz'de Askeri Faaliyetler", <https://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/06-ulvi-keser.pdf>, (01.02.2023), s. 130.

⁹⁰Emrah Balıkcıoğlu, "KKTC Milli Arşiv Belgeleri Işığında Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumunun (KATAK) Kıbrıs Türk Toplumu Yararına Yürüttüğü Faaliyetler (1943-1946)", **Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 1, 2019, ss. 26-50, ss. 30-33.

⁹¹Ergenekon Savrun ve Melih Tinal, "Soğuk Savaş Döneminde İngiltere ve Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları (1955-1964)", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 17, Sayı: 34, 2017, ss. 349-371, s. 353.

⁹²Giasemi Ververi, **Yunanistan Perspektifinden Kıbrıs Sorunu**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, 2015, ss. 15-16.

Rumların şiddetli tepkileri yeniden sokaklara döküldü. Her yaş grubundan öğrenci ve insan grupları adada karara tepki gösteriyordu. Protesto yürüyüşü olarak başlayan hareketlilik yerini İngiliz Sömürge Yönetimi Sekreterlik binasının taşlanmasıyla başlayan öfkeli ve saldırgan bir eyleme bıraktı. Böylece Kıbrıslı Rumlar ikinci kez İngiliz yönetimine şiddetli şekilde baş kaldırmış oldu. Bu isyan 1931 Rum isyanıyla aynı amacı taşıyordu. İsyanın bir şekilde bastırılmasının ardından ise 1931 isyanından sonra yaşanan sıkı yönetim durumu yaşanmadı.⁹³

Bu sonuçsuz girişimlerin neticesinde ise 1955 yılında EOKA örgütü kuruldu ve örgüt adada yaşayan Türkleri hedef aldı. Örgütün kurulması adada yaşayan iki halk arasında bir krize neden olup adada bir kaos çıkınca İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ı 29 Ağustos 1955 yılında düzenlenen Londra Konferansına davet etti. Kıbrıs konusunda güçlü konumda olmak isteyen İngiltere, Yunanistan karşısında güçlü konumunu korumak adına Türkiye'yi bu konferansta konunun tarafı haline getirdi.⁹⁴ Konferans bir sonuca varamadan noktalandı.

İlerleyen günlerde Kıbrıs'ta çeşitli olaylar yaşandı. EOKA'nın merkezinde olduğu bu olaylar örgütün amacına uygun olarak Türk ve İngilizleri hedef alan eylemlerdi. Bu eylemler ve tüm yaşanan gelişmelerin ardından bu dönemde Türkiye'de iktidarda bulunan Demokrat Parti adanın iki halk arasında taksimini içeren taksim tezini önerdi. Taksim tezi ortaya çıktığı 1956 yılından 1960 yılına kadar Türkiye'nin Kıbrıs politikasını belirledi. Yunan ve Türk tezleri böylece Kıbrıs Cumhuriyeti'nin doğacağı süreci hazırlamış oldu.⁹⁵ EOKA'nın kanlı eylemleri karşısında adadaki Türkleri korumak adına 1957 yılı 15 Kasım'nda Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) kuruldu. 1 Ağustos 1958 tarihinde ise TMT Türkiye'den subaylarında dahil olduğu bir örgütlenmeye dönüştü.⁹⁶

İngiltere, II. Dünya Savaşının ardından Kıbrıs'ta yaşanacak bağımsızlık eylemlerinin bir nebze olsa önüne geçmek adına 1947 yılından 1958 yılına kadar içeriklerinin çoğunlukla birbirine benzediği muhtariyet planları geliştirdi. Tüm planlar

⁹³Mehmet Balyemez, "İngiliz Yönetimi Döneminde Kıbrıs'ta Çıkarılan İkinci Rum İsyanı (18- 19 Aralık 1954)", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 37, Sayı: 103, ss. 217-252, ss. 233-234.

⁹⁴ Gizem Kocakılıç, "Kıbrıs Meselesinin Genel Seyri", **Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 1, 2021, ss. 57-70, s. 61.

⁹⁵Esra Değerli Sarıkoyuncu, "Demokrat Parti Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1950-1960)," **Gazi Akademik Bakış**, Cilt: 6, Sayı: 11, 2012, ss. 85-111, ss. 92-99.

⁹⁶Ahmet An, **Kıbrıs Nereye Gidiyor?**, Everest Yayınları, İstanbul, 2002, ss. 6,145.

Kıbrıs'ta mevcut olan İngiliz himayesinin devamını sağlamak üzere tasarlanmıştı. Planlar Lord Winster Planı ile başlarken devamında 1948 yılında Jackson Planı, 1955 yılında I. Macmillan Planı yine 1955'te I. ve II. Harding Planları, 1956'da Lord Radcliffe Planı, 1957 Hugh Foot Muhtariyet Anayasa Tasarısı ve son olarak da 1958 II. Macmillan Planı ile noktalanmış oldu. Tüm bu planlar Rumlar tarafından reddedildi. Adadaki gerginliği bir türlü kontrol altına alamayan İngiltere, sorunu 24 Eylül 1958'de NATO Konseyi'nde gündeme getirdi. NATO Genel Sekreteri Spaak bu konuda çeşitli önerilerde bulundu. Spaak planı adı verilen bu önerilerde kabul görmedi.⁹⁷

1958 yılında Yunanistan yeniden Kıbrıs meselesini BM'nin gündemine getirdi. BM ise bu konunun Yunanistan, Türkiye ve İngiltere arasında halledilmesi gerektiğini belirtti. İngiltere'nin adadaki konumunu bir askeri üs verilmesi karşılığında adada yaşayan halka verebileceğini ifade etmesi üzerine aynı yıl Türkiye ve Yunanistan Dış İşleri Bakanları NATO toplantısı için Paris'te bir araya geldi. Burada temas kuran Türkiye ve Yunanistan Kıbrıs meselesinin çözülmesi adına Zürih'te İngiltere'nin de katıldığı bir toplantı düzenlemeye karar verdi.⁹⁸ Böylece Kıbrıs Cumhuriyeti'nin oluşum süreci başlamış oldu.

Zürih'te gerçekleşen görüşmenin ardından 11 Şubat 1959'da Zürih Antlaşması imzalandı. Zürih Antlaşması, "Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın Temel Yapısı ile İlgili Antlaşma, İttifak Antlaşması ve Garanti Antlaşmasını" içeriyordu. Hemen ardından 19 Şubat 1959'da Zürih Antlaşmasının İngiltere tarafından kabul edildiğini beyan eden Londra Antlaşması imzalandı. Neticede tüm bunların sonucunda Kıbrıs Cumhuriyeti 1960 yılında iki toplumlu bir devlet olarak kuruldu.⁹⁹

⁹⁷Ege Demirel, **Türkiye ve Yunanistan'ın Tezleri Işığında Kıbrıs Sorunu**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2016, ss. 25,30,31.

⁹⁸ Kocakılıç, s. 62.

⁹⁹ Demirel, ss. 32-37.

İKİNCİ BÖLÜM

1945-1974 ARASI KIBRIS SORUNUNUN TÜRK DIŞ POLİTİKASINA ETKİSİ

2.1. 1945-1954 ARASI TÜRK HÜKÜMETLERİNİN KIBRIS'A KAYITSIZLIĞI

İkinci Dünya Savaşı Türkiye için büyük bir tehlikeydi. Türkiye savaşa dahil olmadan mümkün olan en az hasarla süreci atlatmayı başardı. Bu dönemde Türkiye çok partili hayata geçti. Savaş ise Avrupa'yı oldukça yıprattı. Avrupa'nın içinde bulunduğu bu durum Sovyet Rusya'nın konumunu güçlendiriyor ve Türkiye için büyük bir tehdit oluştuyordu. Sovyetlerle bir uzlaşma yolu olmadığını fark eden Türkiye'nin bu süreçte dış politikada en önemli meselesi Sovyetler Birliği tehdidine karşı müttefikler bulup kendini korumak olacaktı. 1950'li yılların başında Türkiye, çabaları sonucu özellikle ABD'nin desteğini alarak NATO'ya girdi ve çeşitli ittifaklara katıldı.¹⁰⁰ Dünyanın iki taraflı bir biçim aldığı bu dönemde Türkiye ve Yunanistan aynı tarafta yer alıyordu.

1945'ten 1950'li yılların başlarına kadar dış politikada Kıbrıs ile ilgili bir tutum ya da çaba mevcut değildi. Kıbrıs'ın dönemin şartları neticesinde Lozan Barış Antlaşmasıyla İngiltere kontrolüne bırakılmış olması, Sovyet tehdidi ve Yunanistan ile iyi ilişkiler kurulmuş olması Türk hükümetlerinin Kıbrıs'a kayıtsız kalmasına neden olmuştu. Sovyet tehdidi ve ABD'nin müttefikliği Türkiye ve Yunanistan'a ortak bir amaç verdi. 1947 yılında Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkileri pekiştirmek amacıyla Atina'da "Türk-Yunan İş birliği Komisyonu" kuruldu. İlerleyen yıllarda ticari ilişkileri geliştirmek amacıyla da görüşmeler düzenlendi.¹⁰¹ Böylece bir süreliğine iki ülke ilişkileri Kıbrıs meselesi dışında gelişti.

1948 yılına gelindiğinde hükümetin dış politika gündeminde Kıbrıs yer almıyordu keza hükümet Kıbrıs'ın İngiltere hakimiyeti altında olması nedeniyle

¹⁰⁰ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014, ss. 465-466.

¹⁰¹ Gizem Alioğlu Çakmak, **Tarih ve Uluslararası İlişkiler Perspektifinden Türk- Yunan İlişkileri 1821-2021**, (Ed. Esra Özsüer), Boyut Yayıncılık, İstanbul, 2022, s. 83.

konuya kayıtsız kalmayı sürdürüyor ve Kıbrıs'ın hep İngiliz yönetiminde olacağını düşünüyordu ancak kamuoyunda yavaş yavaş bir bilinç oluşmaya başlamıştı. 1948'de Kıbrıs'ın durumu hakkında çeşitli gazete haberleri çıkmaya başladı. İngiltere'nin adadan çekileceği, adanın Yunanistan'a bırakılacağı haberleri gündeme geliyordu. Buna rağmen İngiliz hakimiyetinin adada kalıcı olduğunu düşünen Türk yetkililerin herhangi bir tehlike görmediği ve Türk dış politikasında Kıbrıs'ın mesele haline gelmeyeceğini belirttikleri görülüyor.¹⁰² Misakı Milli sınırlarına bağlı kalınması gerektiği ancak İngiltere'nin adadan çekilmesi durumunda adaya müdahalede Türkiye'nin hak sahibi olduğu Ahmet Emin Yalman tarafından gazetede yazısında belirtilse de makalenin asıl vurgulamak istediği dış politikada bilinenden şaşmadan, Kıbrıs meselesinin bir macera haline gelmemesi, o günkü haliyle kalması gerektiği idi.¹⁰³

Bu dönemde Kıbrıs, hükümetin gündeminde olmasa da kamuoyunun gündemindeydi. Türkiye'de bulunan Kıbrıs Türkleri kurdukları derneklerle yaptıkları açıklamalarla Kıbrıs konusunu güncel tutmaya ve yaşanan durumları ifade etmeye çalışıyordu. Kıbrıs Türk Kültür Derneği, 1948 yılında yaptığı toplantıda Cumhurbaşkanının yaptıkları görüşme sonrasında konuyla ilgili olduğunu adada Türklerin hakkını korumak için ilgili olacaklarını ifade ediyordu.¹⁰⁴ Halkın gündemine paralel olarak ise İngiltere'nin adadan çekilme niyeti olmadığı, adadaki huzursuzlukların Yunan komünistler tarafından çıkarıldığını belirten haberler çıkıyordu.¹⁰⁵

25 Aralık 1948 tarihinde Üniversite öğrencileri Türkiye dışında yaşayan Türklerin durumunu, Kıbrıslı Türklerin komünizm tehlikesi ile karşı karşıya olduğunu, adanın İngiltere kontrolünde olmasının bir tehlike içermediğini fakat Yunanistan'da komünistlerin aktif olduğunu ve adanın onlara da terk edilemeyeceğini ifade eden bir miting düzenledi.¹⁰⁶ Bu yıllarda Yunanistan ile iyi ilişkilerin kurulması, İngiltere'nin müttefikliği, komünizm tehdidi daha öncelikli konular olmaya devam etti. Vatandaşlar ise bu dönemden sonra Kıbrıs meselesine daha ilgili hale geldi.

¹⁰² “Ananevi Politikamız Değişmeyecek”, **Vatan**, 13.12.1948.

¹⁰³ Ahmet Emin Yalman, “Milli misak ve Kıbrıs”, s.3, **Vatan**, 16.12.1948.

¹⁰⁴ “Kıbrıs Davası”, **Vatan**, 20.12.1948.

¹⁰⁵ “Kıbrıs Davası”, **Vatan**, 25.12.1948.

¹⁰⁶ “Yurt Dışında Katledilen ve İşkence Gören Türkler”, **Vatan**, 26.12.1948.

Bu süreçte Kıbrıslı Türkler ise Türkiye'ye duydukları bağlılığı belirten mitingler ve açıklamalar yapmayı sürdürdü.¹⁰⁷ Kıbrıslı Türklerin Türkiye'den en büyük isteği ise kendilerine sahip çıkılması oldu. Türkiye'nin içinde bulunduğu tehdidin ve müttefikliklerin farkında olarak İngiltere'nin adayı terk etmesi halinde adanın Türkiye'ye ilhakını talep ediyorlardı. Rauf Denktaş, Kıbrıslı Rumların yaptığı gibi İngilizleri Kıbrıs'tan çıkarmaya çalışmadıklarını ancak olası bir çekilme durumunda Türkiye'nin adaya sahip çıkması gerektiğini ifade ediyordu.¹⁰⁸ Kıbrıslı Türkler, adada yaşayan Rumların taleplerini biliyor, tarihteki mücadelelerini anımsıyorlardı. Türkiye ise bu konu hakkında oldukça iyimser bir tutum sergiliyordu.

Türkiye bu konuda doğrudan ve somut bir adım atmış olmamasına rağmen Yunan basını çıkan gazete haberlerini, düzenlenen mitingleri ve halkın Kıbrıs meselesinde daha bilinçli hale gelmesini kışkırtıcı buldu. Adanın Türkiye'ye ilhakının istendiği söylendiyse de Türkiye adadaki düzenin devam etmesinden yana olduğunu yineledi.¹⁰⁹

Hükümet sessiz kalsa da Kıbrıs meselesinin halkta yarattığı etki bariz bir şekilde ortadaydı. Dönemin Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak tüm bunların ardından İngiltere'nin Kıbrıs'ı başka bir devlete bırakma konusunda hükümetin herhangi bir adımının olmadığını Yunanistan'ında bunun farkında olduğunu düşündüğünü ilk defa açıkladı.¹¹⁰ Türk yetkililer, İngiltere'nin adadan çekilmeyeceğine dair düşüncelerini koruyordu. Sinop Milletvekili Cevdet Kerim İncedayı'nın TBMM'de Kıbrıslı Türk gençlerinin Atatürk'e sundukları armağanları ile ilgili bir soru önergesi vermesi üzerine Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak cevabında Kıbrıs ile ilgili yaptığı açıklamasını yineleyerek Kıbrıs meselesi diye bir meselenin olmadığını, İngiltere, Kıbrıs'ta kaldığı müddetçe Kıbrıs'taki eylemlerin, yapılan hiçbir hamlenin de bu mevcut durumu değiştirmeyeceğini düşündüğünü belirterek hükümetin Kıbrıs'la ilgili herhangi bir hamle ve tutumunun olmayacağını ifade etmiş oldu.¹¹¹

1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti'de Kıbrıs ile ilgili CHP hükümetinden daha farklı bir politika izlemeyecekti. 20 Haziran 1950 tarihinde

¹⁰⁷ "Kıbrıs'ta Heyecan", **Vatan**, 01.01.1949.; "Kıbrıs Bugün İçin İçin Yanıyor", **Vatan**, 04.01.1949.

¹⁰⁸ "Kıbrıs Türkleri Dün Toplantı Yaptılar", **Vatan**, 06.01.1949.

¹⁰⁹ "N. Sadak, Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmemesini İngiltere'den İstemiş", **Vatan**, 16.02.1949.; "Yunanistan'da Koparılan Fırtına", **Vatan**, 17.02.1949.

¹¹⁰ "Bulgaristan'daki Mevkuf Subayımız Hala İade Edilmedi", **Ulus**, 18.12.1949.

¹¹¹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt: 23, 33. Birleşim, 23 Ocak 1950, s. 288.

gerçekleşen Demokrat Parti Meclis Grubunun toplantısında DP iktidarının ilk Dışışleri Bakanı olan Fuat Köprülü bir konuşma gerçekleştirdi ve konuşması sonrasında kendisine Kıbrıs meselesi soruldu. Köprülü’de bir önceki hükümetin Dış İşleri Bakanı olan Necmeddin Sadak’tan farklı bir cevap vermeyerek Kıbrıs diye bir meselenin olmadığını belirtti.¹¹² İngiltere’nin Kıbrıs’ı bırakmayacağı konusundaki inanç Yunanistan’ında Türkiye gibi resmi olarak Kıbrıs’ı talep etme ihtimalinin olmayacağı düşüncesinden kuvvet alıyordu çünkü Yunanistan’ında bu konuda resmen atılmış olduğu bir adım yoktu. Bu yıllarda Kore Savaşının başlaması ve Türkiye’nin NATO’ya girebilmek için savaşa asker göndermesi gündemi bir süre Kıbrıs meselesinden uzaklaştırdı.

Bu adım 16 Şubat 1951 tarihinde Yunanistan Başbakanı Sofokles Venizelos’un Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhak edilmesini söyleyerek Kıbrıs meselesini resmen benimsemesiyle atılmış oldu. Türkiye’den buna yönelik bir hamle gelmedi.¹¹³ 21 Şubat 1951 tarihinde mecliste yapılan görüşmeler sırasında Kıbrıs’ın ilhakı gibi bir durumun söz konusu olup olmadığının gündeme gelmesi üzerine Dışışleri Bakanı Fuat Köprülü, böyle bir durumun gerçekleşmesine ihtimal vermediğini, Türkiye ve Yunanistan’ın dostluğunun devam ettiğini bu dostluğu bozacak herhangi bir adım ve tutumun iki devlet tarafından da gösterilmeyeceğini düşündüğünü belirtti.¹¹⁴

Ayrıca Dışışleri Bakanı Fuat Köprülü, Yunanistan başbakanının bu demecinden kısa bir süre sonra Hürriyet gazetesine konuyla ilgili bir demeç vererek Kıbrıs’ın durumunun Türkiye’yi doğrudan ilgilendirdiğini ancak adanın mevcut durumundan memnun olduklarını açıkladı.¹¹⁵ Fuat Köprülü’nün bu demecin hemen ardından CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek’te “Kıbrıs’taki statükonun değişmesini istemediklerini” söylediği açıklamalar yaptı.¹¹⁶ Yunanistan’ın aksine Türkiye adada İngiltere hakimiyeti olduğu müddetçe Kıbrıs’ın Türkiye’ye ilhakını istemedi. Bu yıllarda Türkiye’nin halen bir Kıbrıs politikası mevcut değilse de 1951’den itibaren

¹¹² **Demokrat Parti Meclis Grubu Müzakere Zabıtları (D.P.MGMZ)**, 20.06.1950.; “Hükümet Doğu Akdeniz Pakı Etrafında Çalışıyor”, **Yeni İstanbul**, 21.06.1950.; “Dışışleri Bakanı Dün Dış Meseleleri İzah Etti”, **Zafer**, 21.06.1950.

¹¹³ Kamuran Gürün, **Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939’dan Günümüze Kadar)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1983, s. 384.

¹¹⁴ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 1, Cilt: 5, 50. Birleşim, 24 Şubat 1951, s. 698.

¹¹⁵ “Hükümet Kıbrıs İşi İçin Ne Düşünüyor?”, **Hürriyet**, 21.04.1951.

¹¹⁶ “Kıbrıs’taki Statükonun Değişmesini İstemiyoruz”, **Hürriyet**, 22.04.1951.

Yunanistan'ın Kıbrıs meselesinde adanın Yunanistan'a verilmesi talebi dış politikada bir devlet politikası haline geldi.

1952 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda gerçekleşen oturumda halkların Self-Determination (halkının kendi kaderini tayin etmesi) hakkına uluslararası alanda saygı duyulması hakkında yapılan tartışmalarda Kıbrıs konusunu gündeme getiren ve adanın 1915 yılında Yunanistan'a teklif edilmesini bir iade olarak belirten Yunan delegesi Dimitrios Lambros'a Türk delegesi Adil Derinsu, adada Türklerin de yaşadığını ada hakkında onların da söz sahibi olduğunu ve Türkiye'nin de onların yanında olduğunu belirten bir cevap verdi lakin 1953 yılında BM genel oturumlarında Yunanistan konuyu yeniden gündeme getirdiğinde ise Türk yetkili sessiz kaldı.¹¹⁷

1952'de iki ülkenin NATO'ya girmesinin ardından 1953'te Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya'nın tarafı olduğu "Dostluk ve İş birliği Antlaşması" imzalandı. Bu antlaşmanın ardından Türkiye, Yunanistan ile içinde bulunduğu bu iyi durumu bozacak tüm eylem ve hamlelerden kaçındı. Yunanistan ise bu denli hassas bir yaklaşım benimsemiş değildi. Öyle ki Türkiye bu tutumun içindeyken Yunanistan Dışişleri Bakanı Stefanopulos "Kıbrıs davasından asla vazgeçmeyeceklerini" Yunan parlamentosunda açıklıyordu. Bu tutum Türk hükümetini etkilemiyor olsa da Türk kamuoyunu rahatsız ediyordu. Bu tutuma tek tepkide Türkiye Milli Talebe Federasyonu Kıbrıs Komitesi'nin bir beyanname yayınlayarak Kıbrıs meselesini gençlik için bir milli dava olarak nitelemesi idi.¹¹⁸

Türkiye'nin hem İngiltere hem de Yunanistan ile ilişkilerini bozmamak ve müttefikliğini sürdürmek adına Kıbrıs'ta İngilizlerin varlığına güvenerek içine girdiği bu dış politikada iyimser Kıbrıs politikasızlığı, Yunanistan tarafından desteklenmiyor aksine Yunanistan Kıbrıs meselesini devlet politikası haline getiriyordu.

Yunanistan, Kıbrıs konusunda İngiltere ile temas kurmaya çalışıp kendi taleplerini yinelemiş olsa da olumlu cevaplar almadı. Yunan kamuoyu da Kıbrıs meselesi üzerinden İngiltere'ye karşı kışkırtılıyordu. Böylece Kıbrıs meselesi Yunanistan'ın dış politikasının merkezi haline geldi. TBMM'de Yunanistan'ın bu

¹¹⁷Fahir Armaoğlu, **Kıbrıs Meselesi 1954-1959 Türk Hükümet ve Kamuoyunun Davranışları (Karşılaştırmalı Bir İnceleme)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1963, ss. 37-38.

¹¹⁸ Armaoğlu, ss. 39-41.

tutumu ile ilgili Zonguldak Milletvekili Abdurrahman Boyacıgiller, Kıbrıs meselesinin Türkiye'nin menfaatlerine uygun şekilde halledilmesine yönelik bir anlaşmanın söz konusu olup olmadığıyla ilgili yazılı bir soruyu Dışişleri Bakanına iletti. Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü cevabında: Ada İngiltere'ye ait olduğu için Yunanistan ile böyle bir müzakerenin yapılmadığını, Kıbrıs'ın mevcut statükosunun değişmesinden taraf olunmadığını ve Kıbrıs'la ilgili herhangi bir müzakere olması halinde bunun yalnızca İngiltere ile olacağını ifade etmiş oldu.¹¹⁹

1954 yılında Kıbrıslı Rumların self-determination haklarını kullanamadığı düşüncesiyle hareket eden Yunanistan Kıbrıs sorununu İngiltere ile çözemeyince meseleyi Birleşmiş Milletlere taşıdı. Bu durum İngiltere'yi hiç memnun etmese de Kıbrıs meselesi oylamalar sonucu BM Genel Kurul gündemine alındı. İngiltere alınan kararları tanımayacağına yönelik bir tavır alırken Yunan tarafı bunun aksini talep ediyordu. Adada o döneme kadar Türk ve Rumlar arasında bir çatışma çıkmadığını belirten İngiltere Devlet Bakanı Selwyn Lloyd adanın Yunanistan'a bırakılmasının ardından bu tarz olayların yaşanabileceğini ayrıca bu durumun iki devletin ilişkilerini de bozabileceğini söylüyordu. Türkiye adına söz alan Selim Sarper ise Kıbrıs'ın İngiltere'nin iç meselesi olduğunu BM'nin bu konuda bir yetkisinin olmadığını dile getirdi.¹²⁰ Yunanistan meseleyi BM'ye taşıyana kadar Kıbrıs diye bir mesele yoktur diyen Türk hükümeti bu gelişmenin ardından 1954 yılının ikinci yarısından itibaren pasif bir şekilde de olsa Yunanistan'ın Kıbrıs üzerinde hiçbir hakkı olmadığını ifade eden bir tutum sergilemeye başladı.

14 Aralık'ta oturum açılır açılmaz Yeni Zelanda delegesi BM'de yer alan devletlerin müttefikliklerinin, iyi ilişkilerinin bu mesele nedeniyle bozulacağını belirterek Genel Kurulda Kıbrıs meselesinin tartışılmasını ertelemek için bir karar tasarısı verdi. Kabul edilen bu teklifle oturumda tartışılacak olan konu Genel Kurulda Kıbrıs meselesinin tartışılıp tartışılmaması oldu. Elbette Yunanistan meselenin görüşülmesini istiyordu. Oturum sırasındaki konuşmaları da hep bu yönde oldu. Yunan delegesi Lozan Antlaşmasının Yunanistan'ı Kıbrıs'taki haklarının tamamından

¹¹⁹ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 28, 48. İnıkad, 23 Şubat 1954, ss. 762-764.

¹²⁰ "Genel Kurul da Kıbrıs Davasını Görüşmeye Karar Verdi", **Akşam**, 25.09.1954.

vazgeçirmediğini BM Antlaşmasının konuyla ilgili maddelerinin mevcut antlaşmadan daha öncelikli ve üstün olduğunu belirtti.¹²¹

Yeni Zelanda delegesinin karar tasarısını destekleyen ve Türkiye adına söz alan Büyükelçi Selim Sarper ise diğer devletleri ikna etmek ve Türkiye'nin Kıbrıs'la olan bağlarını açıklayabilmek için adanın tarihinde hiçbir dönem Yunanistan'a ait olmadığını vurgulayarak Türkiye için ne derece ehemmiyetli olduğunu dile getirdi. Kıbrıs'ın, Yunanistan'ın aksine Türk tarihinin bir parçası olduğunu ayrıca adanın Yunan topraklarına olan uzaklığına karşın Türkiye'ye olan yakınlığına da konuşmasında yer verdi. Türkiye'nin de Kıbrıs meselesinde bir taraf olduğunu belirtti.¹²² Sarper bu konuşmasıyla Türkiye'nin dış politikasında Kıbrıs meselesine olan tutumunun değiştiğini halen doğrudan Kıbrıs'ı talep etmediğini ancak Yunanistan'ın taleplerine de karşı geldiğini artık bu talepler karşısında konunun takipçisi ve tarafı olacağını haber vermekteydi.

Bu oturum sırasında Amerika'da İngiltere ve Türkiye gibi meselenin ertelenmesi kararını destekledi.¹²³ 15 Aralık'ta yapılan oturumda ise Kolombiya ve Salvador, Yeni Zelanda delegesinin karar tasarısı teklifine Kıbrıs meselesinin bir sonuca bağlanmasıyla ilgili karar vermenin şimdilik uygun olmayacağı teklifini ekledi. Siyasi Komisyonun bu karar tasarısını kabul etmesinin ardından 17 Aralık'ta Genel Kurul'da da karar kabul edildi.¹²⁴ Bu sonucun ardından Kıbrıslı Rumlar kararı şiddetli bir şekilde protesto etti. Türkiye'nin halen mevcut bir Kıbrıs politikası yoktu. İngiltere'nin adayı hakimiyeti altında tutması da halen bir sorun olarak görülmüyordu ancak Yunanistan'ın iddialarına karşı sessizlik bozulmuştu.

¹²¹ Turgay Bülent Göktürk, **Türkiye'nin 1974 Öncesi Kıbrıs Politikası, Vizyonu ve Uygulamaları**, Güneş Yayıncılık, Gazimagusa, 2018, ss. 60-62.

¹²² Armaoğlu, ss. 84-85-86.

¹²³ "Yunanistan'ın Kıbrıs Davası Suya Düşüyor", **Akşam**, 14.12.1954.

¹²⁴ "Kıbrıs Davasında Karar", **Akşam**, 16.12.1954.

2.2. KIBRIS MESELESİNDE “POLİTİKALI” TÜRKİYE

2.2.1. Türkiye’nin Kıbrıs Meselesine Doğrudan Taraf Olması

1955 yılının ilk yarısı Kıbrıs meselesi itibariyle pek aktif bir dönem olmadı. Şubat Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü’nün mecliste bütçe görüşmeleri esnasında meseleyle ilgili BM’ye gelene kadar tüm dostluk ve iyi ilişkilerin korunması yönünde bir tavır gösterildiğini ancak BM’de Türkiye’nin de konuyla yakından ilgili olduğunu belirttiğini dile getirmesinden başka bir gelişme gerçekleşmedi.¹²⁵ 1955 yılında kurulan EOKA aynı yıl harekete geçti. Kıbrıs Başpiskoposu Makarios’ta bu örgütün içinde yer almaktaydı. Yunan limanlarından Kıbrıs’a silah ve bomba yüklü gemilerin gittiği tespit edildi. Bu tespitlerden birkaç ay sonra Kıbrıs’ta bombalar patlamaya başladı.¹²⁶ Rumlar ayaklandı; resmi binalara bombalı saldırılar düzenlenirken, İngiliz subaylarına yönelik suikast eylemleri gerçekleşti.¹²⁷ Yunanistan, Kıbrıs’ı silahlandırarak gerçekleşen bu eylemlere destek veriyor müzakerelerle elde edemediği taleplerini şiddet yoluyla İngiltere’yi mecbur bırakarak kazanmaya çalışıyordu. Yaşanan bu eylemler Kıbrıslı Türkleri oldukça endişelendirdi.

Kıbrıslı Türkler, İngiliz yönetiminin olayları yatıştırmasını bekliyor bir yandan da Türkiye ile temaslarda bulunuyorlardı. Bu konuyla ilgili Ankara’ya gelip ardından Kıbrıs’a dönen heyet EOKA örgütü tarafından “diyenis” imzası taşıyan tehdit mektupları aldı.¹²⁸ Türkiye Büyük Millet Meclisinde ise 21 Mayıs’ta gerçekleşen görüşmeler sırasında konunun Kıbrıs meselesi ve Türk-Yunan ilişkilerine gelmesiyle Sinan Tekelioğlu, Kıbrıs Başpiskoposu Makarios’un Türklere karşı olan tutumu ve içinde bulunduğu durum ortadayken Türkiye’nin Yunanistan’a karşı halen sürdürdüğü iyi niyetli politikasını eleştiriyordu.¹²⁹

Nisanda başlayan bombalı, silahlı saldırılar, suikast girişimleri ve şiddetli eylemler haziran ayında da bütün şiddetiyle devam ediyordu. Artık yalnızca İngilizleri

¹²⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 1, Cilt: 5, 51. İnikad, 23 Şubat 1955, s. 915.

¹²⁶ Armaoğlu, s. 105.

¹²⁷ “Kıbrıs’ta İnfialklar Dünde Devam Etti”, **Akşam**, 02.04.1955.

¹²⁸ “Tethişçiler Kıbrıstaki Türk Liderlere Tehdit Mektupları Yağdırıyorlar”, **Hürriyet**, 08.05.1955.

¹²⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 1, Cilt: 7, 79. İnikad, 21 Mayıs 1955, s. 592.

hedef almamaya karar veren EOKA örgütü 21 Haziran'da Lefkoşa'daki Türk mahallesine bomba attı. 14 Türk'ün yaralanmasıyla sonuçlanan bu saldırı paniği arttırdı.¹³⁰ Kıbrıslı Türkleri hedef alan kanlı eylemler karşısında Kıbrıs meselesini hükümetten önce benimseyen Türk kamuoyu çok rahatsızdı. Bunun üzerine Türk hükümeti Kıbrıslı Türklerin can güvenliği için Londra ile temasa geçti aynı zamanda Kıbrıs Türk Birliği başkanı Dr. Fazıl Küçük, Rum saldırganların kanlı saldırılarını protesto etmek için BM Umumi Sekreterliğine bir telgraf çekti.¹³¹

Türkiye'yi Kıbrıs meselesinin bir tarafı olarak görmeyen ve meseleyi ilk önce İngiltere ile ardından BM ile çözmeye çalışan Yunanistan desteklediği bu terör eylemleriyle birlikte Kıbrıs meselesinde pasif bir tutum izleyen Türkiye'yi doğrudan konunun bir tarafı haline getirecek olan bir adımdı. Nitekim tüm bu yaşanan olayların ardından bir çözüm arayışında olan İngiltere, haziran ayının sonunda Doğu Akdeniz ve Kıbrıs meselesini görüşmek üzere Türkiye ve Yunanistan'dan elçileri Londra'ya konferansa davet etti. Amerikan'ın da desteklediği bu davetle Türkiye, Kıbrıs meselesinin resmen taraflarından biri haline geldi.¹³² Bu haber Türkiye'de sevinçle karşılandı.

Türkiye bu teklifi olumlu bularak kabul etti. Yunanistan ise daveti inceleyeceğini bildirdi. Yunanistan ve Kıbrıs Başpiskoposu Makarios, Türkiye'nin bu konuda bir taraf olduğunu düşünmedikleri için görüşmeye davet edilmesinden hoşnut değildi.¹³³ Atina'ya giden Makarios, adanın çoğunluğunun Rumlardan oluştuğunu söyleyerek Türkiye'nin Kıbrıs konusunda söz hakkı olmadığını açıkça dile getirdi.¹³⁴

Kıbrıslı "Komünist" Rumlar 9 Ağustos'ta yayınladıkları beyannameyle Londra'da yapılacak üçlü görüşmelerin hemen öncesinde 28 Ağustos'ta bir miting düzenleyeceklerini bu mitingde Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesini istediklerini yineleyeceklerini bildirirken başpiskopos Makarios'ta Londra konferansını "bir dalavereli Tuzak" olarak nitelendiriyor ve protesto etmek maksadıyla 26 Ağustos'ta bir toplantı yapılması gerektiğini savunuyordu.¹³⁵ Dini bayram nedeniyle 15

¹³⁰ "Kıbrıs'ta Rum Tethişçiler Şimdi de Türklere Karşı Harekete Geçtiler", **Hürriyet**, 22.06.1955.; "Kıbrıs'ta Halk Dehşetten Sokağa Çıkamaz Hale Geldi", **Hürriyet**, 23.06.1955.

¹³¹ "Kıbrıs Anavatanın Yardımını Bekliyor", **Hürriyet**, 24.06.1955.

¹³² "Kıbrıs'ta Bomba ve Silah Depoları Ele Geçirildi", **Akşam**, 01.07.1955.

¹³³ "Yunanistan Konferansa İştirak İçin Nazlanıyor", **Akşam**, 02.07.1955.

¹³⁴ "Makariosun Hezeyanları", **Akşam**, 12.07.1955.

¹³⁵ "Kıbrıs'lı Rumlar Üçlü Toplantıyı Baltalamak İçin Faaliyete Geçtiler", **Hürriyet**, 09.08.1955.

Ağustos'ta Kıbrıs Ortodoks kiliselerinde düzenlenen ayinlerde Yunanistan'a ilhak meselesi ana konu edinilmiş papazlar bu konuda konuşmuş, Makarios Lefkoşa kilisesinde tüm gün çanları çaldırılmış ve yine ilhak konusunda konuşmalar yapmıştı. Ayinlerin hemen ardından sokaklara dağılan gruplar; İngiltere, Türkiye ve ABD'yi hedef alan pankartlarla protestolarda bulundu.¹³⁶ Ayrıca 28 Ağustos ile ilgili Türk basınına yansıyan haberlerde bazı Rumların, Kıbrıslı Türklere karşı eylemlerde bulunulacağı ifade ediliyordu.

Bunların yanı sıra ağustos ayında Yunan üniversitelilerin "Beyaz Kitabı" yayınlamaları ve burada Türkiye'ye ait olan Doğu Trakya'da hak iddia etmeleri üzerine Türkiye'de büyük bir rahatsızlık yarattı. İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği bir beyanname yayınlarak Kıbrıs'ın, Selanik'in, On iki ada ve Ege adalarının, Batı Trakya'nın Türkiye'ye ait olduğunu ifade ederken Ankara Üniversitesi Talebe Birliği ise Yunanistan'a karşı "bir gün Akropol'de Türk bayrağı görmeyi arzu etmiyorsanız, sesinizi kesiniz." sözlerine yer verdikleri başka bir beyanname yayınlamıştı.¹³⁷

Londra Konferansı öncesinde iki taraf ülke ilişkileri oldukça gerildi. Özellikle Kıbrıslı Türklerin can ve mal güvenliğinin sürekli tehdit altında olması ilişkilerin daha çok gerilmesine neden oluyordu. Kıbrıslı Rumların bir kısmının Türkleri hedef alan şiddet eylemlerinin önlenmesi ve Kıbrıslı Türklerin güvenliğinin sağlanması konusunda harekete geçen Türkiye, İngiltere'ye bu konu ile ilgili bir nota verdi.¹³⁸

Tüm bu gergin gelişmelerin ardından Başbakan Adnan Menderes Kıbrıs ile ilgili bu zamana kadar gösterilen tepkilerin en sertini ortaya koyarak mesele hakkında önemli bir konuşma gerçekleştirdi. 24 Ağustos'ta, konferansa katılacak heyetin, bazı milletvekillerinin ve gazetecilerin katıldığı Liman Lokantasında düzenlenen akşam yemeğinde gerçekleşen bu konuşmada Menderes; ilk olarak İngiltere'ye verilen notadan bahsederken Türk hükümetinin, Yunanistan'ın aksine konuya hep uzlaştırmacı biçimde yaklaştığını ve iki ülke ilişkilerini korumaya gayret ettiklerini belirtiyordu. Yunanistan'ın adanın ilhakı konusundaki ısrarının ise yine kendilerine zarar vereceğini, Kıbrıslı Türklerin hedef alındığı terör eylemlerine karşı ise Türkiye'nin hareketsiz kalmayacağını vurguluyordu. Menderes ayrıca Kıbrıs'ta nüfusun çoğunun Rum olduğunu ifade ederek adanın kendisine ilhakını isteyen Yunanistan'a ordularının

¹³⁶ "Kıbrıs'ta Rumlar Yine İlhak İçin Şımarıkça Taşkınlıklar Yaptılar", **Hürriyet**, 16.08.1955.

¹³⁷ "Üniversite Gençliği Dün Yunanlılara Sert Bir Cevap Verdi", **Akşam**, 17.08.1955.; Armaoğlu, s.128.

¹³⁸ "Kıbrıs'ta Rumların Tethiş Hareketi Dolayısıyla İngiltere'ye Nota Verdik", **Hürriyet**, 24.08.1955.

çok yakın geçmişte Ankara'nın önlerine kadar gelmesinin nedenini de bu hususa dayandırıp dayandırmadığını soruyordu. Kıbrıs'ın Anadolu'nun devamı olduğunu vurgulayan Menderes'in Kıbrıs'ta mevcut statükonun korunmasını bunun gerçekleşmemesi halinde ise adanın Türkiye'ye iade edilmesini talep eden bu konuşması Türk hükümetinin Kıbrıs konusunda 1955 yılına kadar verdiği en net mesajdı.¹³⁹

Menderes'in bu konuşması Yunanistan'da yankı uyandırdı. Yunan basını konuşmanın metnini olduğu gibi yayınladı. Konuşmanın Yunanistan'da büyük bir şaşkınlık yarattığını belirten bazı Yunan gazeteleri, meselenin bakanlar kurulunda tartışıldığını, Kıbrıs Türklerinin karşı karşıya olduğu tehdidin asılsız olduğunu ayrıca kötü niyetle ortaya atıldığını ve İngiltere'nin iki müttefik ülkenin ilişkilerini gerdiğini belirtirken Kıbrıs'ta iki halkın barış içinde yaşadığını yazdı.¹⁴⁰

Yunanistan'ın bu tutumu 1955 yılına kadar adanın statükosunu koruması gerektiğini savunan hatta politikasız ve pasif bir tutum izleyen Türkiye'ye verilen bir tepkiydi. Türkiye ise iki ülke ilişkilerinden sürekli bahseden ayrıca meseleyi sürekli görmezden gelen taraftı. Menderes'in bu çıkışına ve Londra konferansına katılan bir Türkiye'ye verilen bu tepki Yunanistan'ın Kıbrıs meselesinde Türkiye'nin hep aynı tutumu sergileyeceği yanılgısına kapılmış olmanın dışı vurumuydu. Özellikle Kıbrıs'taki olayların İngiltere'nin dahi çözüm aradığı bir noktaya erişmiş olmasına rağmen görmezden gelinmesi, Türk tarafının suçlanması, EOKA kurulmamış ve eylemleri yokmuş gibi adada iki halkın barış içinde yaşadığı vurgusu dönemin gerçeklerinden uzaktı.

2.2.1.1. Londra Konferansı

Türkiye'nin 2 Haziran'da Yunanistan'ın ise 8 Haziran'da katılımı kabul ettiği Londra Konferansı (The Tripartite Conference on the Eastern Mediterranean and Cyprus) 29 Ağustos'ta 16.00'da Lancaster House'ta açıldı. İngiltere Dışişleri Bakanı Harold Macmillan iki ülkeden gelen heyetleri karşıladı. Bu görüşmede Macmillan'ın

¹³⁹ "Menderes'in Kıbrıs'a Dair Sert ve Kat'i Beyanâtı", **Hürriyet**, 25.08.1955.; "Kıbrıs Türkleri Müdafaasız Kalmayacaktır", **Akşam**, 25.08.1955.

¹⁴⁰ BCA Fon Kodu: 30-1-0-0; Yer No: 1-8-19.

daimî konferans başkanı olması kabul edildi. Konferansın 30 Ağustos ve diğer tarihlerde saat 11.00'de toplanmasına karar verildi.¹⁴¹

30 Ağustos'ta gerçekleşen oturumda ise İngiltere Dışişleri Bakanı Macmillan bir konuşma gerçekleştirdi. Konferansın tarafı olan üç devletin dostluk ve müttefikliğini vurgulayarak Doğu Akdeniz'deki çıkarlarının ortaklığından bahsetti. Üç ülkenin de bölgede yaşanan her şeyden doğrudan etkilendiğini ve önemli sorumluluklar alan NATO üyeleri olduklarını anımsattı. Yaşanan fikir ayrılıklarında da dostça uzlaşılması gerektiğini vurguladı. Birlik ve beraberlik vurgusunun özellikle üzerinde durdu. Soğuk savaşın çetin koşullarına karşı direnen iki ülkeyi takdir etti. Devletlerinin iç politikalarına karışılmayacağını bu politikaların güvence altına alındığını belirtti. Kendisi Kıbrıs meselesinde İngiltere'nin tezini ve politikalarını açıklarken Yunanistan ve Türkiye Dışişleri bakanlarının da tezlerini ifade edeceğini açıkladı. İngiltere için Kıbrıs'ın oldukça önemli olduğunu ifade ederken tarihsel süreç de değindi. İngiliz egemenliğinin Kıbrıs Konvansiyonu ile Kıbrıs'ı kapsadığını I. Dünya Savaşıyla birlikte adayı İngiltere'nin ilhak ettiğini savaş koşullarının ağırlaşmasıyla Yunanistan'ın desteğini bulmayı ümit ederek adayı bu şartla Yunanistan'a vermeyi teklif ettiyse de kabul edilmeyen teklifin tamamen ortadan kalktığını hatırlattı.¹⁴²

Macmillan, Lozan Barış Antlaşmasının imzalandığını, 20.maddeyle Türkiye'nin Kıbrıs'ın ilhakını tanıdığını antlaşmayı Yunanistan'ın da imzaladığını ekleyerek sözlerine devam etti. Kıbrıs'ın, İngiltere'nin Bağdat Paktı ve 1948 Antlaşmasıyla ittifak yaptığı Orta Doğu devletleri olan Irak ve Ürdün'ün korunmasında da stratejik bir nokta olduğunu beyan etti. İngiltere, Yunanistan ve Türkiye Doğu Akdeniz'in güvenliğine önem veren ve bundan sorumlu olan ülkeler olarak birbirlerine güvenerek burada sahip oldukları ilişkiyi sürdürmeliydi. Kıbrıs'ta yaşanan terör eylemlerine değinerek Kıbrıs halkının bu duruma itilmesinden duydukları rahatsızlığı dile getirerek halkın anayasal haklarını baltalayan süreçler olduğundan bahsetti. Ada halkını önemsediklerini kendisinin bu konferansta Kıbrıs

¹⁴¹ **Her Majesty's Stationary Office**, "The Tripartite Conference on the Eastern Mediterranean and Cyprus, Held by the Governments of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, Greece and Turkey, August 29- September 7, 1955", London, 1956, s. 5.

¹⁴² **Her Majesty's Stationary Office**, "The Tripartite Conference on the Eastern Mediterranean and Cyprus, Held by the Governments of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, Greece and Turkey, August 29- September 7, 1955", London, 1956, ss. 6-9.

halkının temsilcisi olduğunu Kıbrıslıların hak ettikleri hakları kazanmaları gerektiğini ifade eden uzun bir konuşma yaptı.¹⁴³

31 Ağustos tarihinde yapılan toplantıda ise Yunan Dışişleri Bakanı Stephanopoulos, Yunan hükümetinin görüşlerini; Kıbrıs halkının kendi geleceği konusunda kendi kararını almasını talep ettiklerini ancak Türkiye'nin ada hakkında söz sahibi olmasını doğru bulmadıklarını, Türkiye ve Yunanistan'ın adanın kaderinden bağımsız konferansta olma sebebini adada bulunan Yunan çoğunluk ve Türk azınlık olarak gördüklerini açıkladı. Kıbrıs'ın kaderini yalnızca adadakilerin belirleyebileceğini ama Kıbrıs meselesini de İngiltere'nin iç işlerinden biri olarak görmediklerini, coğrafyanın bir milletin iradesinden daha üstün olmadığını dile getirdi. Kısacası Yunanistan, Kıbrıs'ın kendine ilhakını değil self-determination hakkını elde etmesini istiyordu. Türkiye'yi dışarıda bırakma niyetini açıklarken güvence olarak adadaki Türk azınlıkların haklarının garanti altına alınacağını savundu.¹⁴⁴ Yunanistan talebinin kabul edilmesi halinde Kıbrıslı Rumların geleceklerini, Yunanistan'a ilhak olma yönünde tayin edeceklerini düşündüğünden doğrudan bir ilhak talep etmiyordu.

1 Eylül tarihinde gerçekleştirilen toplantı da ise Türkiye adına Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Türk görüşünü açıkladı. Zorlu, konuşmasına Kıbrıs adasının Türkiye'nin savunması açısından ne derece önemli olduğunu vurgulayarak başlamıştı. Adanın tarihçesine değinerek 1878 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun adayı hangi koşullar altında İngiltere'ye devrettiğini sonrasında ise Lozan Barış Antlaşmasıyla birlikte adanın I. Dünya Savaşı itibarıyla tamamen İngiltere'ye bırakıldığını belirtti. Antlaşmanın 20. ve 21. Maddelerini dayanak göstererek adanın yalnızca İngiltere ve Türkiye'nin arasında bir mesele olduğunu ve kaderinin zaten çoktan belirlendiğini ifade ediyordu. Konuşmasına Yunanistan'ın Türkiye'yi bir taraf olarak görmemesinin doğru bir yaklaşım olmadığını belirterek devam eden Zorlu, Osmanlı'dan ayrılan bölgeler konusunda Türkiye'nin tutumunu şekillendiren Lozan'ın 16.maddesinin

¹⁴³ **Her Majesty's Stationary Office**, "The Tripartite Conference on the Eastern Mediterranean and Cyprus, Held by the Governments of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, Greece and Turkey, August 29- September 7, 1955", London, 1956, ss. 9-13.

¹⁴⁴ **Her Majesty's Stationary Office**, "The Tripartite Conference on the Eastern Mediterranean and Cyprus, Held by the Governments of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, Greece and Turkey, August 29- September 7, 1955", London, 1956, ss. 15-17, 26.

sunulan ilk haline itiraz edilerek mevcut haline getirilmesiyle birlikte Türkiye'ye ilgililerin karar alacağı bölgelerde söz hakkı tanınmasına da işaret etti.¹⁴⁵

Geleceği zaten belirlenmiş olan Kıbrıs adasının durumunun değiştirilmeye çalışılmasının Lozan Antlaşmasını değiştirmek anlamına gelebileceğini vurgulayan Fatin Rüştü Zorlu, antlaşmanın imzalandığı tarihte Kıbrıs meselesinin taraflarının yalnızca İngiltere ve Türkiye olduğunu hatırlatarak ada mevcut haliyle İngiliz egemenliği altında kaldığı sürece Türkiye için bir Kıbrıs meselesi olmadığını ancak adanın statüsünde bir değişikliğe gidilmek istendiği takdirde adanın İngiliz egemenliğinden önceki statüsüne döndürülmesini talep ederek Türkiye'ye iade edilmesinin isteneceğini bildirdi.¹⁴⁶

Zorlu, Kıbrıs'ın coğrafi olarak Anadolu'nun bir parçası olduğunu ve tarih boyunca Anadolu'ya hâkim olan gücün Kıbrıs'a da hâkim olduğunu Helen, Bizans ve Osmanlı örnekleriyle açıklayarak adanın nüfusunun bir belirleyici olmadığını Kıbrıs'ın ekonomisinin de Anadolu'ya bağlı olduğunu mevcut ihtiyaçlarının egemenliğinde bulunan İngiltere tarafından karşılandığını II. Dünya Savaşı sırasında ise İngiltere'nin Kıbrıs'a ulaşamadığı süreçte Türkiye tarafından karşılandığını söyledi. Adanın stratejik açıdan da Türkiye için oldukça mühim bir konumda olduğunu olası bir savaş durumunda batı limanlarının tehdide açık olduğunu güney limanlarının bir noktada Türkiye için güvence olduğunu ve bu güvencenin de farklı tek bir devlete bırakılamayacağına değindikten sonra self-determination hakkının hep olumlu sonuçlar doğurmadığını ve ağır sonuçlara neden olabileceğini ifade ederek bazen coğrafyanın self-determination ilkesine üstün geldiğini; Finlandiya'ya çoğunluğu İsveçlilerden oluşan Aaland adalarının ve Yunanistan'a da halkın çoğunu Türklerin oluşturduğu Batı Trakya'nın bırakılmasını örnek göstererek ifade etmiş oldu. Ayrıca self-determination hakkının konuşulmasından önce adada yaşayan iki halktan biri olan Türklerin yıllardır kilise tarafından Enosis amacıyla hedef alınması sonucu uğradığı şiddet sonucu sürekli tehdit altında olduklarını bu durumun iki halkı ayrıştırdığını

¹⁴⁵ **Her Majesty's Stationary Office**, "The Tripartite Conference on the Eastern Mediterranean and Cyprus, Held by the Governments of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, Greece and Turkey, August 29- September 7, 1955", London, 1956, ss. 18-21.

¹⁴⁶ **Her Majesty's Stationary Office**, "The Tripartite Conference on the Eastern Mediterranean and Cyprus, Held by the Governments of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, Greece and Turkey, August 29- September 7, 1955", London, 1956, s. 21.

söyleyerek bu koşullarda self-determination'un konuşulamayacağını belirterek adanın ilk önce barışa ihtiyacı olduğunu söyledi.¹⁴⁷

Konuşmasının sonunda Zorlu, Türk tarafının adada mevcut statükonun sürmesinden yana olduğunu ancak bunun sürdürülememesi halinde adanın Türkiye'ye iade edilmesinin Türkiye'nin mevcut kararı olduğunu açıkladı. Üçlü tarafında Kıbrıs meselesi hakkındaki görüş ve taleplerini beyan edilmesinin ardından oturumlara bir süre ara verildi. 6 Eylül'de yeniden başlayan oturumda ise İngiltere Kıbrıs adasına özerk bir yönetim sağlama teklifini sundu. Bu teklif üzerine Türkiye adına Zorlu İngiliz Dışişleri Bakanına iki soru yöneltti. Bu soruların ilkinde İngiltere'nin ada üzerinde Lozan Antlaşması'yla sağladığı hakları sürdürmek ve korumak isteyip istemediği ikincisinde ise İngiltere hakimiyet hakkını korumaya devam edecekse eğer self-determination ilkesini kabul edip etmeyeceği soruluyordu. Macmillan bu sorulara İngiltere'nin Kıbrıs'taki egemenlik hakkından vazgeçmeyeceği ve self-determination prensibinin evrensel olmadığını düşündükleri cevaplarını verdi.¹⁴⁸

7 Eylül'de yeniden konuşma yapan Zorlu, 1 Eylül'de yaptığı konuşmasında söylediklerini yineleyerek Kıbrıs'a verilmek istenen Özerklik konusunda açıklamalarda bulundu. Yunanistan'ın bu ısrarcı tutumunun iki ülke ilişkilerini zedelediğini, adaya özerklik verilecekse Yunanistan'ın Kıbrıs için self-determination isteğinden vazgeçmesi gerektiğini belirterek gerekliliklerden biri olarak adadaki iki halkın barış ve huzurunun sağlanması gerektiğini vurguladı. Yunanistan self-determination talebini geri çekmediği sürece özerklik fikrinin Türk hükümeti tarafından kabul edilebilir olmadığını açıkladı. Kıbrıs'ın Türkiye açısından milli ve hayati bir öneme sahip olduğunu tekrarladı.¹⁴⁹

Londra Konferansı üç devletinde kendi tezlerini karşı taraflara iletmesinin ardından Yunanistan'ın self-determination talebinde ısrar etmesi üzerine bir sonuca varamadan dağıldı.¹⁵⁰ Türkiye'nin Kıbrıs'ın mevcut statüsünü desteklemesi Kıbrıs meselesinde İngiltere ile ortak bir zeminde hareket etmesini sağlasa da iki devlet

¹⁴⁷ **Her Majesty's Stationary Office**, "The Tripartite Conference on the Eastern Mediterranean and Cyprus, Held by the Governments of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, Greece and Turkey, August 29- September 7, 1955", London, 1956, ss. 21-24.

¹⁴⁸ Armaouğlu, ss. 152-153.

¹⁴⁹ **Her Majesty's Stationary Office**, "The Tripartite Conference on the Eastern Mediterranean and Cyprus, Held by the Governments of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, Greece and Turkey, August 29- September 7, 1955", London, 1956, ss. 37-39.

¹⁵⁰ "Londra Konferansı Dün Üçlü Bir Anlaşmaya Varamadan Dağıldı", **Hürriyet**, 08.09.1955.

arasında meseleyle ilgili uyuşmayan tek nokta özerklik meselesiydi. Bunun haricinde Yunanistan ise diğer taraflardan oldukça ayrışyordu. Türkiye'nin bu konferansın ardından Kıbrıs meselesinin taraflarından biri olduğu tartışılmaz bir hal aldı.

Gözleri kulakları yıllardır Kıbrıs meselesini takip eden Türk halkı aynı şevk ve ilgiyle Londra konferansını takip ediyordu. Çeşitli yerlerde Kıbrıs ile ilgili mitingler düzenleniyordu. Halk Yunanistan'a tepkiliydi. Konferans sürerken Atatürk'ün Selanik'te doğduğu eve bomba atıldığı yalan haberinin Türkiye'ye ulaşmasıyla 6-7 Eylül günlerinde şiddetli olaylar patlak verdi. Sokaklara dökülen kalabalıklar yakın tarihin kötü hatıraları, Kıbrıs meselesi ve son haberin yarattığı öfkeyle çeşitli kışkırtıcıların tesiriyle kendilerine bir yön vererek oldukça şiddetli biçimde patrikhane ve Rumlara ait olan çeşitli yerleri hedef aldı.¹⁵¹ Hükümet olayların önünü sıkı yönetim ilan ederek aldı; suçlular yakalandı, zararların tazmini için harekete geçildi.¹⁵² Yaşanan bu olaylar iki ülkenin ilişkilerini oldukça gerdi. 12 Eylül'de TBMM'de gerçekleşen görüşmelerde 6-7 Eylül olaylarının üzerinde Kıbrıs meselesinin tesiri tartışılıyordu. Gösterilerin komünistler tarafından provoke edildiği üzerinde duruluyordu.¹⁵³ Aşırıya kaçan şiddetli olaylar provoke edilmiş olsa da olmasa da Kıbrıs meselesinin olaylar üzerindeki tesiri oldukça açıktı.

Yunanistan Kıbrıs meselesini yeniden BM'ye taşıdı.¹⁵⁴ Meselenin BM'ye yeniden gelmesiyle Genel Komite konunun Genel Kurulda gündeme alınıp alınmamasının belirlenmesi için İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın temsilcilerini 21 Eylül günü gerçekleştirecek olan toplantıya davet etti. İngiltere daha önceki BM sürecinde olduğu gibi meselenin kendi iç meselesi olduğunu yineledi. Yunanistan'da İngiltere'de bir önceki BM gündeminde neyi savundularsa bu defada aynı şekilde tavır almaya devam ettiler. Türkiye, Londra Konferansındaki tezini sürdürdü. Oylamalar sonucunda Kıbrıs meselesinin gündeme alınmaması Genel Komite tarafından Genel Kurula tavsiye edildi. Bu tavsiye 23 Eylül'de BM Genel Kurul oturumunda görüşüldü. Yunanistan, meselenin gündeme alınmasını zira Kıbrıs'ta gerginliklerin arttığını ifade ederken Türkiye'de yaşanan 6-7 olaylarını öne sürdü. İngiltere 1954'teki BM tutumunu değiştirmeyerek gündeme alınmaması gerektiğini savundu. Türkiye ise

¹⁵¹ "İstanbul ve İzmir'de Örfi İdare İlan Edildi", **Hürriyet**, 07.09.1955.

¹⁵² "Zararların Tazmini İçin Hükümet Tedbir Alıyor", **Akşam**, 09.09.1955.

¹⁵³ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre: 10, İçtima: 1, Cilt: 7, 80. İnikad, 12 Eylül 1955, ss. 668-689.

¹⁵⁴ "Yunanistan Kıbrıs Meselesini Yine BM'ye taşıdı", **Hürriyet**, 10.09.1955.

İngiltere'yi desteklerken Türk-Yunan dostluğunun önemine ve üzerinde durduğu bıçak sırtına işaret ederek konunun gündeme alınması halinde ilişkilerin akıbetinin meçhullüğüne dikkat çekti. Nihayetinde Genel Kurulda yapılan oylamayla Kıbrıs meselesi gündeme alınmadı.¹⁵⁵

Bu süreçte Türkiye 6-7 Eylül olaylarının Türk-Yunan ilişkilerinde yarattığı hasara düzeltmek için çaba sarf ediyordu. Bu konuda pek çok adım atıldı. Bunlardan biri Başbakan Adnan Menderes'in, Yunan mevkidaşı Mareşal Papagos'a yaşanan olaylardan duyduğu üzüntüyü bildiren ve iki ülkenin yıllardır süren dostluğuna işaret eden bir mesaj iletmesiydi.¹⁵⁶ Aynı şekilde 1 Kasım 1955 tarihinde TBMM'nin yeni dönemini açan Cumhurbaşkanı Celal Bayar, 6-7 Eylül olaylarına ve Kıbrıs meselesine değinerek iki ülkenin ilişkilerinin iyi olmasının önemine dikkat çekti.¹⁵⁷

Yeni kurulan kabine grubunda çıkan krizin ardından Adnan Menderes tarafından yeniden kurulan kabine mevcut programında dış politikada Kıbrıs meselesine değinerek artık hükümetin Kıbrıs meselesini sahiplendiğini gösteriyordu. Londra Konferansında savunulan Türk tezi, Türkiye'nin Kıbrıs politikasını oluşturuyordu.¹⁵⁸ Muhalefet kanadında ise CHP genel başkanı İsmet İnönü mecliste Kıbrıs'la ilgili açıklamalar yaptı. 6-7 Eylül olaylarına değinen İnönü, Yunanistan'ın bu mevzu üzerinden Türkiye'yi suistimal eden bir politika yürüttüğünü, Kıbrıs'ta önünü açtığı olayların tesirinden bu mevzuyu kullanarak sıyrılmaya çalıştığını ifade etti. İngiltere'nin Kıbrıs'a özerklik verebileceğine dikkat çeken konuşmalarla hükümetin dikkati bu noktaya çekilmek isteniyordu.¹⁵⁹

17 Aralık 1955 tarihinde Yunanistan Başbakanı Yunan basınında yer alan demecinde iki ülke ilişkilerinin düzelebilmesi adına çeşitli koşullar öne sürüyordu. Bunlar yaşanan 6-7 Eylül olaylarının ardından zarara uğrayan Türk vatandaşı Rumların zararlarının karşılanması, suçluların cezalandırılması, Rum azınlığının geleceğinin güvenceye alınması ve Yunan balıkçıların Türk denizinde avlanmasını sağlayacak bir anlaşmanın yapılmasını talep eden koşullardı. Bu koşullar gösteriyor ki Yunanistan bu dönemde yalnızca İngiltere'nin iç işlerine değil Türkiye'nin de iç işlerine müdahil olmak istiyordu. Buna karşılık 21 Aralık tarihinde Dışişleri Bakanlığı

¹⁵⁵ Armaoğlu, ss.175-176-177-178.

¹⁵⁶ "Adnan Menderes Mareşal Papagos'a Bir Dostluk Mesajı Gönderdi", **Akşam**, 30.09.1955.

¹⁵⁷ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 8, 1. İnıkad, 1 Kasım 1955, ss. 6,18.

¹⁵⁸ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 2, 14. İnıkad, 14 Aralık 1955, s. 254.

¹⁵⁹ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 8, 15. İnıkad, 16 Aralık 1955, ss. 267,297.

bir bildiri yayınladı. Bildiri de olayların ardından tazminat meselesiyle ilgili yapılması gerekenlerin zaten öncelikle gündeme alındığı belirtilip balıkçılık mevzusunun konu ile alakasız olduğu ifade edilerek Rum asıllı Türk vatandaşlarının gayet iyi koşullarda yaşadıkları vurgulandı.¹⁶⁰

Hükümet bir yandan Türk-Yunan dostluğunu sürdürmeye çalışıyor bir yandan da Kıbrıs meselesinde yeni aldığı tavrı korumayı sürdürüyordu. Yaşanan olaylar ve sonuçları Türk dış politikasında Türkiye adına bir mahcubiyet yaratmış ve suistimale açık bir hal almıştı. Bu süreçte Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki en büyük güvencesi İngiltere olmaya devam ediyordu ancak muhtariyet meselesi suyu bulandırıyordu.

2.3. 1956-1958 YILLARINDA YAŞANAN GELİŞMELER VE TAKSİM TEZİ

Türkiye 1956 yılında da 6-7 Eylül olaylarının bıraktığı tatsız tesirin etkilerini taşıyordu. Hükümetin bu durumda bir parmağı olup olmadığı tartışmaları devam etse de sonuca erişmedi. Kıbrıs meselesi bu yılın henüz başlarında hala bu olayların gölgesindeydi. Bu dönemde Muhtariyet planını uygulamak isteyen İngiltere'nin Kıbrıs Genel Valisi'nin Makarios ile görüşmesinin ardından İngiltere'ye gitmesi Türk kamuoyunda büyük bir kaygı ile takip edildi. Bunun üzerine dönemin Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü 24 Ocak'ta Anadolu Ajansı'na Kıbrıs meselesinin hala hükümet tarafından sıcaklığına takip edildiğini, sürecin peşini bırakmadıklarını, İngiltere'nin adaya muhtariyet vermeden önce Türkiye'nin şartlarından olan adada huzuru, güvenliği ve iki halkın ortak haklarını korumak için çalışması gerektiğini belirten bir demeç verdi.¹⁶¹ Londra Konferansında muhtariyet fikrine sıcak bakmayan hükümetin bu görüşü belli şartlar öne sürülerek muhtariyetin kabul edilebileceğinin sinyallerini veriyordu.

13 Şubat 1956 yılında TBMM'de gerçekleşen oturumda 6-7 Eylül olaylarının etkisiyle şekillenen Türk-Yunan ilişkilerine değinilirken Kıbrıs'ın Yunanistan'a hiçbir zaman ait olmadığı yeniden gündeme geldi.¹⁶² 25 Şubat'ta gerçekleşen oturumda ise İngiltere'nin Kıbrıs'ın statüsünü değiştirip değiştirmeyeceği konuşulurken meselenin

¹⁶⁰ Armaoğlu, ss. 183-184-185.

¹⁶¹ Ayhan Cankut, **Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin Kıbrıs Politikaları ve Kamuoyuna Yansımaları (1955-1964)**, Manas Yayıncılık, Elazığ, 2015, s. 102.

¹⁶² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 10, 36. İnikad, 13 Şubat 1956, s. 171.

ehemmiyeti üzerinde duruldu. Bağımsız Manisa Milletvekili Hikmet Bayur, Kıbrıs ile ilgili olarak Hindistan ve Pakistan'ın üstünde yaşadıkları kara parçasını ikiye ayırmasını örnek göstererek Kıbrıs'ta da aynısının uygulanabileceğini adanın Türkiye'ye bakan kısmının Türkiye'de diğer tarafın ise Rumlar'da kalacak şekilde taksim edilmesini önerdi. Aynı oturumda eski Dışişleri bakanı Fatin Rüştü Zorlu ise konuşmasında iki devletin ilişkisinin önündeki engel olarak Yunanistan'ın tarafı olmadığı Kıbrıs'taki ısrarını gösterdi. İngiltere'nin adadan çıkması durumunda Türkiye'nin adayı alması gerektiğini vurguladı.¹⁶³ Bu oturumda Zorlu'nun konuşması alkışlarla desteklenip taraf bulurken taksim önerisi kendine herhangi bir karşılık bulamadı.

Şubat sonunda Kıbrıs'ta Makarios'un İngiltere Sömürgeler Bakanı Alan Lennox-Body ile muhtariyet ile ilgili görüşmesi Türkiye'de ilgi ve endişe ile takip ediliyordu.¹⁶⁴ İngiltere ile muhtariyet için görüşen Makarios'un çeşitli şartlar öne sürmesi İngiltere için görüşmeleri çıkmaza götürüyordu. Tam bu dönemde Makarios'un EOKA ile olan bağının deşifre olması ve adaya soktuğu silahları kilise de depolamasının ortaya çıkmasıyla İngiltere Makarios'un ve Girne Piskoposu, sekreteri ve Lefkoşa Piskoposunun 9 Mart'ta Şeyssel Adaları'na sürgüne gönderilmesine karar verdi. Karar Kıbrıs ve Yunanistan'da büyük bir tepkiyle karşılandı. Yunanistan Londra Büyükelçisini geri çağırdı.¹⁶⁵

Türkiye ise kararı büyük bir sevinçle karşıladı. Makarios'un tüm eylem ve söylemlerinin Türkiye'ye karşı ve adanın Yunanistan'a bağlanması üzerine olması nedeniyle İngiltere ile gerçekleştirdiği görüşmelerde Türkiye için olumlu bir şart ya da sonucun içinde yer almayacağı düşünüldüğünden hem İngiltere ile görüşmelerinin sonlanması hem de adadan uzaklaştırılması Türkiye için rahatlatıcı bir haber oldu.

Bu sırada 11 Mart'ta İngiltere Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd'un Ankara'ya gelmesinin ardından görüşmeler başlamış görüşmelerde Kıbrıs meselesine de temas edileceği düşünüldü hatta İngiltere Büyükelçiliğinde Bakanın şerefine düzenlenen etkinlikte bile İngiliz Bakan, Adnan Menderes ve Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün elçiliğin üst katlarına çıkması Kıbrıs meselesinin halen görüşüldüğü şeklinde

¹⁶³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 10, 44. İnikad, 25 Şubat 1956, ss. 720,739.

¹⁶⁴ "Yurtta Olup Bitenler", Akis, Cilt: 6, Sayı: 95, 03.03.1956, s: 4.

¹⁶⁵ Cankut, ss. 136-137.

yorumlandı.¹⁶⁶ Bu görüşmelerin ardından iki devletin de Kıbrıs için sürdürdükleri politika değişime uğramadan devam etti.

Makarios'un adadan uzaklaştırılmasının ardından İngiltere muhtariyet için Kıbrıs'ta güven ve huzur dolu bir ortam yaratmak için harekete geçse de süreç beklenenin aksine bir yönde şekillenerek Kıbrıs'ta gerilim dolu günlerle sonuçlandı. Rum çeteleri İngiltere'nin tüm eylemlerine rağmen İngilizleri hedef alan saldırılar düzenlerken bir süre sonra bu saldırılar Türkleri de hedef almaya başladı. 26 Mayıs 1956 tarihinde Rumlar iki Türk köyüne saldırdı. Bu saldırılar ölümlerle sonuçlandı. Bu yaşananların ardından Türkiye 8 Haziran'da bir bildiri yayınlayarak saldırıları düzenleyen Enosisçilerin adada Kıbrıslı Türkler için ciddi bir tehdit oluşturduğunu ve gerçekleştirdikleri eylemlerin sonuçlarına değindi. Yunanistan parlamentosu ise bu dönemde farklı devletlerin parlamentolarına gönderdiği mesajlarda gerçekleşen terör eylemlerinin Türkler tarafından Rumlara karşı yapıldığını iddia ediyordu.¹⁶⁷ Yunanistan bu eylemleriyle adanın ilhakını gerekliliğini göstermeye çalışıyordu.

13 Haziran 1956 tarihindeki TBMM oturumunda DP Denizli Milletvekili Baha Akşit, Yunanistan'ın Dünya parlamentolarına gönderdiği mesaj karşısında Türk hükümetinin de telgraf çekerek saldırıları gerçekleştirenlerin Kıbrıslı Rumlar olduğunu ifade etmesi gerektiğini önerdi. Ardından söz alan Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, Yunanistan'ın parlamentolara ilettiği mesajı okuyup Kıbrıslı Türkler hakkındaki suçlamaların asılsızlığına değinerek Baha Akşit'in önerisini destekledi. Yunanistan'ın bu mesajıyla; Kıbrıslı Türklere karşı negatif bir izlenim uyandırmak, saldırıları düzenleyen Rumları mağdur ve kendilerini müdafaa eden kahramanlara dönüştürmek, self-determination talebinin gerekliliği ve nihayetinde ilhakı gerçekleştirmek maksadını taşıdığını söyledi. Neticede Baha Akşit'in önerisi oylamaya sunuldu ve kabul edildi.¹⁶⁸

Çeşitli temasların ardından İngiltere ve Türkiye muhtariyet konusunda daha uyumlu bir sürece girdi. İngiltere'nin adada düzen ve güvenliği sağlamadan bir muhtariyet rejimi uygulamaya girişmeyeceği taahhüttü ve muhtariyetin uygulanması sırasında self-determination ilkesinin konu dahi edilmeyeceği garantisi Türkiye tarafından olumlu bir şekilde karşılandı. Muhtariyet anayasası çalışmaları için Kıbrıs'a

¹⁶⁶ Armaoğlu, s.221.; "Yurtta Olup Bitenler," **Akis**, Cilt: 6, Sayı: 97, 17.03.1956, s. 4-5.

¹⁶⁷ Armaoğlu, ss. 228,230-231-232.

¹⁶⁸ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 12, 76. İnikad, 13 Haziran 1956, ss. 299-302.

giden Lord Radcliffe çalışmalarını sürdürürken Türkiye ve Yunanistan ise süreci ilgiyle takip ediyordu.¹⁶⁹

Lord Radcliffe'in çalışmalarının neticesinde 12 Kasım'da Anayasa esaslarını bir rapor olarak İngiltere Sömürgeler Bakanlığına sundu. Oldukça detaylı olan bu rapor adada yaşayan iki halkın ilişki dengesini ayrıntılı bir biçimde ele alınmaya çalışılmıştı. Bu raporda anayasanın uygulanabilmesi için adada hüküm süren gerginlik ve terör eylemlerinin noktalanması ve bir barış ortamının sağlanmasının gerekliliği vurgulanırken anayasanın Kıbrıs'ın uluslararası konumunda bir değişikliği temel almadığı belirtiliyordu.¹⁷⁰

Böylece ortaya çıkan Radcliffe Anayasası teklifi 19 Aralık'ta İngiltere Sömürgeler Bakanı tarafından Avam Kamarasında açıklandı. Bakan konuşması sırasında İngiliz hükümetinin gerekli şartlar sağlandığında Kıbrıs için adada yaşayan iki halk içinde self-determination ilkesini gündeme alacağını ayrıca çözüm yollarının içine adanın taksimi meselesinin de dahil edilebileceğini belirtti. 20 Aralık'ta Yunanistan ve Türkiye teklife yanıtlarını verdi. Yunanistan İngiltere'nin teklifini reddetti.¹⁷¹

Türkiye Başbakanı Adnan Menderes ise konuyla ilgili olarak Anadolu Ajansına bir demeç verdi. Bu demeçte Menderes, anayasanın terör faaliyetlerinin ortadan kalkmasının ardından uygulanması kararının Türkiye tarafından dikkate alındığını, ada halkının kendi geleceğini tayinini kendi oyu ile belirleyebileceğini sonuçta mevcut raporun İngiltere ve Türkiye arasında müzakere konusu olabileceğini belirtti. Ayrıca İngiltere Sömürgeler Bakanının konuşmasına da değinerek Kıbrıs'ın taksimi hususunu gündeme alarak adada yaşayan Kıbrıslı Türklerin kendi gelecekleri hakkında en az Kıbrıslı Rumlar kadar söz sahibi olacağını söylemesini olumlu değerlendiriyordu.¹⁷²

Bu gelişmelerle Türkiye'nin Kıbrıs'ın statüsünün değişmemesi üzerine uzun yıllardır ısrarla izlediği strateji geride kalıyor yerini ise Kıbrıs'ın taksimi tezine bırakıyordu. Bu tezle Türkiye Kıbrıs'tan tamamen vazgeçmemiş olacak ve adanın bir noktada stratejik konumundan faydalanmayı sürdürecektir ayrıca adadaki Türkleride

¹⁶⁹ Armaoğlu, ss. 249-255.

¹⁷⁰ Armaoğlu, ss. 276-277.

¹⁷¹ Armaoğlu, ss. 277-278.

¹⁷² BCA Fon Kodu: 30-01-0-0; Yer No: 62-381-28.

güvence altına alacaktı. Adanın statüsünün değişmesini önlemeye çalışan Türkiye bunun gerçekleşmesi halinde adanın iadesini istese de İngiltere'den buna yönelik olumlu bir adım ya da güvence alabilmiş değilken adanın taksimi ilk olarak İngiltere tarafından dile getiriliyordu. Böylece Türkiye Kıbrıs konusunda yeni bir adım atmış oldu.

Ayrıca Adnan Menderes 28 Aralık 1956 tarihindeki TBMM meclis oturumunda gelen sorular üzerine hükümetin neden taksim tezini benimsediğini; adada yaşayan 120 bin Türk'ü farklı bir ülkenin insafına bırakmamak, Türkiye'nin emniyetini sağlayan adada bir karakol bulunmasının hayati öneme sahip olduğu ve taksimin gerçekleşmesi halinde Kıbrıslı Türklerin Türk bayrağı altında huzurla yaşayacağı gerekçeleriyle ifade etti.¹⁷³

2.3.1. Türkiye'nin Yeni Stratejisi Taksim Tezi

Adanın taksimi fikri Türkiye'de sorgulanmaya devam ederken hükümet ise gerekçelerinde ısrar ediyordu. İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın yıllardır neticelendiremediği Kıbrıs meselesinde ABD'nin bir an önce çözüme ulaşılması yönünde tavır alması Türkiye üzerinde bir baskı yarattı. Radcliffe tarafından hazırlanan tasarıya belli şartlar öne süren Türkiye tasarının Kıbrıs Türkleri için daha olumlu hale getirilmesi adına Prof. Dr. Nihat Erim ve Doç. Dr. Suat Bilge'yi görevlendirerek ilk önce Kıbrıs'a ardından da Londra'ya gönderdi. Kıbrıs'taki incelemelerinin ardından Londra'ya geçen Erim ve Bilge Londra'da da çeşitli görüşmeler gerçekleştirdi. Bu meseleyi Yunanistan ile de görüşmek isteseler de bu üçlü görüşme fikri Yunanistan tarafından kabul görmedi.¹⁷⁴

Yunanistan taksim tezine sıcak bakmıyordu. Yıllardır savunduğu talebinin dışına çıkmıyor uzlaşmak ya da Türkiye'yi kapsayan herhangi bir çözüme ılımlı bir tutumda göstermiyordu. Bu tutum Kıbrıs'taki tedhişçileri cesaretlendiriyordu. Adada Türkleri hedef alan saldırılar şiddetle arttı. Türkiye bu eylemlerin ardında Yunanistan'ın olduğunu belirtti.¹⁷⁵ Türkiye'nin Yunanistan ile ilişkilerin olumlu

¹⁷³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 15, 22. İnikad, 28 Aralık 1956, s. 353.

¹⁷⁴ Armaoğlu, ss. 300-301.

¹⁷⁵ Armaoğlu, ss. 302-303.

olması adına Kıbrıs meselesinde sürdürdüğü ılımlı yaklaşımlar ise net bir şekilde ortadan kalkmış oldu.

Yunanistan 13 Mart 1956'da Kıbrıs meselesini yeniden BM'ye taşımıştı. Kıbrıs halkının self-determination hakkını istemeye devam ediyordu. Aynı yılın haziran ayında BM'ye İngiltere'nin ada halkına zulmettiğine dair çeşitli şikayetler bildirdi. Bunun üzerine ise İngiltere'de BM'ye başvurarak adada yaşanan terör eylemlerinin destekçisi olarak Yunanistan'ı şikâyet edip meselenin genel kurul gündemine alınmasını talep etti. Böylece iki şikâyet 18 Şubat 1957 tarihinde Birinci Komisyonda gündeme alındı. Bunun üzerine Türk hükümeti Kıbrıs meselesinde yeni stratejisi olan Taksim tezini Dünya kamuoyuna açıklamak adına harekete geçti. Başbakan Adnan Menderes Dünya basınına art arda demeçler verdi. Bu demeçlerin ortak noktası Türkiye'nin adanın taksimini desteklediğini belirtmesi, Yunanistan ve Kıbrıslı Rumların adanın ilhakı için adadaki Türkleri hiçe saydıkları ayrıca Yunanistan'ın bu amaç için adadaki terör eylemlerini teşvik ettiği, EOKA'cılar silahlandığı ve adadaki Türkleri hedef aldığıydı.¹⁷⁶

Nihayetinde BM'de 18 Şubat'ta meseleyi görüşmeye başladı. Görüşmelerde Yunanistan, İngiltere ve Türkiye delegeleri de söz aldı. Yunan Dışişleri Bakanı konuşması sırasında daha önceki BM konuşmalarından farklı bir noktaya değinmedi. Aynı taleplerini yineledi ve İngiltere'nin adayı terk ederek Kıbrıs'taki üslerini NATO'ya devretmesi gerektiğini vurguladı. İngiltere delegesi BM'yi Yunanistan'ın adadaki tedhişçiliği teşvik eden ve destekleyen eylemlerini sonlandırmaya davet etmesini talep etti. Türkiye delegesi Selim Sarper'de daha önceki BM açıklamalarında söylediklerini yineleyerek bunlara ek olarak Yunanistan'ın adadaki terör faaliyetlerine desteğine işaret ederek aynı zamanda adadaki Türkleri hiçe saydığını belirtti. Görüşmeler sırasında ABD'nin tutumunu ABD delegesi Wadsworth; meselenin tarafı olan devletlerin uzlaşmacı görüşmelere devam etmesini belirterek çözümü BM dışında aramaları gerektiğine inandıklarını ifade etti. Nihayetinde müzakerelerin sonunda alınan karar üç devletin görüşmeleri sürdürmesi oldu. Yunanistan ise bu görüşmelerin önündeki en büyük engeldi.¹⁷⁷

¹⁷⁶ Armaoğlu, ss. 307-309.

¹⁷⁷ Armaoğlu, ss. 314-320.

Bu noktada NATO devreye girerek Kıbrıs meselesinde uzlaştıracı bir tutum izleyerek taraflar arasında arabuluculuk yapma teklifini sundu. İngiltere ise 20 Mart'ta Sömürgeler Bakanı Lennox Boyd aracılığıyla bu teklifi olumlu karşılayarak NATO'nun kararlarını yalnızca bir tavsiye olarak değerlendireceklerini açıkladı. Avam Kamarasında yapılan bu açıklamalar sırasında Boyd ayrıca Kıbrıs'taki tedhişçiliğin sonlandırması karşılığında Makarios'un Kıbrıs'a dönemeyeceğinin altını çizerek serbest kalacağını söyledi. Bu kararın kesinleştiği 28 Mart'ta gerçekleşen Avam Kamarası toplantısında netleşti ve Makarios serbest bırakıldı. Türkiye NATO aracılığını olumlu karşılarken Makarios'un serbest bırakılmasına tepki gösterdi. Yunanistan ise NATO'nun arabuluculuk teklifini reddetti.¹⁷⁸

İngiltere muhtariyeti uygulayabilmek adına harekete geçti. İngiltere, Kıbrıslı Rumların temsilcisi olarak Makarios ve Kıbrıslı Türklerin temsilcisi ile masaya oturmak niyetindeydi. Türkiye bu tutumu ve muhtariyeti kabul etmeyerek Kıbrıs'ta taksim dışında herhangi bir tutumu ve çözümü de kabul etmeyeceğini ABD ve çeşitli müttefiklerine bildirdi. Bu sırada Makarios Atina'ya gitti ve burada Yunan bakanlarında katılım gösterdiği büyük bir tören ve coşku ile karşılandı.¹⁷⁹ 18 Nisan'da New York Valisinin Makarios'u New York'a davet etmesi Türkiye'de büyük bir şok etkisi yarattı. Tüm bunların sonucunda Türk halkını bir tepki havası hakimiyeti altına aldı. Etkili olan bu tepkiler sonucunda Vali davetinde ısrarcı olmadı ve 2 Mayıs'ta düzenlediği basın toplantısında Türk halkına duyduğu saygıyı dile getirdi.¹⁸⁰

1957 yılının mayıs ayında gerçekleşen NATO Bakanlar Konseyi sırasında İngiltere, Yunanistan'ın üçlü görüşmelere dahil olmasını sağlamak için harekete geçmiş olsa da bundan bir sonuç alamadı. Bunun üzerine Türkiye "İngiltere, Yunanistan, ABD ve NATO müttefiklerine" Kıbrıs'ta taksimden başka hiçbir çözümü kabul etmeyeceğini verdiği muhtıralarla tekrarladı.¹⁸¹

Mayıs ayının sonunda ise İngiltere ve Makarios arasında gerçekleşen mektuplaşmada Makarios'un İngiltere'yi self-determination ilkesi için kendisi ile ikili görüşmelere davet ettiği görülürken İngiltere'nin yanıtında ise gerçekleştirilmek istenen görüşmelere Kıbrıslı Türklerin katılımını Makarios'un reddetmesi ve adadaki

¹⁷⁸ Cankut, ss. 128-130.

¹⁷⁹ Cankut, ss. 134-135.

¹⁸⁰ Armaoğlu, ss. 346, 350, 351.

¹⁸¹ Armaoğlu, s. 360.

terör eylemlerinin sonlanması için üstüne düşenleri yerine getirmediği hususuna değindiği görüldü. Böylece Makarios'un bu daveti olumlu karşılanmamış oldu.¹⁸²

Taksim tezi İngiltere ve Türkiye için ortak bir çözümmüş gibi görünse de İngiltere için öncelikli bir çözüm değil çözümlerden yalnızca bir tanesiydi. Bu nedenle İngiltere ilk olarak muhtariyeti hayata geçirmeye çalışıyordu. İki ülkenin taksim tezine bakış açılarındaki farklı konumu ise Türkiye'nin adanın taksimini tek çözüm olarak gördüğü noktada gerçekleşiyordu. Türkiye bu dönemde Taksim tezi dışında hiçbir tezi kabul etmeyeceğini belirtiyor ve böylece muhtariyeti de kabul etmiyordu.

12 Temmuz 1957'de Yunanistan Kıbrıs'ta self-determination ilkesinin uygulanması ve İngiltere'nin ada halkına karşı kötü bir tutum gösterdiğini belirterek bir kez daha BM'ye başvurdu. 9-12 Aralık'ta Kıbrıs meselesi Birinci Komisyon toplantılarında görüşülmeye başlandı. Tarafların konuşmasının ardından Yunanistan komisyona bir karar tasarısı sunsa da çeşitli teklifler sonucunda bu tasarıyı değiştirdi ve yeniden sundu. Tasarı self-determination ilkesinin iş birliği içerisinde gerçekleşmesi adına yeniden görüşmeler düzenlenmesini içeriyordu ancak "ilgililer" kısmına yer verilmeyerek Türkiye bu görüşmelerin dışında bırakılıyor ve görüşmelerin İngiltere ve Kıbrıs halkı arasında gerçekleşmesini amaçlıyordu. Tasarı oylamalar sonucunda kabul edildi. Bu sonuç Türkiye'de oldukça olumsuz bir tepkiyle karşılandı ve İstanbul, Ankara, İzmir gibi illerde büyük protestolara neden oldu. 14 Aralık'ta BM Genel Kurulu, Birinci Komisyonun kendisine ilettiği bu karar tasarısını görüştü ve gidilen oylamada bu karar tasarısı reddedildi.¹⁸³ Türkiye ise bu kararın ardından derin bir nefes almış oldu.

1958 yılında İngiltere yeni bir tasarı üzerinde çalışmaya başladı. Hazırlık aşamasında bu planla ilgili çeşitli haberler ortaya çıktı. Çıkan haberlere göre İngiltere'nin hazırladığı plan ilk olarak Kıbrıs'ta 10 yıllık bir muhtariyet sürecinin ardından self-determination uygulamasının hayata geçirilmesini Rumlar Yunanistan'a bağlanmayı talep ederse Türklerin'de Türkiye ile birleşebileceğini söylüyordu. 10 yıllık muhtariyet fikri bile Türkiye'de olumsuz tepkilerle karşılaştı çünkü Türkiye hala tek çözümün taksim olacağı fikrinde ısrarcıydı.¹⁸⁴

¹⁸² Armaoğlu, s. 370.

¹⁸³ Armaoğlu, ss. 383-387, 391.

¹⁸⁴ Armaoğlu, ss. 404-405.

28-30 Ocak Bağdat Paktı için üyelerin katılacağı bir toplantı düzenlenecekti. Türkiye ve İngiltere bu toplantıya katılacak ülkeler arasındaydı bu nedenle Kıbrıs meselesinin konuşulacağı düşünülüyordu. Kıbrıslı Türkler bu toplantı öncesinde taksim tezini destekleyen gösteriler düzenledi. Bu gösteriler sırasında İngiliz yönetiminin müdahalesi çok sert oldu. 8 Türk öldü ve 70'i de yaralandı. Başbakan Adnan Menderes çok sert bir tutum göstermeden yaşananlara tepki gösterdi.¹⁸⁵ TBMM'nin 31 Ocak oturumunda söz alan Sabri Dilek bu duruma tepkisini Rumların bu zamana kadar gerçekleştirdiği gösterilerde hatta terör eylemlerinde bile göstermediğini ancak Türklerin düzenlediği bu gösteride ise ölüm saçtığını ve bu sonuç karşısında İngiltere'den nefret etmemenin mümkün olmadığını sözleriyle gösterdi.¹⁸⁶

İngiltere bu dönemde Yunanistan ile ayrı Türkiye ile ayrı görüşmeler gerçekleştirerek Kıbrıs konusunda bir çözüme ulaşmaya çalışsa da başarıya ulaşabilmiş değildi. Kıbrıs'ta taksimi destekleyen büyük bir miting düzenlendi. 10 Mart 1958'de gerçekleşen bu mitingin ardından İstanbul'da bir miting düzenlendi. Mitingde “ya taksim ya ölüm” yazan pankartlar yer alıyordu. Taksim tezi ve Kıbrıs için düzenlenen bu gösteri oldukça hararetli geçti.¹⁸⁷ Düzenlenen bu mitingler İngiltere'nin Kıbrıs konusunda bir sonuca varmadan önce kararını etkilemek amacını da taşıyordu.

Kıbrıs'ta tüm bunlara ek olarak EOKA kurulduğundan beri gerilen Rum- Türk ilişkilerinin daha gergin bir hal almaya başladığı çatışma ve saldırıların dozunun arttığı bir süreç yaşanıyordu. Bu çatışmalarda her iki taraftan da ölümler yaşanıyordu. İngiliz yöneticiler olayların önüne çeşitli askeri önlemler olarak geçmeye çalışıyordu. Adada iki halkın bazı bölgelerde aynı saatte dışarı çıkmalarını engellemek adına sıkı yönetim ilan edildi.¹⁸⁸

İstanbul mitingini Ankara'da düzenlenen bir başka Kıbrıs mitingi izledi. Bu sırada Türkiye Dışişleri Bakanlığı bir bildiri yayınladı. Bildiri İngiltere'nin adada EOKA'ya karşı İngilizlerin gerekli önlemleri alması gerektiğini vurgularken Kıbrıs

¹⁸⁵ Armaoğlu, ss. 413-414.

¹⁸⁶ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre: 11, İçtima: 1, Cilt: 1, 32. İnikad, 31 Ocak 1958, s. 595.

¹⁸⁷ “Kıbrıs Mitingi Dün İstanbul'da Yapıldı”, **Ulus**, 09.06.1958.

¹⁸⁸ “Adada Dün Gecede Çarpışmalar Oldu”, **Ulus**, 10. 06.1958.; “Kıbrısın Bazı Yerlerinde Sıkı Yönetim İlan Edildi”, **Ulus**, 11.06.1958.

meselesinde İngiltere'nin atacağı adımların Kıbrıslı Türklerin hakkını gasp etmemesi gerektiğine değiniyordu.¹⁸⁹ EOKA örgütü bir beyanname yayınlarak Kıbrıslı Rumları birleşmeye çağırdı ve Türklere savaş ilan etti. Bu sırada Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu gazetelere bir röportaj verdi. Bu röportajda İngiltere'nin yeni planını Türkiye'ye bildirdiğini belirten Zorlu planın kendisine değinmeden Türkiye'nin planı incelediğini incelemelerin ardından İngiltere'ye bir cevabın verileceğini belirtti.¹⁹⁰ Nihayetinde İngiltere'nin yeni planına ret cevabı verildi. Ayrıca Türkiye BM'ye bir nota vererek Kıbrıs'ta yaşanan gerilimin nedeninin Rumlar olduğunu artık Kıbrıs'ta Türkler ve Rumların bir arada yaşayamayacağını bildirdi.¹⁹¹

TBMM'nin gündeminde de İngiltere'nin 17 Haziran'da açıklayacağı bu plan vardı. Adadaki Türklerin içinde bulunduğu durum nedeniyle taksimin bir an önce kabul edilmesi gerektiği üzerinde duruluyordu.¹⁹² İngiltere henüz açıklamadığı ancak NATO, Türkiye ve Yunanistan'a bildirdiği planın iki devlet tarafından da olumsuz bir şekilde karşılandığını gördü. Bu Kıbrıs meselesinin yine çıkmaza girdiği anlamına geliyordu. Böylece 16 Haziran'da planla ilgili müzakerelere devam eden NATO devreye girerek İngiltere'nin 17 Haziran'da açıklayacağı planın açıklanmasının iki gün ertelenmesini istedi. NATO, Kıbrıs meselesinin üçlü görüşmelerle çözüleceğini ifade ediyordu ancak Yunanistan bunu reddetmeye devam etti.¹⁹³

İngiltere 19 Haziran'da nihayet yeni planını açıkladı. Planda taksim yer almıyordu. Plan yedi yıllık bir muhtariyet üzerine kurulmuştu. İngiltere himayesinde kalacak olan adada ortak bir yönetim kurulacak Türkiye ve Yunanistan bu idareye ada valisi gözetiminde kendi temsilcilerini yollayacak ve kendilerine danışılacaktı. Adada yaşayan iki halkın kendi temsilciler meclisi olacak adanın iç meseleleriyle ilgili işleri Vali, devletlerin iki temsilcisi ve kendi temsilciler meclislerinde seçilmiş 4 Rum, 2 Türk'ten oluşan 6 bakanının oluşturduğu bir konsey yürütecekti. İki halkta İngiliz vatandaşlığı dışında Türk ya da Yunan vatandaşlığını da alabileceklerdi. Ne Türkiye ne de Yunanistan planı kabul etmedi. Türkiye adanın taksiminde ısrar ediyordu.¹⁹⁴

¹⁸⁹ "Kıbrıs Mitingi Bugün Saat 14de Anıtkabirde Yapılacak", **Ulus**, 12.06.1958.

¹⁹⁰ "Dışişleri Bakanı'nın NATO Gazetecilerine Kıbrıs'la İlgili Demeci, **Ulus**, 13.06.1958.;

¹⁹¹ "İngiltere'ye Dün Red Cevabı Verildi", **Ulus**, 15.06.1958.

¹⁹² **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt: 4, 81. İnıkad, 16 Haziran 1958, ss. 496-497.

¹⁹³ Armaoğlu, ss. 459-460.

¹⁹⁴ Armaoğlu, ss. 460-461.

NATO'nun meseleye karışmasını istemeyen Yunanistan, BM Güvenlik Konseyine bir kez daha başvurdu. Türkiye'nin Kıbrıs meselesiyle Orta Doğu'daki barışı tehlikeye düşürdüğünü iddia ediyordu. Bunun üzerine Türkiye, 24 Haziran'da BM Güvenlik Konseyi Başkanı Dr. Tinglu Tsiang'a ilettiği mektubunda Yunanistan'ın Kıbrıs'taki olaylardaki sorumluluğunu gizlemek ve Rum teröründen nasibini alan yüzlerce Türk, Rum ve İngiliz'in akıbetini önemsemeyerek son çatışmalarda yaşanan Rum kayıplarını bile kendi çıkarları doğrultusunda kullandığını bildiriyordu.¹⁹⁵

Bu arada Kıbrıs'ta terör eylemleri yeniden hız kazandı. Diğerlerinden farklı olarak bu eylemler doğrudan Türkleri hedef alıyordu. EOKA'nın eylemlerini bu denli arttırmasıyla birlikte Türk Mukavemet Teşkilatı'nda adadaki Türkleri korumak adına harekete geçti. Böylece adadaki kaos ortamı içinden çıkılmaz bir hal aldı. Tüm bunların ardından adada yaşayan iki halkın ilişkileri tamamen sarsılmış oldu. Adadaki durumun ciddi seviyelere ulaşmasıyla İngiltere, Yunanistan ve Türkiye harekete geçmiş, İngiltere Başbakanı ve Yunanistan Başbakanı temmuz ayının sonunda Kıbrıs'taki şiddet eylemlerinin durdurulması için çağrıda bulundu. Aynı şekilde 1 Ağustos'ta Türkiye Başbakanı Adnan Menderes'te adada sakinlik çağrısında bulundu. Neticede bu çağrılar işe yaradı ve 4 Ağustos'ta EOKA ateşkes ilan etti. Bunun üzerine de TMT'de 5 Ağustos'ta faaliyetlerini durdurduğunu açıkladı.¹⁹⁶

İngiltere 15 Ağustos'ta 19 Haziran'da kabul edilmeyen Kıbrıs Planının revize edilmiş halini açıkladı. Planda yapılan yenilemeler Türkiye açısından olumsuz değişimlerdi. İlk plandan farklı olarak Türkiye ve Yunanistan tarafından gönderilen temsilciler Vali gözetiminde kurulan konseyde yer almayacaktı. Çifte vatandaşlık geri bırakılmış, tedhişçiliğin durması durumunda adadan sürülen şahısların geri gelmesini sağlayan madde plana dahil edilmişti. Türkiye, taksim planından vazgeçmediğini vurgulasa da İngiliz planını bu haliyle desteklediğini açıkladı. 19 Haziran'a nazaran daha olumsuz yanlar içeren 15 Ağustos planının desteklenmesi kararı muhalefet ve kamuoyu tarafından eleştirilere maruz kaldı. Yunanistan ise planı yeniden reddetti ve yeniden BM'ye başvurdu. BM Genel Kurulu üç devletin katılım sağladığı bir görüşme ile Kıbrıs meselesinde iş birliği yapmaları önerisinde bulundu. Yunanistan nihayet bu

¹⁹⁵ Cankut, s.170.

¹⁹⁶ Armaoğlu, ss. 476-477.; "Kıbrıs'ta Kanlı Ay: Temmuz", **Ulus**, 02.08.1958.

öneriyi kabul etti. 16 Aralık 1958’de düzenlenen NATO Bakanlar Konseyi nedeniyle Paris’te bir araya gelen İngiltere, Türkiye ve Yunanistan Dışışleri Bakanları ayrıca Kıbrıs meselesiyle ilgili de toplantılar yaptı. Amerika’da Türkiye ve Yunanistan’ın ilişkilerinin düzelmesini destekliyordu. Bu toplantıların ardından Paris’te Ocak 1959’da yeniden bir araya Türk ve Yunan Dışışleri Bakanları iki devletin başbakanların toplantı yapmasına karar verdi.¹⁹⁷

2.4. BAĞIMSIZ KIBRIS’A GİDEN SÜREÇ

2.4.1. Zürih ve Londra Antlaşmaları

Kıbrıs meselesinin çözülmesi için 5-11 Şubat 1959 tarihinde İsviçre Zürih’te bir konferans düzenlendi. İlk olarak 6 Şubat’ta Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Adnan Menderes ve Yunanistan Başbakanı Konstandinos Karamanlis bir araya gelerek görüştü. Ertesi gün görüşmeleri iki ülkenin Dışışleri Bakanları Zorlu ve Averoff sürdürdü. 11 Şubat’a kadar görüşmeler devam etti. Nihayet 11 Şubat’ta iki Başbakan ortak oluşturdıkları bir anlaşma üzerinde mutabık oldu. Böylece “Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası’nın Temel Yapısı ile İlgili Antlaşma, İttifak Antlaşması ve Garanti Antlaşmasını” içeren Zürih Antlaşması imzalandı.¹⁹⁸

Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası’nın Temel Yapısı ile İlgili Antlaşma; Kıbrıs’ın yönetim biçiminin Cumhuriyet olacağı, Cumhurbaşkanı Rum olurken Cumhurbaşkanı Yardımcısının Türk olacağı adada genel oy verme yöntemi ile Rum ve Türkler tarafından ayrı ayrı seçilecekleri, Türkçe ve Rumca Kıbrıs Cumhuriyeti’nin resmi dili olarak kabul edileceği şeklinde Kıbrıs’ta kurulacak yeni devletin tanımını yapan ve düzenleyen çeşitli maddeler içeriyordu.¹⁹⁹

Garanti antlaşması ise Yunanistan ve Türkiye’nin Kıbrıs’ın Temel Yapısı olarak belirledikleri durumu kabul ettikleri ve bu durumu güvence altına aldıkları bir antlaşma oldu. Bu antlaşma 4 maddeden oluşuyordu. Madde 2; Kıbrıs’ın bağımsız bir devlet olduğunu belirtiyor herhangi bir devlete bağlanmayacağını bildiriyordu. Adada birleşme yahut bölünme gibi durumları teşvik eden yahut destekleyen tüm eylemleri

¹⁹⁷ Cankut, ss. 172-175.

¹⁹⁸ Kaan Cem Geniş, Londra-Zürich Antlaşmalarına Giden Süreç (1959), **Belgi Dergisi**, Cilt: 3 Sayı: 21, 2021, ss.233-252, ss.236-238.

¹⁹⁹ Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Temel Yapısı (Zürich, 11 Şubat 1959), <https://www.mfa.gov.tr/kibris-cumhuriyetinin-temel-yapisi-zurih-11-subat-1959.tr.mfa>, (01.07.2023).

yasaklıyordu. Madde 3'te taraf devletler olan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere bu durumu kabul ediyordu. 4. Madde ise taraf devletlerden birinin bu maddelerden herhangi birini ihlal etmesi halinde diğer devletlerin bu duruma müdahale edebileceği hakkını içeriyordu.²⁰⁰ İttifak Antlaşması ise Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan'ın iş birliği yaparak Kıbrıs'ın savunmasını tanzim etmesi üzerine maddeler içeriyordu.²⁰¹

Bu antlaşmayı Yunanistan ve Türkiye'nin kabul etmesinin ardından taraflardan biri olan İngiltere tarafından da kabul edilmeliydi. Bu nedenle 17-19 Şubat 1959 tarihleri arasında Londra'da bir konferans düzenlendi. Taraf devletlerin Dışişleri Bakanları ve Kıbrıs'ta yaşayan iki halkın temsilcileri konferansa katıldı. Böylece antlaşma tamamen kabul edilmiş oldu.²⁰² Antlaşmalar 23 Şubat 1959'da Kıbrıs ve taraf ülkelerin başkentlerinde yayınlandı. Böylece Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilanı için hazırlıklar yapılmaya başlandı. Kıbrıs'ta bu çalışmalar sırasında da çeşitli problemler ve şiddet eylemleri yaşandı. Bağımsız Kıbrıs fikrinin hayat bulmasıyla birlikte taksim tezi rafa kaldırılmış oldu.

Nihayet Kıbrıs Anayasası ve imzalanan diğer antlaşmalar Temmuz 1960 yılında yürürlüğe girdi. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla Rumlar, Enosis hayallerinden vazgeçmiş değillerdi. Cumhuriyetin kuruluş sürecinde iş birliğine aykırı hareket ettikleri gibi antlaşmalarının maddelerine de muhalefet ettikleri zamanlar oldu. Cumhuriyetin ilanı da bunu değiştirmiş değildi. Türkler ile Rumlar arasındaki bu dengeyi ortadan kaldırmak adına Cumhurbaşkanı seçilmiş Makarios dahil Türkleri hedef almaya devam ettiler. EOKA ve kanlı eylemleri yeniden harekete geçti. Cumhuriyetin ilanının ardından gelen iki yıl bu eylemlere tanık oldu.²⁰³ Kıbrıs Cumhuriyeti ada için bir çözüm olmadı. Tarafların bir arada yaşaması terör eylemleriyle sürekli baltalandı. İki halkın bir arada yaşaması için tek çözüm Enosis fikrinin ortadan kalkmasıydı ancak tam aksine Enosis tüm çözümleri ortadan

²⁰⁰ Garanti Antlaşması (Zürich, 11 Şubat 1959), <https://www.mfa.gov.tr/garanti-antlasmasi-zurich-11-subat-1959.tr.mfa>, (08.07.2023).

²⁰¹ İttifak Antlaşması (Zürich, 11 Şubat 1959), <https://www.mfa.gov.tr/ittifak-antlasmasi-zurich-11-subat-1959.tr.mfa>, (08.07.2023).

²⁰² Kıbrıs Sorununun Üzerinde Anlaşmaya Varılan Nihai Çözümün Temelini Açıklayıcı Muhtıra, <https://www.mfa.gov.tr/kibris-sorununun-uzerinde-anlasmaya-varilan-nihai-cozumun-temelini-aciklayici-muhtira-londra-19-subat-1959.tr.mfa>, (08.07.2023).

²⁰³ Cankut, ss. 199-200-201-202.

kaldırıyordu. 1960 yılının mayıs ayında Türkiye’de yaşanan askeri darbe sonrasında hükümet değişti.

2.5. KIBRIS CUMHURİYETİ’NİN SONUNA DOĞRU

2.5.1. 1963 Yılında Yaşanan Gelişmeler

31 Aralık 1962 tarihinin ardından sona erecek olan Belediyeler Kanunun yerine 2 Ocak 1963 günü toplanan Cumhurbaşkanı Makarios ve Kıbrıs Hükümeti, 12 yıl öncenin Sömürge yönetimi tarafından kabul edilen kanunun yeniden yürürlüğe girmesi kararını aldı. Türk yetkililer bunu reddetti. Böylece Belediyeler Kanunu bir anlaşmazlık meselesi haline geldi. Kıbrıs Hükümeti ayrı ayrı olan Türk ve Rumlara ait belediyeleri birleştirmeye çalışıyordu. Türk Belediyelerinin yok sayılmasının istenmesi Anayasa, Zürih ve Londra Antlaşmalarına aykırıydı. Bunun üzerine Türk Cemaat Meclisi Türk Belediyeler Kanunu yayınladı. Kıbrıs’taki bu durum karşısında Türkiye Cumhuriyeti ise Anayasanın ihlal edilmemesi hususunda net bir tavır sergiliyordu. Türkiye, bu noktada ABD’nin desteğinin talep etti ve bu talep olumlu yanıtlandı.²⁰⁴

EOKA’nın kuruluşunun sekizinci yıl dönümünde konuşan Cumhurbaşkanı Makarios, biten silahlı mücadelenin farklı şekilde sürdürüldüğünü söyledi. Bu durum Türk Cemaatinin tepkisini çekti.²⁰⁵ Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, Makarios’un EOKA’nın yıl dönümünde yaptığı konuşmasını eleştirerek Rum idarecilerin zihniyetlerini açık şekilde ifade ettiğini belirtti.²⁰⁶ Bu sırada 25 Nisan’da Türk Cemaat Meclisi’nin Kıbrıs Hükümeti’nin belediyeler ile ilgili aldığı kararı dava etmesi üzerine açılan dava sonuçlandı. Anayasa mahkemesi hükümetin kararını hükümsüz buldu. Nihayet belediyeler konusu ilk haline dönmüş oldu. Fakat Enosis’in silikleşmiş yahut gizlenmiş hayalinin zihinlerde yeniden yoğunlaşmasıyla gerginlik giderek arttı. Zira 30 Kasım 1963’te Makarios Anayasa’nın değişmesi teklifini ortaya attı. Teklif on üç madden oluşuyordu ve tamamen Kıbrıs’lı

²⁰⁴ Cankut, ss. 209,210,214.

²⁰⁵ Cankut, ss. 215-216.

²⁰⁶ “Kıbrıs Rum Devlet Adamlarının Anlaşmaları ve Anayasayı İhlal Edici Beyanlarına Karşı Tarihi İhtar”, **Nacak**, 05.04.1963.

Türklerin haklarını hedef alıyordu. Türkleri Kıbrıs'ın diğer cemaati yerine azınlık statüsüne iten değişiklikler talep ediyordu. Türkiye bu teklifi reddetti.²⁰⁷

1963 yılı itibariyle Türkleri hedef alan terör eylemleri de yeniden tarih sahnesindeydi. Yılın geneline yayılan bu eylemler yılın son ayında oldukça şiddetli bir hal aldı. Başkent Lefkoşe ve diğer Türk bölgelerinde başlayan bu eylemler kanlı çarpışmalara dönmeye başladı.²⁰⁸ Bu olaylar önceden planlanmıştı. Makarios antlaşmaların imzalandığı tarihten itibaren Kıbrıs Cumhuriyeti'nde Türklerinde söz sahibi olmasını istemiyordu. Enosis için çalışmaya sürdürüp bütün eylemlerini bunun üzerinden şekillendirerek EOKA terör örgütünden 4 kişiyi bakan olarak atamıştı. Bu bakanlardan biri de İçişleri Bakanı Polikarpos Yorgacis'ti. Yeni İçişleri Bakanı eski EOKA Lefkoşe bölgesi sorumlusu Yorgacis "Akritas" kod adını bu süreçte aldı. Ayrıca EOKA'nın üyelerinden oluşan bir örgütlenmeye gidildi ve Akritas Örgütü oluşturulmuş oldu. Böylece ortaya Kıbrıs'ta Kıbrıslı Türklerin ilk olarak kâğıt üzerinde sorun çıkaran bir azınlık konumuna düşürülmesi için çalışan ancak başarılı olmayınca terör eylemleriyle Türkleri hedef alan Akritas Planı çıktı.²⁰⁹

Rum polisinin Türkleri hedef alan eylemleri tüm aralık ayına yayılmış durumdaydı. Tüm bunlar yeterli görülmemiş olacak ki 21 Aralık 1963 günü ise Rumlar Akritas Planı'nın silahlı aşamasını başlattı. Girne-Lefkoşe arasında Türklere ait olan aracın Rum polisi tarafından sebepsiz yere aranması nedeniyle yaşanan gerginlikte 2 Türk'ün ölmesi nedeniyle iki halk arasında çeşitli çatışmalar çıktı. Tüm bunların ardından Makarios'un Garanti Antlaşmasının hükümsüz olduğunu hatta geçersiz sayılması için BM'ye başvuracağını söylemesiyle olaylar çığırından çıktı. Ciddi saldırılar altında kalan Türkler köylerini boşaltmaya başladı. Boşalan köylerin sayısı 100'den fazlaydı. 21-25 Aralık 1963'te gerçekleşen bu şiddetli olaylar "Kanlı Noel" olarak adlandırıldı.²¹⁰

²⁰⁷ Cankut, ss. 217,218,221.

²⁰⁸ "Rum Polisinin Tahrikiyle Kanlı Sokak Çarpışmalara Başladı", **Vatan**, 23.12.1963.

²⁰⁹ Ayhan Cankut, "Rumların Akritas Soykırım Planları Ve Kıbrıs'ta Çözumsuzlüğün Başlangıcı", **ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi**, Cilt: 8, Sayı: 19, 2021, (Akritas), ss. 71-87, ss. 74-75.

²¹⁰ Cankut, (Akritas), ss. 75-76.

Kıbrıs'ta gerginliğin ve şiddetin bu denli artmasının ardından Türkiye'de gerginlik yükseliyordu. Bu dönemde Kıbrıs Türk Cemiyeti Başkanı olan Rauf Denktaş, Türkiye'den Kıbrıs'a müdahale etmesini talep ederek olayların böyle devam etmesi halinde Kıbrıs'ta uğruna sürdürülecek bir Türk davası kalmayacağını belirtti.²¹¹ Garantör devletler olayların durması için ortak bir bildiri yayınlasa da bir sonuç alınamadı.

Çatışmalar tüm şiddetiyle sürerken Türk tarafında yaralı ve ölü sayısı yükseliyordu. Türk bölgeleri saldırılardan korunmaya çalışılsa da Kumsal bölgesi için gerekli savunma sağlanmış değildi. 24 Aralık günü bölgeye 150'den fazla silahlı Rum geldi. Rumlar düzenledikleri bu saldırıda görevde bulunan Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı Doktoru Binbaşı Nihat İlhan'ın evlerindeki küvette saklanmakta olan 37 yaşındaki eşi Mürüvet, 10 aylık bebekleri Hakan, 6 yaşındaki Murat ve 5 yaşındaki Kutsi'nin de dahil oldukları 50 Türk'ü öldürdü.²¹² Bu olay tarihe Kumsal Katliamı olarak geçti.

Türk hükümeti bu olayların durdurulması için yaptığı temaslardan bir şey çıkmayınca Çankaya'da Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, Başbakan İsmet İnönü, Genel Kurmay İkinci Başkanı Tağmaç, Kuvvet Komutanları ve Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'in katıldığı olağanüstü bir toplantı düzenledi. Toplantı sırasında İngiliz ve ABD elçileri de bir süre Dışişleri Bakanı ile görüştü. Dışişleri Bakanı Erkin; Kıbrıs'ta yaşanan bir katliam olduğunu belirterek Garanti Antlaşmasının dördüncü maddesinin devreye gireceğini belirtti. 25 Aralık sabahı üç Türk jetinin Kıbrıs semalarında uçtuğunu bir ikaz anlamı taşıyan bu uçuşun diplomatik temaların başaramadığını başarmasını ümit ettiğini ifade etti.²¹³

Bu hareketliliğin ardından Türkiye'nin bu hamlesiyle Kıbrıs'ta bir ateşkes sağlandı. Ayrıca garantör devletler olan İngiltere, Türkiye ve Yunanistan adada yeniden emniyeti sağlamak için harekete geçti.²¹⁴ Ayrıca adadaki durumun belirsizliği nedeniyle adada bulunan Türk yaralıları Türkiye'ye getirildi. Bu yaşananlar iki halkın

²¹¹ Cankut, s. 226.

²¹² Ulvi Keser, "Kıbrıs'ta 21 Aralık 1963 Kanlı Noel'i ve Kızılay", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 12, Sayı: 24, 2012, ss. 255-304, s. 259.

²¹³ "Türk Jetleri Kıbrıs Semalarında Dolaşıyorlar", **Vatan**, 25.12.1963.

²¹⁴ "Türk Mahalleleri Birliğimizin İşgali Altında", **Vatan**, 26.12.1963.

bir arada yaşamaları için gereken ortaklık bağının ortada olmadığını yeniden gözler önüne serdi. Ayrıca EOKA'nın Enosis için yapacaklarının sınır tanımadığını ve bu amaç için gerekirse adada tek Türk dahi bırakmama arzusunu taşıdıklarını ise yeniden göstermiş oldu. Görülüyor ki Türkiye, Kıbrıs gayesine ulaşmak için her yol mübah algısından muafı.

2.5.2. 1964 Yılı Olayları

1 Ocak 1964 tarihinde Makarios, Garanti ve İttifak Antlaşmalarının Kıbrıs'a dayatılarak zorla kabul ettirildiğini söyleyerek bu antlaşmaları feshettiğini açıkladı. İngiltere'nin bu antlaşmaların tek taraflı feshedilemeyeceğini kendisine bildirmesinin ardından ise Makarios gereklilikler neyse yerine getirilerek antlaşmaların sonlandırılmasını talep etmek durumunda kaldı. Olayların ardından adada yeniden bu denli korkunç olayların yaşanmaması açısından İngiltere harekete geçerek 15 Ocak 1964'te Garantör devletlerin ve Kıbrıs Türk ve Rum temsilcilerinin katıldığı bir konferans düzenledi. 31 Ocak'a kadar süren konferansta Türkiye ve Kıbrıs Türk Toplumunu temsilcisi birlikte hareket ederek bu döneme kadar atılan adımların adadaki Türkleri koruyamadığını belirterek ancak Türklere verilen federal bir yönetimin bunu sağlayacağını belirtti. Kıbrıs Rum toplumu temsilcisi ise yürürlükte olan mevcut antlaşmaların Türkiye'nin içişlerine karışmak için kullanıldığını öne sürerek Garanti antlaşmasının feshedilmesini ve anayasanın değiştirilmesini talep etti.²¹⁵

Kıbrıslı Rumlar adadaki Türklerin mevcut haklarından ve Türkiye'nin Garantör devletlerden biri olmasından açıkça rahatsız oluyor ve bunu değiştirmek istiyorlardı. Meselenin BM'ye götürülmesini ve bir Barış Kuvveti kurulacaksa onun BM tarafından görevlendirilmesini istiyorlardı. Böylece konferans bittiğinde ortada tüm katılımcıların kabul ettiği bir çözüm yoktu. Kıbrıslı Türkler ise harekete geçmiş kendilerine ait bir polis ve posta hizmeti kurarak iki halkın ortak yaşadığı köylerdeki Türkleri Türk köylerine naklediyordu. Şubat ayında saldırılar tüm şiddetiyle geri geldi. Silahlı çatışmalar yeniden tarih sahnesindeydi. Olaylar Türkiye ve Yunanistan'ın gerilmesine neden oldu. Türkiye bu çatışmaların devam etmesi halinde adaya

²¹⁵ M. Ali Gemuhluoğlu, **Kıbrıs Sorunu (1960-1974)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1990, ss. 41-42.

müdahale edeceğini bildirince Yunanistan'da buna dair tedbir alacağını ve Rum kesiminin yanında olduğunu bildirdi.²¹⁶

Yaşanan bu gerilimin ardından İngiltere ise ABD ile ortak hareket ederek Kıbrıs'taki sorunu Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine taşıdı. Konu görüşüldü ve 4 Mart'ta BM Güvenlik Konseyi Kararı açıklandı. Karara göre bir BM arabulucu görevlendirilirken bir de BM Barış Gücü kuruldu. Barış Gücü adaya ulaşmadan önce Rumlar yeniden silahlı saldırılara başladı ve çatışmalar yeniden alevlendi. Türkiye 13 Mart'ta Makarios hükümetine bir nota vererek saldırıların derhal durdurulmasını istedi. İngiltere ve ABD'ye de birer nota gönderen Türkiye bu saldırıların durmaması halinde Garanti Antlaşması'nın 4. Maddesini dayanarak göstererek adaya müdahale edeceğini bildirdi. Böylece 27 Mart 1964 tarihinde BM Barış Gücü ve uzlaştırıcı adaya ulaştı fakat bu da bir çözüm sağlamadı.²¹⁷

Makarios 4 Nisan'da Garanti ve İttifak Antlaşmalarını Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından feshedildiğini Türkiye bildirdi. Yunanistan dışında iki garantör devlette bunu kabul etmedi. Buna rağmen Makarios Kıbrıs adına alınan tüm kararlarda Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı yetkilerini kullandırtmadı.²¹⁸

Olayların bir şekilde önüne geçilememesi ve adadaki Türklerin ciddi saldırılar altında olması Türkiye'yi adaya müdahaleye itiyordu. Bu müdahalenin gerçekleşmemesi adına Amerika Başkanı Johnson 5 Haziran 1964'te Türkiye'ye bir mektup gönderdi. Mektup oldukça sert bir dille Türkiye'yi adaya müdahale etmemesi konusunda uyarıyordu. Mektup böyle bir müdahale sırasında ABD'nin Türkiye'ye sağladığı hiçbir silahı kullanamayacağını açıkça bildiriyordu. Böylece Türkiye adaya müdahale etmedi. Ayrıca Johnson ve İnönü arasında yaşanan mektuplaşma da sert bir hava hakimdi. Bu agresif hava iki ülkenin ilişkilerini etkilemediği gibi İnönü 22 Haziran 1964'te Washington'a davet edildi ve burada 1959 yılında imzalanan bütün antlaşmaların geçerliliğini hala koruduğunu kabul ettirdi.²¹⁹

²¹⁶ Gemuhluoğlu, s.42, 44.

²¹⁷ Gemuhluoğlu, ss. 45-47.

²¹⁸ Gemuhluoğlu ss. 48-49.

²¹⁹ Ümran Güneş, **Kıbrıs Sorununda Milliyetçi Söylem ve Türk Dış Politikası (1950-1974)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2016, s. 85.

ABD, Kıbrıs sorununa ortak bir çözüm bulabilmek adına İngiltere, Türkiye, Yunanistan, BM arabulucusu ve Kıbrıs hükümetini Cenevre'ye davet etti. Kıbrıs Hükümeti dışında taraflar eski ABD Dışişleri Bakanı Dean Acheson arabuluculuğunda bir araya geldi. Bu görüşmelerde 14 Temmuz 1964'te Acheson, taraflara Kıbrıs sorununa çözmek açısından fayda sağlayacak bir plan sundu. Acheson'un kendi adını taşıyan bu plan; Kıbrıs'ta bulunan Karpaz Yarımadasında Türkiye'ye ait bir bölge bırakılarak Türkiye'nin burada dilediği kadar asker barındırması imkanını içerirken Yunanistan'ın Meis Adasını da Türkiye'nin güvenliği açısından Türkiye'ye bırakmasını öneriyordu. Kıbrıs'ta Türklerin yaşadığı bölgelerde yerel özerk yönetimlerin kurulmasını bu yönetimlerin merkezi yönetime sorumlu olmasını tavsiye ediyor Türklerin Yunanistan'da yaşayan Müslüman azınlığın sahip olduğu haklara sahip olmasını ve bu haklarında BM gibi kuvvetler tarafından denetlenmesini çözüm olarak öneriyordu. Türkiye planı çeşitli değişiklikler yapılması halinde kabul edeceğini ifade ederken Yunanistan ve Makarios reddediyordu. Planda değişiklikler yapılsa da 28 Ağustos'ta Yunanistan ve Makarios, Acheson Planı'nı yeniden reddetti.²²⁰

Böylece Cenevre Görüşmelerinden de bir sonuç çıkmadı. Türkiye adadaki Türklerin ve kendi güvenliğinin sağlandığı koşullardaki tüm çözümlere ılımlı yaklaşırken Yunanistan ve Makarios kendi tezleri olan Enosis dışında hiçbir çözüm yolunu kabul etmiyordu. Türkiye'yi saf dışı bırakarak Adadaki Türkleri haklarından mahrum bırakmak ve adayı Türksüzleştirmek onlar için çözüme en yakın yoldu.

Bu sırada Cenevre'de görüşmeler devam ederken Kıbrıslı Rumlar Erenköy bölgesinde Türklere karşı silahlı saldırılara girişti. Daha önceki Erenköy saldırılarından farklı olarak bu defa 2000 kişilik Rum ordusu tüm gücüyle harekete geçmişti. BM Barış Gücü olaylara seyirci kalıyordu. Saldırıları sırasında Rumlar, hücumbotları, zırhlı birlikler ve sahra topları gibi silahlar kullanıyordu. Türkiye ve ABD'nin ateşkes teklifleri görmezden geliniyordu.²²¹ Saldırının şiddetinin gittikçe

²²⁰ Tuncer, ss. 79-81.; "Acheson'un İkinci Planı da Kez Reddedildi", **Bozkurt**, 29.08.1964.

²²¹ Turgay Bülent Göktürk, **Türkiye'nin 1974 Öncesi Kıbrıs Politikası, Vizyonu ve Uygulamaları**, Güneş Yayıncılık, 2009, ss. 371-372.

arttığı bir noktada Türkiye adaya müdahale kararı aldı ve 8 Ağustos 1964'te 34 Türk jeti Rum mevzilerini bombaladı.²²²

Türkiye'nin bu hamlesi üzerine Makarios SSCB'nin de içinde bulunduğu çeşitli ülkelerden yardım istedi. SSCB Başbakanı Kruşçev hemen 9 Ağustos'ta Başbakan İsmet İnönü'ye ilettiği mesajında hareketin durdurulmasını istiyordu. İnönü bu mesaja verdiği cevabında Rumların korkunç saldırılarından bahsederek Sovyetlerin harekâtı anlamasını bekliyordu.²²³ Harekât sırasında uçuş sırasında bir kaza yaşayan Cengiz Topel kazadan sağ kurtulsa da Rumlar tarafından esir alındı ve korkunç işkencelerin ardından vefat etti.²²⁴ Bu dönemde de Kıbrıs sorununa bir çözüm bulunamadı.

2.5.3. 1965-1967 Yılları Arasında Yaşanan Gelişmeler

2.5.3.1. 1965 Yılında Yaşananlar

BM Arabulucusu Galo Plaza Kıbrıs meselesini incelediği raporunu Ekim 1964'ten itibaren konunun ilgili taraflarıyla görüşerek hazırlayarak Şubat 1965'te tamamladı. 66 sayfalık bu rapor 26 Mart 1965 tarihinde BM Genel Sekreterine sunuldu.²²⁵ Rapor, adadaki sorunların adada yaşayan iki halk tarafından çözülmesi gerektiğini belirterek adadaki sorunlara dışarıdan hiçbir müdahale edilmemesi gerektiğini savunuyordu. Ayrıca 1960 yılında imzalanan antlaşmaların sonucunda kurulan Cumhuriyet'in yaşanan olaylar sonrasında geçmişte kaldığını yeni ve bağımsız bir Cumhuriyet kurulması gerektiğini ve self-determination hakkına sahip olması gerektiğini belirtti. Kıbrıslı Rumlar ve Yunanistan bu planı olumlu bulurken Türkiye bu rapordan hiç hoşnut değildi.²²⁶

Rapor, Kıbrıslı Türkleri azınlık konumuna düşürdüğü belirtilerek 31 Mart'ta bir bildiri yayınlanarak Türkiye tarafından reddedildi. Ardından Makarios'un olumsuz görüş bildirmesine karşın 8 Mayıs 1965'te Yunanistan, Türkiye ile görüşmeyi nihayet

²²² "Rumların Akli Başına Gelinceye Kadar Taarruza Devam Edilecek", **Bozkurt**, 09.08.1964.

²²³ Göktürk, s. 374.

²²⁴ "Kahraman Havacımızın Naşı, Rumlardan Alındı", **Bozkurt**, 12.08.1964.

²²⁵ Gemuhluoğlu, s. 69.

²²⁶ Güneş, s. 88.

kabul etti. İki ülkenin Dışişleri Bakanları'nın 10 Mayıs'ta görüşmesiyle başlayan ikili görüşmeler Yunanistan'ın iç buhranları nedeniyle sonuç getirmeyecekti.²²⁷

Türkiye ve Kıbrıs'ın başvurularının ardından Kıbrıs meselesi yeniden BM Genel Kurulu'nun gündemine getirildi. 23 Eylül'de mesele Siyasi Komiteye sevk edildi. Makarios'un, BM Genel Sekreterine 11 Ekim'de ilettiği mektubu Galo Plaza'nın raporunun kabul edilmesini içeriyordu. Türkiye ise 19 Ekim'de Makarios'un bu girişimini reddediyordu. Bu dönemde Türkiye'de yapılan seçimleri Adalet Partisi kazandı. Süleyman Demirel hükümeti kurdu. 11- 17 Aralık 1965 tarihleri arasında Kıbrıs Meselesi BM Genel Kurulu Siyasi Komitesi'nde görüşüldü. Görüşmelerde üç öneri mevcuttu. Bunlar; Türkiye tarafından sunulan ve ortak idareyi içeren öneri, Afganistan ve Irak'ın sunduğu ve sonrasında Suudi Arabistan ve Libya'nın katıldığı 4 Devlet Önerisi son olarak da 31 devletin dahil olduğu 31 Devlet Önerisidir.²²⁸

Bu önerilerden yalnızca 31 Devlet Önerisi oylamaya sunuldu. Öneri, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliği, bağımsızlığı ve bütünlüğünü vurgulayarak bunlara müdahalede bulunulmasından kaçınılması gerektiğini ve BM'nin arabuluculuk faaliyetlerinin sürmesini öneriyordu. Bu öneri çekimser oyların dışında yalnızca Türkiye, ABD, Pakistan, İran ve Arnavutluk tarafından ret oyu aldı. Yunanistan'ında dahil olduğu ülkeler tarafından verilen oylarla kabul edildi. Fakat Türkiye Londra ve Zürih Antlaşmalarına atıfta bulunarak müdahale hakkı bulunduğunu belirterek bu kararı kabul etmedi.²²⁹

2.5.3.2. 1967 Krizi

1967 yılından itibaren adadaki Rumlar yoğun bir şekilde silahlanmaya başladı. İtalya ve Çekoslovakya'dan silah isteyen Kıbrıslı Rumlara İtalya olumsuz bir tutum sergilerken Çekoslovakya silah alımına izin verdi.²³⁰ Rumların silahlanması üzerine Kıbrıs Türkleri, Türkiye'ye durumu bildirdi ve kendilerine silah yardımıyla bulunulmasını istedi. Başbakan Demirel ise Türk hükümetin süreci incelediğini ve Kıbrıslı Türklerin emniyetinin Türkiye için oldukça önemli olduğuna değindi.²³¹

²²⁷Göktürk, ss. 379-380.

²²⁸Gemuhluoğlu, ss. 72-73.

²²⁹Gemuhluoğlu, ss. 75-77.

²³⁰ Gemuhluoğlu, s. 80.

²³¹ "Rumların Silahlanmasına Karşı Anavatadan Silah İstedik", **Akın**, 13.01.1967.

Türkiye sürecin bu aşamasında da Enosis'i asla kabul etmeyeceği yönündeki açıklamalarını yineliyordu. Bu arada Çekoslovakya'dan gelen silahlar hem Türkiye hem de Yunanistan tarafından olumsuz bir tepki gördü. Türkiye, Çekoslovakya ve Kıbrıs hükümetine birer nota gönderdi. BM Barış Gücü ise adaya gelen silahları denetimi altında tutacağını bildirerek teslim aldı. Bu sırada Nisan 1967 yılında Yunanistan'da gerçekleşen askeri darbe ile yönetim değişti. Yeni hükümeti kuran Kollias, Makarios'a karşı ılımlı bir tutum izlemiyordu. Bunun üzerine Makarios, iki toplumu yakınlaştırmak maksadıyla Kıbrıslı Türk liderlerle temasa geçmek istese de bir karşılık bulamadı. Türkiye ise bu dönemde Yunanistan ile görüşmelerine odaklanmış durumdaydı. Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs arasında yaşanan bu ikiliği Makarios ile görüşmeler gerçekleştirmesi için kendi yararına kullanmayı ise tam olarak başaramadı.²³²

Böylece Yunanistan ve Türkiye'nin Başbakanları ikili bir görüşme gerçekleştirdi. 9-10 Eylül'de Keşan ve Dedeoğlu'nda ikili bir araya geldi. 10 Eylül'de iki ülkenin ortak bildirisi yayınlandı. Bildiri herhangi bir somut adım ya da çözüm içermiyordu.²³³

Bu toplantının ardından Yunanistan Hükümet üyelerinden Grigorios Spandidakis Kıbrıs'a gitti ve Enosis hakkında oldukça hararetli bir konuşma yaptı. Bu adada yaşayan Türkleri tedirgin etti. Tam bu sırada da 1964'te Kıbrıs'tan ayrılan ve Ankara'da zorunlu ikamet etmekte olan Rauf Denktaş gizlice Kıbrıs'a döndü.²³⁴ 31 Ekim'de Kıbrıs'a vardığı sırada Rum polisine yakalanmasıyla birlikte Kıbrıs'ta bir kriz durumu yaşanmaya başladı. Makarios, Denktaş'ı yargılama sürecinin Kıbrıslı Türklerin tepkisiyle karşılaşacağını farkındayken bundan kaçınmanın ise Kıbrıslı Rumların tepkisini çekeceğinin bilincindeydi. Tüm bu karmaşanın üzerine Denktaş, adadan ayrılacağını ve bir daha adaya kanunsuz girme teşebbüsünde bulunmayacağını belirten bir mektup yazdı ve Türkiye'ye iade edildi. Yıllardır yaşananların ardından Kıbrıs Türkleri oldukça yıpranmış durumdaydı. Türkiye'nin adaya doğrudan ve silahlı müdahalesini bekliyorlarken bunun bir türlü gerçekleşmemesi ve Denktaş'ın

²³²Melek M. Fırat, **1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu**, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1997, ss. 219-220.

²³³Fırat, s. 220.

²³⁴Gürün, s. 419.

Türkiye'ye dönmesiyle bir hayal kırıklığı buhranı patladı. Büyük bir miting düzenleyerek Türkiye Büyükelçiliğinin önünde Türkiye'yi protesto ettiler.²³⁵

15 Kasım 1967'de Atina'ya yahut Makarios'a danışmadan hareket eden General Grivas komutasındaki Yunanlılar ve Kıbrıslı Rumların yer aldığı askeri birlikler, Kıbrıslı Türklerin yaşadığı bölgelerden olan Boğaziçi ve Geçitkale köylerine ciddi bir saldırı gerçekleştirdi. Grivas, bu saldırıyla Lefkoşa-Limasol yolundaki Türk kontrolünü ortadan kaldırmayı hedeflerken daha büyük amacı ise Türkiye'nin Yunanistan'la olan diyalogu ve Makarios'un ılımlı tavrının Enosis'e zarar vereceğini düşünerek Türkiye ile herhangi bir uzlaşma gerçekleşmeksizin Enosis'isin kabul edilmesi idi. Yirmi dört Kıbrıslı Türk'ün ölmesine sebep olan saldırıya Türkiye'nin tepkisi oldukça sert oldu. Dönemin Dışişleri Bakanı Çağlayangil, BM Genel Sekreterine ilettiği mesajında BM Barış Gücü'nün saldırılara müdahale etmesini ve saldırıya uğrayan köyleri bir an önce koruma altına almasını istedi.²³⁶

Hemen ardından TBMM'de yapılan görüşmelerde 1964'te Kıbrıs'a asker göndermek için çıkarılan kararın yürürlükte olduğu teyit edildi ve BM Barış gücünün saldırıları durduramaması halinde Türkiye'nin Kıbrıs'a havadan müdahalesi planlandı. ABD'nin Türkiye'de bulunan büyükelçisi Parker Hart ABD'nin 1964 krizinde Türkiye'nin müdahalede bulunmasını engellemesi anımsatılarak bu krizde de Türkiye'ye müdahaleden alıkoymak için ABD'nin harekete geçmesi halinde asla "affedilmeyeceği" vurgulanarak ikaz edildi. ABD bu dönemde Yunan Kralı ile hareket ederek çatışmaların durdurulması için girişimlerde bulundu. Bunun üzerine dönemin Yunanistan başbakanının talimatı ile işgal altında bulunan köylerde tahliyeler başladı, ateşkes sağlandı ve Türkiye müdahaleden vazgeçti.²³⁷

Yine aynı dönemde Türkiye, Yunanistan'a bir nota vererek bu saldırıların önüne geçilmesi adına BM Barış Gücü'nün daha kapsamlı hale getirilmesi, olaylarda zarar gören Türklere tazminat ödenmesi gibi çeşitli taleplerde bulundu. Türkiye'nin bu taleplerinin gerçekleşmemesi halinde ise adaya müdahalede bulunacağını belirtmesi

²³⁵Firat, s. 222.

²³⁶Altan Aktaş, **1964-1967 Kıbrıs Krizlerini Sırasında ABD'nin Kıbrıs Politikaları**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009, ss. 159-160.

²³⁷Aktaş, ss. 160-161.

iki ülke arasında savaş ihtimalini artırdığı için ABD, Yunanistan ile görüşmelere başlayarak Türkiye'ye Kıbrıs konusunda güvence verilebilmesi için Yunanistan'ın daha çok icraatta bulunması gerektiğini belirtti. Bunun üzerine Yunanistan'da Türkiye'nin de sürece dahil edilmesini ABD'den istedi. ABD'de Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs'a temel olarak Doğu Akdeniz'de barışı sağlamalarını içeren mektuplar ilettiler. Ayrıca ABD, Kanada ve İngiltere Kıbrıs krizinin Doğu Akdeniz'de bir savaşa neden olmasını engellemek için ortak bir NATO girişiminde bulundu. Bu üç ülke birlikte çalışarak bir uzlaşma bildirisi yayınladı. Bu bildiriye göre Kıbrıs'ta bulunun Türk ve Yunan birliklerinin sayısı İttifak Antlaşmasının belirlediği seviyeye çekilecek, BM Barış Gücü görevli sayısı arttırılacak, saldırılarda zarar gören Türklerin hasarı karşılandığı gibi güvenlikleri sağlanacak ve tüm bunlar sağlandığı takdirde Türkiye'de adaya silahlı müdahalede bulunmayacağını garanti edecekti.²³⁸

Bildiri, Türkiye'nin Yunanistan'a verdiği notadaki talepleriyle oldukça benzerdi. Türkiye, Yunan askerleri adadan çekilmeden görüşmeyi kabul etmezken Yunanistan ise görüşme gerçekleşmeden askerlerini adadan çekmeyeceğini bildiriyordu. Uzlaşmadan oldukça uzak olan iki ülkenin bir araya gelmesi bu şartlar altında pek mümkün görünmezken Türkiye'nin Kıbrıs'a bir çıkarma harekâtı yapma ihtimali ise giderek artıyordu.²³⁹

Bu ihtimalin oldukça kuvvetlenmesiyle birlikte BM'de harekete geçti ve BM Genel Sekreteri Yunanistan, Türkiye ve Kıbrıs'a sağduyu temelinde mesajlar göndererek Kıbrıs'ta yeni bir krizin patlak vermemesi adına özel temsilci Jose Rolz-Bennet'in Kıbrıs'a gönderildiğini bildirdi. ABD Başkanı Johnson'da kendi özel temsilcisi olarak Cyrus R. Vance'i üç hükümetin yetkilileriyle görüşmesi için yetkilendirdi. Kaosun önüne geçmesi için görevlendirilen ABD temsilcisi Vance ve BM temsilcisi Rolz-Bennet'e NATO Genel Sekreteri Manlio Brosio'da katılarak sürece dahil oldu.²⁴⁰ Böylece ABD, BM ve NATO ortak hareket ederek Yunanistan ve Türkiye arasında patlak verme ihtimali olan savaşı önlemek için harekete geçmiş oldu.

²³⁸ Aktaş, ss. 161-165.

²³⁹ Aktaş, s. 165.

²⁴⁰ Gemuhluoğlu, ss. 94-95.

Vance bu dönemde Türkiye- Yunanistan arasında gidip gelerek iki ülke yetkilileriyle de görüştü. Türkiye'yi harekât yapmamaya ikna ettikten sonra Kıbrıs'ta bulunan fazla birliklerin Kıbrıs'tan ayrılması mevzusunda iki ülkenin anlaşmasını sağladı. Makarios ise adadaki tüm Türk- Yunan birliklerinin adadan ayrılmasını istedi. Neticede BM Genel Sekreteri, Makarios'un bu talebini kabul ederek bunun kademelendirilmesini ve ilk aşamada fazla birliklerin adadan ayrılması gerektiğini bildirdi.²⁴¹

Bu sırada Kıbrıs Hükümeti'nin isteği üzerine 25 Kasım 1967'de BM Güvenlik Konseyi toplandı. Kıbrıs Hükümeti Türkiye'yi aday istila etmek hazırlığında olmakla suçlarken Türkiye ise Kıbrıslı Rumları Enosis'i gerçekleştirme çabaları nedeniyle kınadı. Bu toplantı sağduyu çağrılıyla ve tarafların birbirinin güvenliğini tehdit etmemesi kararıyla noktalandı. ABD temsilcisi Vance bu süreçte planını hazırladı. Bu plana göre; Antlaşmaların belirttiği rakamın üzerinde bulunan yabancı askeri birlikler 3 aylık bir zaman zarfında adadan ayrılacak ilk tabur bunu bir hafta içinde gerçekleştirecekti. Konuyla ilgili ilk resmî açıklama Yunanistan tarafından yapıldıktan 4 saat sonra Türkiye resmî açıklamasını yapacaktı. Boğaziçi ve Geçitkale köylerinin zararı karşılanacak, Londra ve Zürih Antlaşmaları hala taraflar tarafından tanıyor olacaktı. Sonuçta Türkiye bu planı kabul etti. Böylece 30 Kasım 1967'de Türkiye ve Yunanistan 1967 krizinin ana meseleleri üzerinde bu şartlarda anlaşma sağladı.²⁴²

2.5.4. Kıbrıs'ta Geçici Türk Yönetimi ve İki Toplumun Uzlaşma Çabası

28 Aralık 1967'de Kıbrıslı Türkler "Kıbrıs Geçici Türk Yönetimini" kurdu. Bu geçici yönetimin başkanlığına Fazıl Küçük getirilirken başkan yardımcısı ise 13 Nisan 1968'de adaya dönen Rauf Denктаş oldu. Geçici Yönetimin 19 maddelik bir prensipler listesi mevcuttu. Listenin 19. maddesi 1960 Anayasası'nın eksiksiz ve koşulsuz bir biçimde uygulanmasına kadar bu kuralların yürürlükte kalacağını içermekteydi. Adada yaşayan iki toplumun ilişkilerinin bu denli uzak ve düşmanca olması kimseye bir fayda getirmeyince iki toplum arasında ılımlı bir adım atılarak görüşme kararı alındı.²⁴³

²⁴¹Gemuhluoğlu, s.95.

²⁴²Gemuhluoğlu, ss. 95-97.

²⁴³Fırat, ss. 226-227.

Beyrut'ta 2-5 Haziran 1968 tarihlerinde Denктаş ve Klerides görüşerek yapılacak diğer görüşmelerin Lefkoşa'da olması kararlaştırdılar. Bu toplumlararası görüşmeler 1971 yılına kadar 4 evrede gerçekleşti. İlk aşama ise 24 Haziran 1968'de başladı. Görüşmelerin ileri safhalarında iki toplumunda katılım gösterdiği bir devletten ve özerk yerel yönetimleri içeren bir sistemin oluşturulması aşamasına kadar gelinse de beklenen olmadı ve bir neticeye ulaşılamadan görüşmeler noktalandı.²⁴⁴

2.5.5. Kıbrıs Barış Harekâtına Giden Süreç

Yunanistan'da gerçekleşen askeri darbe sonrası yeni Yunan hükümeti ve Makarios'un ilişkileri gergin bir sürece evrildi. Sürecin bu safhasında Enosis'i sabırsızca bekleyen isteyen çeşitli gruplar tarafından gizli bir terör örgütü kurularak Makarios dahil hükümet içindeki yetkili Rumlara suikast girişiminde bulunuldu. 1971 sonrasında; Enosis için gözünü karartan, Kıbrıs Türklerine karşı oldukça saldırgan tavırlar sergileyen ve Kıbrıs Cumhuriyeti kapsamındaki haklarından dahi onları mahrum eden ve bu sürecin lideri olan Makarios, darbeyle değişen Yunan hükümeti ile arasındaki kriz ve Enosis'in bir türlü gerçekleşmemesi nedeniyle Enosis taraftarları tarafından davalarının önündeki kaldırılması gereken bir engel olarak görülmeye başlandı.²⁴⁵

Bu sıralarda 1967 krizinin çıkmasına neden olduğu için adadan ayrılan General Grivas Kıbrıs'a girip çıkarak Enosis'i gerçekleştirmek adına açılımı "Enosis Mücadelesi Koordinasyon Komitesi" olan ESEA'yı ve EOKA-B'yi kurmak için harekete geçti. Böylece Makarios ve Grivas çatışması başladı. Ortodoks Kilisesi'nin desteğini alan Grivas ve kilise birlikte hareket etti ve süreç 1972 Ortodoks Kilisesi'nin üç piskoposunun Makarios'a "istifa etmesini" içeren muhtırasından itibaren şiddetlendi.²⁴⁶ 1973'te Türkiye'de yapılan seçimlerin sonucunda CHP ve MSP koalisyon hükümeti oluşturuldu.

²⁴⁴Fırat, s. 227.

²⁴⁵Gemuhluoğlu, ss. 109-110.

²⁴⁶Gemuhluoğlu, ss. 111-113.

2.5.5.1. Türkiye'nin Politikası Bu Defa “Harekât ve Barış”

Bülent Ecevit 1 Şubat 1974 tarihinde CHP-MSP koalisyonun hükümet programını TBMM’de okudu. Koalisyon hükümetinin Kıbrıs politikasını; Kıbrıs’ta bulunan Kıbrıs Türklerinin “eşit egemenlik statüsünün korunması” ve Kıbrıs yönetiminde adada yaşayan iki toplumun söz hakkı olmasını adadaki Türk-Rum ilişkisinin olumlu ve huzurlu olmasını sağlamak ayrıca korumak için federatif sistemi bir çözüm olarak açıkladı. Bu çözüm Kıbrıs’ın bütünlüğü ve bağımsızlığı için Kıbrıs antlaşmalarının açıkladığı ve kapsadığı esaslar kapsamında kalarak en iyi seçenek olarak görülüyordu. Koalisyon hükümetinin Kıbrıs torbasından çıkan politika “devlet yönetiminde” federatif bir sistemdi.²⁴⁷ Koalisyon hükümetinin önerdiği bu federatif sistem yetkileri paylaşmaya yönelikti.

Koalisyon hükümetinin bu çözümü Kıbrıs’ta olumsuz bir tepkiyle karşılandı. Yunanistan’ın tepkisi beklenirken ise Türkiye, iki devlet yetkililerinin bir araya gelerek konuyu görüşerek çözebileceğini ifade etti. Çeşitli girişimlerin ardından iki ülkenin başbakanı Brüksel’de NATO toplantısında bir araya geldi. Fakat bu görüşmelerde yine bir sonuç çıkmadı. Bu sırada Kıbrıs’ta ise Kıbrıslı Rumlar arasındaki uçurum giderek büyüyerek ciddi bir kaosa sürüklenmişti. Öyle ki EOKA-B ve ESEA, Kıbrıs hükümeti tarafından kanundışı örgütler olarak kabul edildi. Aynı zamanda Makarios ve Yunan hükümeti arasındaki sürtüşme ise giderek daha da sertleşti.²⁴⁸

Kasım 1973’te Türk hükümetinin Ege Denizi’nde Petrol aramak için çeşitli çalışmalar yapması, Şubat 1974’te Yunanistan’ın Türkiye nota göndermesi ve Türkiye’nin Yunanistan’a nota vererek konu hakkında birbirlerini tartarken 25 Mayıs 1974’te Çandarlı araştırma gemisinin Ege denizine açılması ise Türkiye ve Yunanistan diyalogunu oldukça gerdi. Mayıs ayının son günlerinde Yunan gemisinin Ege denizinde battığı hakkında çıkan asılsız haber Yunanistan silahlı kuvvetlerini harekete geçirirken Türkiye’de silahlı kuvvetlerinin bir kısmını Trakya bölgesine sevk etti. 30 Mayıs’ta ise Çandarlı araştırma gemisi kendisine eşlik eden Türk savaş gemileriyle araştırmalarına başladı. Nihayetinde süreç içinde iki ülkenin arasındaki gerginlik

²⁴⁷T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 4, Toplantı:1, Cilt: 1, 35. Birleşim, 1 Şubat 1974, ss. 350, 363.

²⁴⁸Gemuhluoğlu, ss. 116-117.

tırmanmaya devam etti.²⁴⁹ Kıbrıs meselesinin bu dönemde tekrardan bir sorun sarmalına dönmesi işleri daha iyi bir hale getirmedi.

Kıbrıs'ta Grivas-Makarios gerginliğinin zirvede olduğu dönemde Atina'nın darbeci hükümetinin Grivas'a Makarios'a karşı harekete geçmesi emri verilince EOKA-B eyleme geçti. Grivas'ın yanında bu defa sürpriz sayılabilecek bir isim olan ve önce Makarios'un yanında yer alan Nikos Sampson vardı. 1974 yılı haziran sonu temmuz başı Makarios ve Yunanistan çatışması içinden çıkılmaz bir hal alırken Rusya'nın Makarios'u desteklemesi gerginliği iyice tırmandırıyordu. Neticede Yunanistan harekete geçti ve Nikos Sampson 15 Temmuz tarihine bir darbe planladı.²⁵⁰

Darbe 15 Temmuz 1974 tarihinde Makarios'un başkanlık sarayına düzenlenen saldırıyla başladı. Darbeciler radyodan yaptıkları açıklamalarda Makarios'un öldüğünü ve Kıbrıs'ta Kıbrıs Helen Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilan etmiş oldu. Nikos Sampson bu yeni Cumhuriyeti'n devlet başkanı olarak açıklandı. O sırada Makarios ise hayattaydı. Sarayından kaçarak bir İngiliz üssüne sığınmış ve bir radyo aracılığıyla darbe karşıtlarına direnme çağrısında bulundu. Makarios daha sonra Londra'ya oradan da ABD'ye geçti.²⁵¹

Darbe haberi Türkiye'ye hızlıca ulaştı. Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit, haber Ankara'ya ulaştığı sırada önceden planlanan Afyon-Denizli seyahati için havaalanındaydı. Ecevit, Afyon'a geçti ancak Denizli gezisini iptal etti. Gitmeden önce Dışişleri Bakan Vekili olan Milli Savunma Bakanı Hasan Işık'a çeşitli görüşmelerde bulunması talimatını verdi. Bu sırada Devlet Bakanı Başbakan Yardımcısı ve MSP lideri Necmettin Erbakan'da partisi içinde yaptığı görüşmelerin ardından MSP'nin tutumunu Kıbrıs'a müdahale edilmesi olarak açıkladı. Ankara'ya dönen Ecevit ilk olarak Genelkurmay Başkanlığına geçti.²⁵²

²⁴⁹Nafiz Maden, Çoşkun Topal ve Hasan Bora Usluer, "TCG Çandarlı Sismik Araştırma Gemisinin 1974 Ege Karasuları ve Kıta Sahaneliği Krizindeki Etkinliği", **Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Cilt:14, Sayı:1, 2023, ss. 38-54, ss. 45-49.

²⁵⁰Ergenekon Savrun, "Kıbrıs'ta Yunan Cunta Darbesine Karşı Türk Barış Harekatının Belgelerle Kısa Tarihi", **Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi**, Cilt: 4, Sayı:9, 2018, (darbe), ss. 258-273, ss. 263-265.

²⁵¹Umut Arık, "Kıbrıs Krizi", **LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, 2011, ss. 3-21, s. 16.

²⁵²Emrah Utku Gökçe, "1974 Kıbrıs Krizinde CHP-MSP Koalisyon Hükümetinin Karar Alma Süreci", **Uludağ Uluslararası Çalışmalar Dergisi**, Cilt:2, Sayı:1, 2018, ss. 41-60, ss. 48-49.

Milli Güvenlik Kurulu toplandı. Bu toplantı sonrasında Ecevit darbenin bir Yunan müdahalesi olduğunu söyledi. Bakanlar Kurulu art arda 3 kez toplandı. Ayrıca Ecevit, siyasi parti liderleriyle de görüştü.²⁵³ Türkiye, yaşanan darbeyi 1960 yılında Antlaşmalar ışığında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'ni hedef alan ve değiştirmeyi amaçlayan ayrıca Atina tarafından desteklenen bir girişim olarak ele alıyordu.²⁵⁴ Henüz kamuoyuyla paylaşılmamış olsa da Ecevit ve diğer devlet yetkilileri Kıbrıs'a gerçekleştirilecek bir hareketin üzerinde duruyordu. Toplantılarda harekât planı tartışılırken 16 Temmuz sabahı Türk ordusu gizli bir şekilde yoğun çalışmalara başladı.²⁵⁵

Türkiye, Garantör devlet sıfatıyla İngiltere'ye Garanti Antlaşmasının 4. Maddesi kapsamında iş birliği teklif etti. Türkiye bu teklifi Kıbrıs'ta gerçekleşen darbenin Yunanistan tarafından ayarlandığına ve bunun Kıbrıs'a dışarıdan bir müdahale olduğuna dayandırıyordu. İngiltere bu teklifi değerlendirmeyi kabul etti. ABD ise Türkiye'ye Kıbrıs'taki statükonun değişimine müsaade etmeyeceğini bildiriyordu. NATO Genel Sekreteri ve BM Genel Sekreteri ise Türkiye'yi yatıştırmak üzerine bir politika belirlemiş olacak ki Kıbrıs'ın bütünlük ve bağımsızlığını muhafaza etmek için gerekli çalışmalarının yapılacağını bildiren mesajlarını Türkiye'ye ilettiler. Türkiye ise halen müdahale üzerinde duruyor harekât planlarını sürdürüyordu.²⁵⁶

Bu sırada Ecevit, harekât için gerekli görüşmelerin ve hazırlıkların ardından yetkiyi Erbakan'a bırakarak iş birliği görüşmeleri için 17 Temmuz'da İngiltere'ye gitti. Londra'da ilk olarak İngiliz Dışişleri Bakanı Callaghan ile görüşen Başbakan ardından ABD Dışişleri Bakanı Yardımcısı Sisco ile görüştü. Bu görüşmelerde Ecevit Garanti Antlaşmasının 4. Maddesini işaret ederek bu şartlar altında Kıbrıs'a silahlı müdahale yapılabileceğini belirtti. Kıbrıslı Türklerin tehdit altında olduğu, Enosis'in gerçekleştirilmeye çalışıldığını ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ortadan kaldırıldığına dayanan bir müdahaleydi bu. İngiltere ise Garanti Antlaşmasının silahlı müdahale hakkını Türkiye'ye vermediğini söyleyerek ortak hareket etme fikrini kabul etmediği

²⁵³“Ecevit: Bu Bir Yunan Müdahalesidir”, *Milliyet*, 16.07.1974.

²⁵⁴Hüsnü Duba, *Türkiye'nin Kıbrıs Politikasının Uygulanması Çerçevesinde Oluşan Türk Tezlerinin Değişim Seyri ve Bu Değişimlere Etkide Bulunan İç ve Dış Faktörlerin Analizi (1945-1993)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü, İstanbul, 1996, s. 48.

²⁵⁵Gökçe, s. 50.

²⁵⁶“Ankara Müdahale Gereği Üzerinde Duruyor”, *Milliyet*, 17.07.1974.

gibi Türkiye'yi de engellemeye çalıştı. İngiltere, hala Makarios'un adadaki yönetiminin başına geçmesi gerektiğini savunuyordu. NATO ve BM'de Makarios konusunda İngiltere ile ortak fikirlere sahipti. Sisco ise Türkiye ve Yunanistan'ı uzlaştırmaya çalışsa da sonuçta bu gerçekleşemedi.²⁵⁷

18 Temmuz'da Ecevit henüz Londra'dayken TBMM'de Kıbrıs ile ilgili gizli bir oturum yapıldı. Sürecin böyle ilerlemesi koalisyon hükümetinin ortak kararıydı. Bu toplantıda Başbakan vekili Necmettin Erbakan; Kıbrıs'ta gerçekleşen darbenin Kıbrıs Türklerinin haklarını ve güvenliklerini tehdit ettiği gibi Türkiye'nin menfaatlerinin de ciddi şekilde tehlikede olduğunu vurguladı. Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale hakkının olduğunu belirtti. Sonuçta Londra'daki görüşmelerin sonucunda hareket edilebilmesi için gizli oturum 20 Temmuz 1974 15.00'a ertelendi.²⁵⁸

Başbakan Ecevit yaptığı görüşmelerin ardından 18 Temmuz'u 19 Temmuz'a bağlayan gece Türkiye'ye döndü. Geldiği gibi Genelkurmay Başkanlığına giden Ecevit, bu görüşmelerin hiçbirinden Türkiye'nin beklediği sonuç çıkmadığı için Türkiye'nin tek başına hareket etmesine karar vermişti. Buradaki toplantının ardından Bakanlar Kurulu toplanarak Ecevit'in Türkiye'nin harekattan başka seçeneğinin kalmadığını vurgulaması üzerine oy birliği ile Kıbrıs'a müdahale kararı alındı. Genelkurmay'a Bakanlar Kurulu'nun aldığı 20 Temmuz 1974'te çıkarma yapılacağını bildiren karar iletili. O sırada Dünya kamuoyu için işaret edilen 20 Temmuz'da meclisin yapacağı gizli oturumdu ve bir harekât yapılacaksa bile kararın bu oturum sırasında alınacağı algısı oluşturulmuştu. Harekât için hükümetin meclisten izin almasına gerek yoktu zira 1967 müdahale kararı halen geçerliliğini korumaktaydı. Böylece yapılacak harekât beklenmedik olacaktı.²⁵⁹ Böylece 20 Temmuz 1974 saat 05.00 sularında Türkiye Kıbrıs'a hava ve denizden gerçekleşecek olan harekâtı başlattı.²⁶⁰ Başbakan Bülent Ecevit, saat 06.10'da Başbakanlığın önünde gazetecilere verdiği demeçte Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kıbrıs'a barış getirmek için indirme ve çıkarma yaptığını açıkladı.²⁶¹

²⁵⁷Gemuhluoğlu, ss. 124-125.

²⁵⁸**T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Gizli Oturum, Toplantı: 13, Cilt: 13/1, 2. Birleşim, 18 Temmuz 1974, ss. 5,13.

²⁵⁹Gökçe, s. 51.

²⁶⁰"Lefke ve Girne'ye Çıktık", **Hürriyet**, 20.07.1974.

²⁶¹"Kıbrıs'a Çıktık", **Milliyet**, 20.07.1974; "Türk Ordusu Kıbrıs'ta", **Cumhuriyet**, 20.07.1974.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1945-1974 YILLARI ARASINDA İNGİLTERE VE YUNANİSTAN'IN KIBRIS POLİTİKALARI

3.1. İNGİLTERE'NİN KIBRIS POLİTİKALARI

3.1.1. Kıbrıs İngiliz Hakimiyetindeyken Yürütülen Politikalar

İkinci Dünya Savaşının ardından İngiltere daha önce karşılaşmadığı bir düşüşün içerisindeydi. Ülkenin yeniden kalkındırılması bu dönemde İngiltere'nin ana meselesiydi. Öyle ki çağdaşları gibi İngiltere'yi de tehdit eden bir düşman halen ayakta idi. Almanya tehdidi büyük zararlarla da olsa bertaraf edilip kontrol altına alınmışken Sovyet tehdidi halen geçerliydi. Bu nedenle İngiltere'nin ayakta kalması gerekiyordu. Bu şartlar altında sömürgelerini de nispeten farklı değerlendiren İngiltere bazı sömürgelerini terk etme yolunu izledi. Tetikte gördüğü düşmanına karşı tamamen savunmasız kalmayı göze alamadığı için Ortadoğu'nun stratejik konumunda tutunabildiği himaye alanlarını ise korumaya kararlıydı. Mısır'dan çekilmesi gerekince ve Filistin'in durumunun da İngiltere için endişe verir hale gelmesiyle yedek ada konumundaki Kıbrıs bir anda değer kazandı.²⁶²

Kıbrıs, Doğu Akdeniz'de İngiltere için bütün bir üs görevi görecek. İngiltere'nin, aday elinde tutma planları ile Kıbrıslı Rumların uzun yıllardır süregelen Enosis talepleri böylece çatışmaya başladı. BM Anayasasında yer edinen Self-determination ilkesinin Kıbrıs'a uygulanmasını isteyen Kıbrıslı Rumlar, İngiltere'yi baskı altına almaya çalışıyordu. Kıbrıslı Rumların dolaylı yoldan Enosis talepleri karşısında ada yönetiminde çeşitli kısıtlamalar yaparak bunun önüne geçmeye çalışan İngiltere bu önlemlerin adadaki problemi daha da kışkırtacağını fark etmesi üzerine tepkileri hafifletmek adına ortamı sakinleştirme maksadıyla bu kısıtlamaları azaltma yoluna gitti. Tüm bu kargaşanın farkında olmasına rağmen İngiltere stratejik konumunu anahtar olarak gördüğü adayı kaybetme niyetinde değildi.²⁶³

²⁶²Erdal İrkıçatal, "İkinci Dünya Savaşı Sonrası İngiltere'nin Ortadoğu Politikaları İçin Kıbrıs'ın Stratejik Önemi ve Kıbrıs Meselesinin Ortaya Çıkışı, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 15, 2012, ss. 31-59, s. 32.

²⁶³Yellice, ss. 16,37-38.

1948 yılında Rumların Enosis taleplerini resmîyete de dökmesi üzerine İngiltere, Kıbrıs valisi Lord Winster'e yeni bir anayasa hazırlaması için çalışmalara başlaması talimatını verdi. Vali Winster, Kıbrıs Danışma Meclisini toplayarak adada mevcut olan İngiliz hakimiyetinin süreceğini ancak iç işlerinde sınırlı bir özerklik hakkının Kıbrıslılara tanınacağını söyledi. Mecliste yer alanların tam özerklik istemesi ancak valinin vaat ettiklerinin bunu karşılamaması üzerine bu adım sonuçsuz kaldı. Kıbrıs'ı güvenliği için stratejik bir nokta olarak gören, adanın Yunanistan'a bağlanması ihtimalinde Komünizm tehdidi altında olan ülkenin güvensiz durumunu göz önünde bulunduran ve himayesi altında bulunan diğerlerine örnek teşkil edebileceği gibi nedenler İngiltere'nin adadan vazgeçmesini bu dönemde imkânsız hale getiriyordu.²⁶⁴

Kıbrıslı Rumlar, Winster Anayasasını tatmin edici bulmadıkları için plebisit gerçekleştirdi. İngiltere ise bu oylamayı ve sonuçlarını kabul etmedi. Adada süren Enosis rüzgarının önünü kesmeye çalışan İngiltere, 1952'de Kıbrıs'ta yeni bir anayasa önermiş olsa da kabul edilmedi ve bu çaba da boşa gitmiş oldu. 1953 yılında İngiltere Dışişleri Bakanı Anthony Eden, Atina'ya yaptığı ziyaret sırasında Yunanistan Başbakanı Papagos ile görüştü. Bu görüşme sırasında Papagos, Eden'e Yunanistan'ın Enosis hayalinden bahsetti. Eden ise Kıbrıs'ın, Yunanistan'ın gündemi olmadığını belirterek konuyu kestirip attı. İngiltere, Yunanistan'ı Kıbrıs ile ilgili görüşme taleplerini reddederken Yunanistan meseleyi BM'ye taşıyacağını açıkladı.²⁶⁵

İngiltere meselenin kendi iç meselesi olduğu savını savunarak adeta bir sessizlik politikası izliyordu. Konuyla ilgili Rumlarla karşı karşıya gelmeyi reddeden İngiltere'ye karşın Yunanistan iki devletin dostane ilişkilerine sığınarak meseleyi sürekli iki ülke ilişkilerinin arasında tutmaya başladı. İngiltere'nin bu sessizlik politikasının nedenlerinden biri Rumlarla bir gerginlik halinde bunun iki ülke ilişkilerini olumsuz etkileyecek olmasıydı. Diğer nedenler ise şöyleydi; Yunanistan'ın başka bir devletin iç işlerine karışma hakkı yoktu, Kıbrıs'ta ne hukuksal ne de tarihsel hakkı olmadığı gibi ayrıldığı kolonileri nedeniyle İngiltere'nin Kıbrıs'ı bırakma ihtimalinin söz konusu olmaması ve Türkiye'nin Kıbrıs'ı oldukça önemsemesi

²⁶⁴Yellice, ss. 40-44.

²⁶⁵Yellice, ss. 46,61-62.

nedeniyle Enosis fikrinden hiç hoşlanmamasıydı. Ayrıca Yunanistan'ın, İngiltere'ye olan bu ısrarının Balkan Paktını tehlikeye atmasıydı.²⁶⁶

İngiltere, Mısır'dan çekilirken Süveyş Kanalı'nı elinde bulundurmaya devam ediyordu. Fakat Haziran 1954'te bu durum değişti. 23 Haziran gecesi açıklama yapan İngiliz Savunma Bakanlığı, İngiliz Ortadoğu Kara ve Hava Kuvvetlerinin ortak karargahının Mısır'ın Fayed kentinden Kıbrıs'a taşınacağını duyurdu.²⁶⁷ Bu adanın İngiltere için öneminin pekiştiği anlamına geliyordu. Bu dönemde İngiltere, Kıbrıs'ın stratejik konumu açısından Disraeli'nin "Kıbrıs Batı Asya'nın anahtarıdır" politikasına geri döndü.²⁶⁸

İngiltere, güvenliği için stratejik açıdan önemli gördüğü Kıbrıs'ta asker bulundurabilmesi için halkla iyi ilişkiler içinde olmaları gerektiğini düşünüyordu. Bu nedenle İngiltere için Kıbrıs hakimiyeti tek seçenek olarak görülüyordu. 28 Temmuz 1954'te Sömürgeler Bakanının Avam Kamarası'nda Kıbrıs'ta self-determination ilkesinin uygulanmasının mümkün olmadığını söyledi.²⁶⁹ Bu görüşmede İngiltere'nin Kıbrıs için yeni bir anayasa hazırlığında olduğu belirtildi.²⁷⁰ Adadakileri yönetime dahil ederek Enosis sarmalından kurtulmaya çalışan İngiltere'nin bu anayasa hamlesi ne Yunanistan'ı ne de Kıbrıs Rumları'nı tatmin edemedi. Adada ortam giderek daha gergin bir hal alıyordu.

Yunanistan'ın BM başvurusunun ardından 24 Eylül görüşmelerine alınan Kıbrıs meselesi hakkında İngiltere, Kıbrıs'la coğrafi ve tarihi bir bağı bulunmayan Yunanistan'ın İngiltere'nin iç meselesine müdahale ettiğini bir kez de BM'de dile getirdi. İki ülkenin ilişkilerini geren bu açıklamalar devam ederken Türkiye, İngiltere'nin Kıbrıs politikasının gölgesinde kalıyordu. Ortadoğu'da çıkarları kapsamında hareket eden ve bunu mümkün olan en iyi haliyle gerçekleştiren İngiltere, Kıbrıs meselesinde izlediği politikanın yön değiştirmesi ve Yunanistan'ın talepleri yönünde hareket edilmesi halinde bu dönemde Kıbrıs'ı İngiltere'nin meselelerinden

²⁶⁶"Cyprus: The Danger Is Growing", **Truth**, 07.05.1954.

²⁶⁷"British H.Q. To Move Out Of Egypt A New Base In Cyprus", **Birmingham Daily Gazette**, 24.06.1954.; "Middle East Army HQ Moving To Cyprus", **Daily Herald**, 24.06.1954.

²⁶⁸"Strategic Importance of Cyprus", **Portsmouth Evening News**, 07.07.1954.

²⁶⁹Cihat Göktepe ve Tuba Ünlü Bilgiç, "İngiliz Güvenlik ve Dış Politikasında Kıbrıs (1945-1974)", **Bilgi**, Sayı: 68, 2014, ss. 141-168, s. 145.

²⁷⁰"New Constitution For Cyprus, But No Communist Regime", **The Northern Whig**, 29.07.1954.

biri olarak gören Türkiye'nin buna karşı çıkacağını öngörüyor böylece Ortadoğu'da stratejik bir müttefikini de kaybetme riskine girmek istemiyordu.²⁷¹ BM görüşmelerinden bir sonuç çıkmayınca Kıbrıs'taki Enosis taraftarları EOKA'yı devreye sokarak Kıbrıs'ta bir terör dönemini başlattı. Bu kaos ortamını ortadan kaldırmaya çalışan İngiltere yine yeni anayasal tekliflerde bulunsa da çözüm için yalnızca Enosis isteyen bir topluluk ve terör örgütü karşısında başarıya ulaşamadı. Bu olaylar karşısında Türkiye'de yıllardır süren tepkiler de büyümeye başladı.

3.1.1.1. İngiltere'nin Meseleyi Çözme Çabaları

İngiltere Kıbrıs meselesinin içinde bulunduğu durumu kontrolü altında tutarak çözebilmek adına 30 Haziran 1955'te Avam Kamarası'nda yapılan görüşmeler sırasında Türkiye ve Yunanistan'ı Londra'ya davet ederek Doğu Akdeniz'le ilgili meseleleri görüşmek için Kıbrıs meselesinin de dahil olduğu bir konferans düzenleneceğini açıkladı. Siyasi meseleler ve savunma ile ilgili olarak düzenlenecek olan konferansın tüm meseleleri kapsamı planlandı.²⁷²

29 Ağustos'ta Londra'da konferans başladı. İngiltere Dışişleri Bakanı Macmillan 30 Ağustos'ta konferansın ikinci gününde bir açılış konuşması gerçekleştirdi. Aynı zamanda İngiltere'nin Kıbrıs tezini açıkladığı bu konuşmada konferansta bir arada bulunan üç devletin de dost olduğunu, Doğu Akdeniz'deki çıkarlarının ortak olduğunu ve NATO müttefikleri olduklarını vurgularken Konferansın amacının Doğu Akdeniz'de üç ülkenin iş birliğini ve savunmasını tehdit eden farklı yaklaşımlar için bir orta yol bulmak olarak açıkladı. Kıbrıs'ın 1878'de hangi koşullar altında İngiltere'ye devredildiğini ve halen o misyonu taşıdığını ifade ederken Lozan Antlaşması'na kadar olan süreci ele alarak diğer iki ülkenin Lozan'la Kıbrıs hakkındaki iddialarından vazgeçtiklerini belirtti.²⁷³

Kıbrıs'ın İngiltere'ye ait olduğunu, Doğu Akdeniz'in ve İngiltere'nin güvenliği için İngiltere'ye Kıbrıs'ta bir üssün yetebileceği düşüncesinin yanlış olduğunu, Kıbrıs'ın içinde bulunduğu bölgede İngiliz savunmasının tam merkezi olduğunu ve bu

²⁷¹Yellice, ss. 68,69, 73.

²⁷²"Cyprus U.K. Acts", **Western Mail**, 01.07.1955.

²⁷³ **Her Majesty's Stationary Office**, "The Tripartite Conference on the Eastern Mediterranean and Cyprus, Held by the Governments of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, Greece and Turkey, August 29- September 7, 1955", London, 1956, ss. 5-8.

savunma sisteminin ihtiyacı olan tüm tesislerin adaya yayıldığını söylerken askerlerin halkla iç içe olduğunu bu nedenle Kıbrıs'ın İngiltere için önemi kadar İngiltere'nin de Kıbrıs için ne denli önemli olduğunu altını çizdi.²⁷⁴ Adadaki anayasal sistemin aksaklıklarını ve muhtariyetin önüne geçen sebepleri kaos çıkaranlara ve karışıklıklara bağladı. Böylece taraflar tezlerini açıklasa da sonuçta tüm taraflar kendi politikalarında ısrar edince konferans sonuçsuz kaldı. İngiltere, Türkiye'yi de konferansa davet ederek kendi Kıbrıs politikasını pekiştirdi.

Sorunu çözmek için girişimleri devam eden İngiltere'nin, John Harding'i Kıbrıs valisi olarak atamasının ardından Harding, özerklik anayasasını Makarios'a sunsa da taraflar anlaşmaya varamadı. İlerleyen dönemde Makarios bu uzlaşmaz tavrı ve adadaki terörle olan ilişkisi nedeniyle sürgüne gönderildi. 1956 yılına gelindiğinde Kıbrıs'a farklı bir anayasa hazırlamak için Lord Radcliffe atandı. Tam bu dönemde Süveyş kanalının millileştirilecek olması haberi İngiltere'yi oldukça sarstı. Sürecin bu aşamasında İngiltere ve Yunanistan ilişkilerini sarsan gelişme ise Yunanistan'ın düzenlenecek olan Süveyş Konferansı'na katılmayı reddetmesi oldu. Bu gelişme İngiltere'nin Yunanistan'a olan güvenini büyük oranda zedeledi. Bu noktadan sonra Türkiye, Ortadoğu'da İngiltere'nin en güvendiği ortağı oldu. Bu da Kıbrıs konusunda daha hassas adımlar atacakları anlamına gelmekteydi. ABD, Yunanistan-İngiltere ilişkileri için devreye girse de bu girişimler sonuçsuz kaldı. Kıbrıs cephesinde ise Radcliffe adaya gerçekleştirdiği ziyaretlerinden sonra 16 Kasım tarihinde çalışmasını açıkladı. "Savunma'nın, dışişlerinin ve güvenliğin" valinin kontrol altında kaldığı Kıbrıs'ta ikili yönetimi amaçlayan bu rapor çifte self-determination hakkını amaçlıyordu. Bu da Türkiye'nin bu dönemdeki Kıbrıs politikası olan taksime yakın olması demekti.²⁷⁵

Yunanistan Radcliffe raporunu reddetti ve soluğu bir kez daha BM'de aldı nihayetinde çıkan sonucu kabul etmedi. Bu sırada Kıbrıs'taki kaosun önüne geçemeyen İngiltere, adada sükûnetin sağlanabilmesi umuduyla Makarios'u Kıbrıs dışında herhangi bir yere gitmesi koşuluyla serbest bıraktı. İngiltere'nin bu planı da

²⁷⁴**Her Majesty's Stationary Office**, "The Tripartite Conference on the Eastern Mediterranean and Cyprus, Held by the Governments of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, Greece and Turkey, August 29- September 7, 1955", London, 1956, ss. 9-12.

²⁷⁵İrkiçatal, ss. 203-210.

işe yaramadı. 1957’de yeniden BM başvuran Yunanistan yine istediği sonucu elde edemedi. Aynı günlerde Türkiye ise taksim tezinden vazgeçmiyordu. Kıbrıs’ta yeni plan için görevlendirilen Foot, yeni planını sunmak için Türkiye’yi ziyaret etse de Türkiye bu planı kabul etmedi. 1958 yılı Foot planının gölgesinde başladı. Bu defa şansını Atina’da deneyen Foot burada da olumlu yanıt alamadı.²⁷⁶ Tarafların kabul etmediği Foot planı adada belirsiz bir süre özerk bir yönetimin olacağına yer verirken bu dönemin ardından sonrasında ne olacağını içermiyordu. Bu plan Makarios’la da görüşüldü ancak Kıbrıslı Rumların uzlaşmaz tavırlarının adanın taksim edilmesine gidebileceği uyarısını yapan Foot’a rağmen Makarios’ta planı reddetti.²⁷⁷

Bu dönemde adada yaşanan şiddet olayları farklı bir aşamaya uğradı ve iki toplum arasında çatışmalara dönüştü. Adada durum giderek daha kötü bir hal alıyordu. Bu kargaşanın önüne geçmeye çalışan İngiltere yeni bir plan hazırlığındaydı. 19 Haziran 1958 tarihinde Başbakan Macmillan Kıbrıs ile yeni planı açıkladı. Planın 4 temel noktası olduğunu belirten başbakan bu noktaları; ada sakinlerinin menfaatlerini gözetmek, ada halkının olduğu kadar Türkiye ve Yunanistan’ın kabul edeceği kalıcı bir çözüme hayat vermek, adada bulunan İngiliz üslerini ve tesislerini korumak, oldukça önemli olan bölgede barışı koruyup güvenliği sağlarken İngiltere ve müttefikleri arasındaki iş birliğini kuvvetlendirmek olarak açıkladı.²⁷⁸

Planın detayları ise; İngiltere, Yunanistan ve Türkiye’nin Kıbrıs’la ilişkisi mevcutken adanın gelişmesi ve yaratılmaya çalışılan barış ortamı için diğer iki ülkenin iş birliği içinde hareket ederek yapacakları tüm katkıyı İngiltere severek kabul edecekti. İki hükümette valiyle çalışması için temsilci gönderecek bu sırada adada bulunan iki toplum kendi içlerinde özerklik elde edecek ve “temsili” bir hükümet kuracaktı. Ayrıca Kıbrıslılar, İngiliz vatandaşlığının yanında Türkiye ve Yunanistan vatandaşlığına da sahip olabileceklerdi. Bu planın işe yaraması için bir süre yürürlükte kalması gerekiyordu. Böylece taraflarının fikirlerinin alınmasının ardından her iki halka ayrı temsilciler meclisi oluşturma hakkı tanıyan bu plan uygulanabilecekti.²⁷⁹

²⁷⁶Yellice, ss. 208,213,217.

²⁷⁷Emrah Balıkcıoğlu, “Kıbrıs Müzakerelerinde “Taksim” Tartışmaları (1956-1959), **Vakanüvis – Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, 2016, (Taksim), ss. 30-61, ss. 53,55.

²⁷⁸“Premier Tells Plan To Commons”, **Belfats New Letter**, 20.06.1958.

²⁷⁹“Premier Tells Plan To Commons”, **Belfats New Letter**, 20.06.1958.

Yunanistan ve Türkiye bu planı kabul etmedi. Bunun üzerine harekete geçen Macmillan, iki ülke yetkilileriyle görüşmek için Ağustos 1958'de ilk olarak Yunanistan'a ardından da Türkiye'ye gitti. Bu görüşmelerde taraflar kendi Kıbrıs politikaları üzerine yoğunlaştıkları için planın kabulünü getirmedi.²⁸⁰ Plan'da yapılan çeşitli değişiklikler de yeterli olmadı.

İngiltere planı güncel haliyle uygulamaya hazırdı. Yunanistan yeniden BM'ye başvurmuştu ve İngiltere bu hazırlık içindeyken Makarios ise sürecin sonunda adanın taksim edilmesi korkusu yaşamaktaydı. Bu nedenle Makarios bu defa self-determination talebinden farklı olarak bağımsızlık talep etti. BM'de Yunanistan'da bu tutumu destekleyerek bağımsızlık önerisinde bulunacaktı. Sürecin devamında İngiltere, planı Kıbrıs'ta uygulamaya koyuldu ve Kıbrıs'ta büyük bir tepkiyle karşılaştı. Bu dönem EOKA terörü tırmadı. BM görüşmelerinin sonunda Yunanistan yine amacına ulaşamamıştı. Bu gelişmelerin ardından Yunanistan ve Türkiye'nin bir araya gelerek meseleyi konuşmasıyla birlikte 1959'da Zürih görüşmeleri gerçekleşti. Bağımsız Kıbrıs fikrinin iki ülke tarafından onaylanmasının ardından bu fikri İngiltere'de Kıbrıs'ta kullanacağı üslerle ilgili güvence aldıktan sonra Londra Antlaşmasıyla kabul etti. Böylece Kıbrıs Cumhuriyeti kuruldu ve adadaki İngiliz hakimiyeti sonlandı.²⁸¹

3.1.2. Bağımsız Kıbrıs ve İngiltere

1963 yılı Kıbrıs için çok çetin geçti. 1963 olaylarının yankıları 1964 yılında da sürdü. Makarios'un Kıbrıs Anayasasını değiştirme girişimleriye kaosu seyrini negatif yönde etkiliyordu. 8 Ocak 1964 tarihinde İngiltere'nin BM Daimî Temsilci Vekili Jackling tarafından Güvenlik Konseyi Başkanına yazılan mektupta Londra'da Kıbrıs olaylarının çözümü için bir konferans düzenleneceği bildiriliyordu.²⁸² Kıbrıs olaylarında adadaki İngiliz askerlerinin olaya müdahalesi Avam Kamarasında gündeme getirildi. İşçi Partisi Milletvekili Emrys Hughes, İngiliz askerlerinin

²⁸⁰Ahmet Avcı, **1950-1960 Arası Türk- İngiliz İlişkileri Işığında Kıbrıs Meselesi (1950-1960)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2014, s. 73.

²⁸¹Yellice, ss. 261,264,271,281,285.

²⁸²**House Of Lords Hansard**, 14 January 1964, Volume: 687, Column: 36-37.

operasyonun maliyetlerinin İngiliz halkından mı yoksa Kıbrıs halkından mı alındığı sorusunu vurgularken oturumda bu durumdan memnun olmayan bir hava mevcuttu.²⁸³

Mali sorunlarla uğraşan İngiltere Londra konferansının açılış konuşmasında adada yaşayan halkının birbirlerine olan nefretinin bu kadar büyüyüp derinleşmesini üzgün bir şekilde takip ettiklerini olayların bir iç savaşa evrilmesinden korktukları kadar Yunanistan ve Türkiye'yi savaşın eşiğine getirmesinden de endişe ettiklerini belirtti. Kıbrıs'ta düzeni sağlamak adına üç devletin ortak kararıyla adada bulunan İngiliz askerleri aracılığıyla İngiltere'nin harekete geçtiğini ancak İngiltere'nin bunu daima yapamayacağını bildiriyordu.²⁸⁴ Nitekim konunun muhataplarının BM'de yaptıkları görüşmeler sonucunda BM Barış Gücü kuruldu.

İngiltere, devam eden olayların ardından Kıbrıs sorununu görüşmek üzere Türkiye ve Yunanistan'ın başbakanlarını Londra'ya davet etti. Bunun ardından Avam Kamarasında İngiltere başbakanı, Türkiye Başbakanı İsmet İnönü ile Londra'da gerçekleştirdikleri görüşmelerde iki ülkenin de Kıbrıs sorununun müzakere ve anlaşma yoluyla çözülmesi konusunda hem fikir olduğunu belirtirken meselenin çözülebilmesi için Yunanistan ve Türkiye'nin uzlaşması gerektiğini vurguluyordu.²⁸⁵ 1965 yılında da İngiltere Kıbrıs kaynaklı olası bir Türkiye- Yunanistan savaşının gerçekleşmesini engellemeye çalışıyordu.²⁸⁶

1966 yılının 8 Mart'ında Avam Kamarasında hükümete yöneltilen sorulardan biri İngiltere'nin antlaşmalar ışığında sağlanan Kıbrıs'ın bağımsızlığını hala destekleyip desteklemediği idi. Yanıt; İngiltere'nin antlaşmaların taraflarından biri olarak tüm taraflar talep etmediği sürece antlaşmalara bağlı kalacağıydı.²⁸⁷ 1967 yılına gelindiğinde ise Kasım ayında patlak veren kriz sonucu meselenin tarafı olan İngiltere, Türkiye ve Yunanistan meseleyi görüştü. İngiltere yine olası bir savaşa engel olma noktasında pozisyon almıştı. 1968 yılına gelindiğinde ise “olumlu karışmama” olarak

²⁸³House Of Lords Hansard, 15 January 1964, Volume: 687, Column: 198.

²⁸⁴House Of Lords Hansard, 16 January 1964, Volume: 687, Column: 48,49,50.

²⁸⁵House Of Lords Hansard, 2 July 1965, Volume: 697, Column: 1544-1545.

²⁸⁶Celal Şar, **British Policy Towards Cyprus And The Cyprus Question 1878-2005**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005, s. 41.

²⁸⁷House Of Lords Hansard, 8 Mart 1966, Volume: 725, Column: 1888.

adlandırdığı politikasını sürdürerek gelişmeleri takip etti.²⁸⁸ 1960'lı yıllardan itibaren ABD'nin Kıbrıs politikası daha aktifti.

15 Temmuz 1974 darbesi İngiltere'de de şaşkınlıkla karşılandı. Kıbrıs'ta mevcut düzeni ile sorunu olmayan İngiltere daha önceki gelişmelerde yaptığından farklı bir adım atmadı. Adadan kaçan Makarios'un konumunu halen sürdürdüğünü kabul ederek görevine devam edebilmesi adına harekete geçmeye yönelik adım atan İngiltere'nin bu hamlesi Amerika tarafından olumsuz karşılandı. ABD, İngiltere'nin Yunan askerlerinin Kıbrıs'tan çekilmesini istemesini de desteklemedi.²⁸⁹ Böylece bu adımlar atılmadı. 17 Temmuz'da Avam Kamarasında Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit'in Garanti Antlaşmasının 4. Maddesi kapsamında İngiltere ile görüşmek istemesinin kabul edildiği ve Kıbrıs için ne tür adımlar atılacağına karar verileceği konuşuldu.²⁹⁰ İngiltere Türkiye'yi Kıbrıs müdahalesi konusunda desteklemese de 20 Temmuz 1974'te Türkiye adaya tek başına müdahale etti.

3.2. YUNANİSTAN'IN KIBRIS POLİTİKASI

Yunanistan'ın Kıbrıs politikası süreç içinde oldukça tutarlı bir şekilde ilerledi. İçeriği değişmeyen bu politika Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması yani Enosis idi. Yunanistan özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında İngiltere hakimiyeti altında bulunan adayı kendi birleşme tezi doğrultusunda egemenlik alanına dahil edebilmek için Kıbrıs halkının da bunu istediği temeli üzerine inşa ederek "self-determination" hakkının Kıbrıs'ta uygulanmasını talep ediyordu. Adada yaşayan Türkleri adanın ikinci halkı olarak değil bir azınlık grubu olarak nitelendiriyor, Türkiye'yi ise Lozan Barış Antlaşmasının ilgili maddesini kastederek taraf devletlerden biri olarak kabul etmiyordu.²⁹¹

Enosis, temelini ulusal kimlik kavramlarından alıyor; Kıbrıslı Rumların Yunanistan ile iç içe geçmiş bir kimlik ilişkisinin varlığından besleniyordu. Birkaç evreye sahip olan Enosis'in 1960'tan önceki evresi İngiliz hakimiyetinden kurtularak

²⁸⁸Göktepe ve Bilgiç, s. 157.

²⁸⁹Göktepe ve Bilgiç, s.158-159.

²⁹⁰House Of Lords Hansard, 17 July 1974, Volume: 877, Column: 447-448.

²⁹¹Sevin Toluner, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1977, ss. 18-20.

ortak bir ulusal kimlik ve kültürü birleştirme arzusuyla Yunanistan'a bağlanma aşamasıyken 1960-1974 yılları arasında bu Yunanistan- Kıbrıslı Rum ortak kültürünün daha bağımsız hale getirilmesine evrildi. Kıbrıslı Rumlar, Yunanistan ile siyasi birlik içinde olmak için başladıkları çalışmalara Yunanistan'ın da desteğini alıp EOKA'yı kurarak hız kazandırmış oldu. Enosis'in gerçekleşmesi için Yunanistan'ın anahtar kavramlardan biri haline getirdiği "self-determination" ilkesi Kıbrıslı Rumlar tarafından bağımsızlık olarak değil Yunanistan'a bağlanmak anlamını taşıyordu.²⁹²

Tüm bunlara rağmen yeni bir savaşın sonuçlarıyla ve hala Sovyet tehdidiyle boğuştuğu bir dönemde olan Yunanistan, Kıbrıs politikaları konusunda temkinli adımlar atıyordu. Tıpkı Türkiye'nin yaptığı gibi dost İngiltere'yi Kıbrıs meselesi yüzünden karşısına almaya hazır değildi. İlerleyen dönemde yine Sovyet tehdidiyle NATO'ya girdi. Ayrıca ülkenin iç meselelerinde çeşitli sıkıntılar mevcuttu. Bu şartlar altında Yunanistan, Kıbrıs konusunda ciddi adımlar atmadı.²⁹³

Temkinli olsa da Yunanistan 1947 yılında mecliste Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması kararı aldı. 1950 yılında Kıbrıs'ta düzenlenen Plebisit oylamasında Enosis için oldukça yüksek bir oran çıktı. İngiliz idaresi bu oylamayı ve sonucu tanımayınca Kıbrıs Rumları olayı duyurmak için gösteriler düzenledi. Aynı gösteriler Yunanistan'da da yapıldı. Yunanistan halkı da hükümeti de Kıbrıs meselesine hassasiyet gösteriyordu. Hükümet, Kıbrıs konusundaki nispeten sessiz durumuyla ilgili tepki görünce 16 Şubat 1951'de Başbakan Sfokles Venizelos mecliste yaptığı konuşmasında Birinci Dünya Savaşı'nın ilk yıllarından itibaren Kıbrıs'ın ilhakını talep ettiklerini ve bu isteğin Yunanistan'da iktidara gelen her hükümetin talebi olduğunu belirtti. Adanın Yunanistan'a bağlanması halinde ABD ve İngiltere'nin Kıbrıs'ta askeri üs sahibi olacağını da vurguladı. Ayrıca bu yılların devamında Kıbrıs Rumları ve Yunanistan plebisit kararının tanınması için çaba sarf etseler de bir sonuç çıkmadı.²⁹⁴

²⁹²Anita M. Walker, "Enosis In Cyprus: Dhali, A Case Study", **Middle East Journal**, Vol: 38, No: 3, 1984, pp. 474-494, pp. 474,475,477.

²⁹³Ververi, ss. 13-14.

²⁹⁴Büşra Üzehan, **Yunanistan'ın Kıbrıs'ta Genişleme Politikasının Türkiye'ye Etkileri (1931-1974)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2021, ss. 89,91,94.

3.2.1. Yunanistan'ın Kıbrıs Politikasının Bir Adımı: Birleşmiş Milletler

1954 yılında Yunanistan'ın odağı büyük ölçüde Kıbrıs meselesindeydi. Daha önce Kıbrıs meselesiyle ilgili adımlar atıldıysa bile bunlar keskin ve net adımlar olmamıştı. İngiltere'yi karşısına almadan Kıbrıs'ın ilhakını talep eden Yunanistan İngiltere'nin Kıbrıs'ı Yunanistan'a bırakmaya kesinlikle istekli olmadığını fark edince meseleyi BM'ye götürme kararı aldı. Böylece Ağustos 1954'te Yunanistan Kıbrıs meselesini “halkların halk eşitliği ve kendi kaderlerini tayini ilkesi” kapsamında BM Genel Kurulunda görüşülmesi için başvuruda bulundu.²⁹⁵

1954'te Yunanistan'ın meseleyi Birleşmiş Milletlere taşımasının çeşitli sebepleri vardı. İlk olarak İngiltere'nin Kıbrıslı Rumların Enosis talebini sert bir tutumla reddetmesinin ardından Yunanistan Enosis için İngiltere ile müzakereler ayarlamaya çalışmış ancak bu da İngilizler tarafından reddedilmişti. İngiltere, Kıbrıs'ın kendi iç meselelerinden biri olduğunu ve öyle de kalacağını belirtmişti. İngiltere'nin bu tavrı üzerine Yunanistan ve İngiltere Kıbrıs meselesiyle ilgili bir anlaşmaya varamadı. Yunan hükümeti ise meseleyi bu haliyle bırakmak istemeyerek daha somut bir adım attı ve BM'ye başvurdu. Böylece hükümet, konuyu uluslararası bir alana taşıırken bunu kamuoyuna açık hale getirdi ve İngiltere ile yüzleşebilecekleri bir zemine oturtmuş oldu.²⁹⁶

Yunanistan BM'de Kıbrıs nüfusunun büyük bir çoğunluğunu Kıbrıslı Rumların oluşturduğunu ve onların Yunanistan'la birleşmek istediklerini ifade ediyordu. Bu tutum İngiltere-Yunanistan ilişkilerini geriyordu. Görüşmelerin sonucu; meselenin bir süre daha Genel Kurul'da görüşülmemesi oldu. Sonuçtan bir şey çıkmamış olsa da Yunanistan bu adımıyla Kıbrıs meselesinde yeni bir aşamanın başlangıcının yapıldığını düşünmekteydi.²⁹⁷ Farklı adımlar atmaktan çekinmeye Yunanistan, 1952 yılında zemini oluşturulan ve Enosis'e bağlılık yemini eden EOKA'ya 1954'ten itibaren silah sevkiyatı gerçekleştirmeye başladı.²⁹⁸ 1955 yılında ise Yunanistan

²⁹⁵Faruk Sönmezoglu, “Kıbrıs Sorunu ve Birleşmiş Milletler”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt: 38, Sayı: 3-4, 1984, ss. 223-255, s. 226.

²⁹⁶Stephen G. Xydis, “The UN General Assembly As An Instrument Of Greek Policy: Cyprus 1954-58”, **The Journal of Conflict Resolution**, Vol: 12, No: 2, 1968, pp. 144-158, p. 142.

²⁹⁷Akbulut, s. 117.

²⁹⁸Demirel, s. 20.

EOKA'nın; efsanevi Bizans halk kahramanı "Dighenis" adını kullanan George Grivas önderliğinde harekete geçmesini onayladı.²⁹⁹

Adada yaşanan bu terör faaliyetleri karşısında bir çözüm bulmak durumunda kalan İngiltere'nin Londra Konferansı'nı düzenlemesiyle Konferansa katılan Yunanistan Dışişleri Bakanı Stephanopolus hükümetinin görüşlerini; Kıbrıs'ta self-determination talebinin İngiltere'yi Doğu Akdeniz'de zor bir duruma düşürmek ya da Kıbrıs'tan tamamen çekilmesini sağlamak olmadığını İngiliz üslerinin Kıbrıs'ta kalmaya devam edeceğini, Doğu Akdeniz'in güvenliği için Kıbrıs halkının da desteğini almak gerektiğini bunun da sadece adada yaşayan halkın kendi geleceğini seçmesine izin verilerek gerçekleşeceğini söyleyerek açıkladı. Bunun gerçekleşmesi halinde Yunanistan'ın çıkan karara saygı duyacağını Konferansa katılan devletlerden olan Türkiye'nin de tıpkı Yunanistan gibi ada halkının geleceğiyle ilgili karar verme hakkının bulunmadığını belirtti. İki ülkenin de orada bulunma nedenini Kıbrıs'ta yaşayan halklara bağlayan Bakan, Kıbrıs meselesinin İngiltere'nin iç meselelerinden biri olmadığını zira ada halkının self-determinasyon istediği ve bu talebin BM'ye taşındığı andan itibaren meselenin uluslararası bir nitelik kazandığını dile getirdi. Yunanistan olarak Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesini değil Kıbrıslıların kendi geleceklerini tayin etmeleri hakkını kullanmalarını istediklerini özellikle vurguladı. Kıbrıslı Türklerin bir azınlık olarak haklarının garanti altında olacağını da ifade etti.³⁰⁰

Konferans sonucunda katılım gösteren ülkeler çözüm üzerinde uzlaşmadı. Kıbrıs'ta olayların önüne geçmeye çalışan İngiltere, Makarios ile görüşmelere başladı. Birkaç farklı seferden oluşan bu görüşmelerde olumlu bir sonuç çıkmadığı gibi olaylar da artış oldu. Bunun üzerine İngiltere, terör olaylarının azalacağı ümidiyle Makarios'u sürgüne gönderdi.³⁰¹ Bu olayın ardından Yunanistan bir kez daha BM'ye başvurdu. Meseleyi Dünya kamuoyunda yaygınlaştırmak için bu başvuruları gerçekleştiren Yunanistan Başbakanı mecliste yaptığı konuşmasında bu başvuruyu yaparak sadece

²⁹⁹Xydis, s.143.

³⁰⁰**Her Majesty's Stationary Office**, "The Tripartite Conference on the Eastern Mediterranean and Cyprus, Held by the Governments of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, Greece and Turkey, August 29- September 7, 1955", London, 1956, ss. 16-19.

³⁰¹Akbulut, ss. 128, 131.

İngiltere üzerinde bir baskı yaratmadıklarını aynı zamanda Kıbrıs halkının moraline de olumlu anlamda katkı sağladıklarını söyledi.³⁰²

Yunanistan'ın 13 Mart 1956'da yaptığı bu başvurunun ardından İngiltere'de 12 Ekim 1956 tarihinde Yunanistan'ın Kıbrıs'ta teröre verdiği destek üzerinden BM'ye başvurdu. Böylece iki başvuru Kıbrıs Sorunu olarak birleştirildi.³⁰³ 18-22 Şubat 1957 tarihinde yapılan görüşmelerde taraflar çeşitli taslaklar sundu. Yunanistan'ın sunduğu taslak Kıbrıs halkının kendi kaderini tayin etme hakkını kullanabilmesiyle birlikte adada kötüleşen durumun düzeleceğini, bu hakkın sadece Kıbrıs halkı için değil bölgedeki tüm halkların yararına olacağını içeriyordu.³⁰⁴ Toplantıların sonucunda Hindistan'ın sunduğu tarafların Kıbrıs meselesini barışçıl ve adil çözüm için görüşmelerini içeren karar taslağı onaylandı. Türkiye bu görüşmeleri üçlü görüşmeler olarak algımlarken Yunanistan ise Türkiye'nin taraf olmasını istemediği için görüşmelerin İngiltere ile Kıbrıslılar arasında olması gerektiğini ispatlamaya çalışıyordu.³⁰⁵

Tarafların BM kararına rağmen bir araya gelip Kıbrıs meselesini halledememesi üzerine NATO devreye girerek taraflara arabuluculuk teklif etti. Kıbrıs'ta olaylar her geçen gün artıyordu. Bu nedenle İngiltere bu olayların durdurulması karşılığında Makarios'un sürgünün sonlandırılmasını ancak adaya dönemeyeceğini belirtti. Böylece Makarios, Atina'ya gitti ve burada büyük bir coşkuyla karşılandı. Bu sırada NATO'nun teklifi sadece Yunanistan tarafından reddedildi.³⁰⁶

Yunanistan 12 Temmuz 1957 tarihinde yeniden BM'ye başvurmasının sonrasında 13 Eylül'deki açıklamasıyla bir önceki BM kararının ardından değişen hiçbir şey olmadığını üstelik İngiltere'nin Makarios'un müzakere tekliflerinin hiçbirine olumlu bir dönüş sağlamadığını belirtti. NATO'nun teklifinin ise karara uygun olmadığını da ekledi. Yunanistan, Kıbrıs meselesine bir aracıymış gibi yaklaşarak İngiltere ve Kıbrıslı Rumların self-determination hakkı kapsamında

³⁰²Xydis, s. 144.

³⁰³Sönmezoğlu, s. 232.

³⁰⁴Xydis, s. 145.

³⁰⁵Toluner, s. 61.

³⁰⁶Cankut, ss. 129-130.

görüşmesini istiyordu. Tasarıda yapılan değişikliklerin ardından “Kıbrıslıların self-determination hakkının uygulanabilmesi için iş birliği temelinde görüşmelerin gerçekleşmesi” teklifi oylama sonucunda kabul edildi. BM Siyasi Komisyonu, Kıbrıs sorununa çözüm olarak Kıbrıs’ın kendi geleceğini tayin etme hakkını tavsiye ederek Yunan tezini kabul etmiş oluyordu. Bu karar Yunanistan için küçük bir zafer sayılabilirdi.³⁰⁷ BM Genel Kurulu’nda yapılan oylamada ise az bir farkla bu karar kabul edilmedi.

NATO 1958’de müttefiki olan bu üç devlet arasındaki meseleyi çözmek için bir konferans düzenleme hamlesinde bulunsa da Yunanistan bu teklifi de reddetti. Bu dönemde İngiltere Kıbrıs sorununu çözmek için Macmillan planını ortaya attı. Taraf ülkelerle görüşmek için Yunanistan ve Türkiye’ye giden Macmillan, 8-9 Ağustos 1958’de Yunanistan’ın görüşlerini dinledi. Yunanistan, Türkiye’nin Kıbrıs’ın iç meselelerine karıştırılmamasını, adayı tek meclisin yönetmesini ve bu meclisinde adanın nüfus yoğunluğunu hesaba katarak oluşturulmasını istiyordu. Böylece Macmillan planı Yunanistan’ın taleplerini de dikkate alarak yenilese de planın bu hali de Yunanistan tarafından reddedildi. Fakat İngiltere, Türkiye’nin de kabul etmesiyle 1 Ekim’de planı adada yürürlüğe sokacağını belirtti. Bunu Makarios’un bağımsızlıkla ilgili açıklamaları ve Yunanistan’ın NATO’ya çağrıda bulunması adımları takip etti. Süreç NATO Genel Sekreterinin Atina’ya ve ardından da Türkiye’ye gitmesiyle devam etti. NATO aracılığında yapılan görüşmelerde tüm tarafların kendi tezlerinden vazgeçmemesi üzerine bu girişimde sonuçsuz kaldı. Macmillan planının adada uygulanmaya başlanması üzerine Kıbrıs’ta kaosun dozu arttı.³⁰⁸

Yunanistan 1958 yılında da BM başvurusunu es geçmemişti. Kıbrıs’ta bağımsız bir devletin kurulmasını isteyen Yunanistan, diğer devletler gibi kendi Kıbrıs tezini BM’ye sundu. Bu tez, İngiltere’nin Kıbrıslı Türklerin azınlık olarak korunmasının ve adanın yönetimine dahil olması konularında garanti verip bir self-government döneminin gerçekleşmesini ve bunun ardından da bağımsızlık için çalışmalara başlanmasını tüm bunları da denetlemek için BM’nin beş temsilcisinin dahil olduğu bir iyi niyet komitesinin kurulmasını teklif etti. Bu oturumların

³⁰⁷Xydis, ss. 149-151.

³⁰⁸Akbulut, ss. 152-156.

sonucunda da BM kararlarından Yunanistan'ın karar teklifi çıkmadı.³⁰⁹ Yunanistan tüm bu süreçlerde BM'yi kendi Kıbrıs politikasını anlatacağı bir alan, aracı olarak ve Kıbrıslı Rumların motivasyonu için kullanmayı amaçladı. Bu dönemin devamında Zürih ve Londra Antlaşmalarının imzalanmasının ardından Kıbrıs Cumhuriyeti kuruldu.

3.2.2. 1960-1974 Yılları Arasındaki Gelişmeler

Cumhuriyet kurulduktan sonra İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin doğrudan sorunu olmaktan çıkarken antlaşmalar sayesinde Kıbrıs'ta yaşayan iki toplumun, bu üç devletin, BM'nin takip ettiği uluslararası bir sorun haline geldi. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından ilk üç yıl oldukça sakin geçti. 1963 yılında ise Kıbrıs'ta yaşananlar bu sakin dönemin sonunu getirdi. 1963'te başlayan olayların 1964'e de sarkması üzerine Türkiye'nin adaya müdahale edeceğini bildirmesi ve olayların Kıbrıs tarafından BM'ye taşınmasıyla taraflar arasında ateşkes sağlandı.³¹⁰

Yunanistan'da Nisan 1967'de Albay Yorgos Papadopoulos'un önderlik ettiği askeri kuvvet Yunan hükümetine darbe yaptı ve yönetime el koydu. 10 Eylül'de Dedeoğaç'ta bir araya gelen iki ülke başbakanının görüşmesi sırasında Başbakan Kallias, Türkiye'den Kıbrıs için Enosis talebinde bulundu ve bunun gerçekleşmesi halinde Türkiye'ye Kıbrıs adasında bir üs vereceğini bildirdi. Türkiye bunu kabul etmedi. 1967'de Kıbrıs'ta yeni bir krizin patlak vermesiyle Türkiye'nin adaya müdahalesinin önlenmesi için aracılık edenler vasıtasıyla Yunanistan, Türkiye'nin şartlarını kabul etti. 1968 yılına gelindiğinde Kıbrıs'ta iki toplum arasında gerçekleşen görüşmeler devam ederken 13 Ağustos tarihinde Atina'da Cunta lideri Papadopoulos'a bir suikast girişiminde bulunuldu. Başarısız girişimi sonunda yakalanan şahıs yakalandığında üzerinde Kıbrıs Rum İçişleri Bakanı olan Yorgacis'in imzaladığı sahte bir pasaport çıktı. Ayrıca yine üzerinden çıkan patlayıcılar içinde Yorgacis'i işaret etti. Makarios bu durumla olmadığını söylese de bu açıklama Yunanistan cunta yönetimi ve Makarios'un ilişkisine büyük hasar verdi. 1970 yılında ise Makarios kendisine düzenlenen suikasttan kurtulurken bunun sorumlusu olarak yine eski İçişleri Bakanı

³⁰⁹Toluner, ss. 65-67.

³¹⁰Halit Gür, *Türk Yunan İlişkilerinde Bir Dış Politika Aracı Olarak Zorlayıcı Diplomasi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitimi Enstitüsü, İstanbul, 2020, ss. 52,57.

görünüyordu. Yorgacis Kıbrıs'tan kaçarken öldürülse de kaçmadan önce Kıbrıs'ta yaşayan Yunan Subaylarından biriyle görüştüğü ve onunla buluşmaya gittiği yerde öldürüldüğü ortaya çıktı.³¹¹

Yunan hükümeti bu dönemde Türkiye'yi yatıştırmak için Makarios'u kontrol altına almaya çalışmaktaydı. 25 Haziran 1970'te NATO Dışişleri Bakanları zirvesi sürerken Yunanistan Dışişleri Bakanı Pipinelis, Türk Dışişleri Bakanı Çağlayangil'e Yunanistan'ın Makarios'u "Kıbrıslı Türklerin yerel yönetim" isteklerinin kabul edilebilir olduğuna ikna etmeye çalıştıklarını söyledi. Yunanistan bunu gerçekten denedi. Kıbrıs'ta yerel yönetim çıkmazı sürerken 18 Haziran 1971 tarihinde Papadopoulos, Makarios'a 1963 yılında yapmak istediği anayasal değişikliklerin Türkler tarafından onaylandığını ancak Yunanistan'ın Kıbrıs yönetiminin halen sürdürdüğü bu uzlaşmaz tavrından hoşnut olmadığını içeren bir mektup yazdı. Mektupta Makarios'a yönelik uyarılarda bulunuyordu. İkili arasında gerçekleşen mektuplaşma da sert bir hava hakimdi. Bu arada Türkiye, Kıbrıs Türklerinin azınlık konumuna düşürüldüğü hiçbir durumu kabul etmeyeceğini bildiriyordu.³¹²

1972 yılında Makarios'a karşı örgütlenmeye gidilmesi üzerine Çekoslovakya'dan adaya silah getiren Makarios, Atina tarafından bir kez daha ikaz edildi. Yunan hükümeti 11 Şubat 1972'de Makarios'tan istifa etmesini talep etti. Bu dönemde Makarios'un ABD'nin aracılığını istemesiyle bu gerçekleşmedi. Yunan ve Kıbrıs Rum yönetimi arasındaki bu gerginlik nedeniyle bazı Rumlar Atina'yı Kıbrıs'ın içişlerine karışmasını protesto etti. Kıbrıs'taki karışıklık durumunda Ağustos 1973'te Garanti Antlaşmasının iptal edilmesini isteyen Kıbrıs Rum yönetimi bu defa Türkiye'nin adaya müdahalesindense Yunanistan'ınkinden korkuyordu. 25 Kasım 1973'te darbeye iktidara gelen hükümetin, askeri polis biriminin lideri Tuğgeneral Yoannidis ekibiyle birlikte yönetime el koydu. Yoannidis doğrudan bir adım atarak Makarios'u iktidardan indirmek için harekete geçti. Darbenin gerçekleşmesine günler kala Yunanistan hükümetine mektup yazan Makarios, hükümetin EOKA-B'ye artık destek sağlamamasını söyledi. Bu mektup muhataplar arasındaki krizi daha da

³¹¹Şevki Kıralp, "1967-1974 Döneminde Kıbrıs Sorunu ve Türkiye İle Yunanistan'ın Kıbrıs Politikaları", **Tarih Kültür Sanat Araştırmaları Dergisi**, Cilt:7, Sayı: 2, 2018, ss. 444-460, ss. 449-451.

³¹²Kıralp, s. 452.

büyüttü. Tüm bunların yaşandığı bu ortamda 15 Temmuz 1974'te Yunanistan destekli Kıbrıs darbesi gerçekleşti.³¹³

³¹³Kıralp, ss. 453-454

SONUÇ

Kıbrıs, Yunan isyanının ardından çeşitli karışıklıklara neden oldu. Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmak isteyen Kıbrıs Rumları adanın İngiltere'ye geçmesiyle faaliyetlerini arttırdıysa da bekledikleri olmadı. Adada başlayan İngiliz idaresi ise adanın diğer halkı Türkler için daha talihsiz bir durum ortaya çıkardı. Kıbrıslı Rumların Kıbrıs'ın kendilerine ait olduğu fikrinin yansıdığı tutumları ve Yunanistan'a bağlanma talepleri adadaki Türkler için endişe verici bir durumdu. Kıbrıslı Rumlar, İngiltere'den kendi hakları olduğuna inandıkları ideallerini talep ederken Kıbrıslı Türkler ise Kıbrıslı Rumların, adadaki Türk haklarını gasp etmesini engellemeye çalışıyordu.

Adanın Yunanistan'a bağlanması için eylemler düzenleyenler, buna yönelik hamleler yapıp İngilizleri hedef alanlar enosis talebinde bulunan ada sakinleriydi. Bu durum Yunanistan tarafından karşılık görünce Kıbrıs devletlerarası bir sorun haline geldi. Adada özellikle 1950'li yıllarda meydana gelen karışıklıklar meseleye acilen bir çözüm bulunması gerektiği anlamına geliyordu. Özellikle bir terör örgütünün faaliyete geçmesi karışıklığı tırmandıran bir nokta oldu. Bir süre sonra adanın bir arada yaşaması gereken iki halkı birbirine düşman oldu. Ada çok çetin saldırılara ardından da çatışmalara sahne oldu.

Kıbrıs'ın Türkiye'nin gündemine Yunanistan'a göre daha geç girmesinin sebepleri vardı. Müttefik olan İngiltere'nin adanın hâkimi olduğu fikri Türkiye'de yerleşmişti. 1945'ten sonraki yıllarda bir süre bu fikir savunuldu. Türkiye meseleyi Yunanistan'ın Kıbrıs'la birleşme tezi için harekete geçmesiyle gündemine aldı. İngiltere'nin dostluğunu ardından Yunanistan ile olan ilişkileri önceliklendirerek Kıbrıs meselesini ele aldı. Yunanistan'ın adımı karşısında Türkiye yalnızca İngiltere'nin Kıbrıs politikasını desteklemeyi politika haline getirdi. Bu yıllarda Kıbrıs sorunu karşısında Yunanistan'a karşı İngiltere ile iş birliği içinde bir tutum sergiledi. Yunanistan, Kıbrıs meselesindeki politikasını daha erken netleştirmiş ve bu politikanın uygulanması adına daha keskin bir duruş sergilemişti. Türkiye ise müttefiki İngiltere'nin adada hakimiyetini sürdürdüğü sürece yani statüko korunduğu müddetçe adaya yönelik bir hak iddia etmemişti.

Kıbrıs konusundaki tutumunu 1950’li yılların ortasına doğru daha keskin hale getiren Türkiye, adayı Yunanistan’a bırakmak istemeyen İngiltere tarafından taraf haline getirilerek Londra Konferansına çağrıldı. Kıbrıs ile tarihi bağlarını vurgulayarak enosis’e karşı olduğunu buna razı gelmeyeceğini daha net ifade eder hale geldi. Türkiye, Kıbrıs meselesinde Yunanistan’ın nispeten gerisinde kalmıştı. Yunanistan’ın politikaları Türkiye’nin ise karşı politikaları vardı. Süreç içerisinde tek bir teze bağlı kalan ve bunu gerçekleştirmek için aşamalandıran Yunanistan olmuştu. Bu nedenle Kıbrıs meselesi uluslararası bir mesele haline getirildiğinde Yunanistan Kıbrıs politikalarını açıklarken Türkiye ise adayla olan tarihsel sürecini ve bağlarını ispatlamaya yönelmek durumunda kalmıştı. İngiltere’nin bu dönem Yunanistan’ın politikalarını desteklememesi sayesinde Türkiye, Kıbrıslı Türklere ve Kıbrıs’a taraf olma şansını kaçırmamıştı.

İlk etapta sorunu İngiltere ile doğrudan halletmeyi amaçlayan Yunanistan ise Türkiye’nin Kıbrıs konusunda taraf olmasını uzun bir süre reddetti. Yunanistan, Londra Konferansının ardından iki devlette talep etmiş olmasına rağmen üçlü bir görüşmeye dahil olmamak için uzun süre direndi. Bu durumu kabullenmesinin ardından iki ülke arasında Kıbrıs nedeniyle çeşitli anlaşmazlıkların çıktığı dönemler oldu. Türkiye-Yunanistan ve İngiltere’nin Kıbrıs politikaları üç devletin Kıbrıs politikalarını da etkiledi. Yunanistan ve Türkiye kendi Kıbrıs politikaları açısından ABD’nin desteğini almaya çalışıyordu

İngiltere adayı ikinci bir devlete bırakmak istemese de süreç boyunca adada yaşanan saldırılar ve terör eylemleri İngiltere’yi çözüm üretmeye itiyordu. Adada güvenlik kuvvetlerini arttıran İngiltere, Yunanistan’ın keskin ısrarları nedeniyle ada için çeşitli planlar ortaya koymaya çalışıyordu. Muhtariyet planı gibi planların ortaya çıkması ne Türkiye’yi ne de Yunanistan’ı tatmin etmiyordu. Kıbrıs kendisine ait olduğu için İngiltere bir süre adanın kendi iç meselesi olduğunu savunsada enosis isteyen Kıbrıslı Rumların adadaki faaliyetleri ve Yunanistan’ın adadaki terörü el altından desteklemesiyle adada yaşanan olayları kontrol edemez hale geldi. Adayı hala kontrol altında tutmak istediği dönemlerde Türkiye’yi de sürece dahil etti. Sürecin devamında Türkiye’nin, İngiltere’nin Kıbrıs politikasının gölgesinden ayrılarak kendi tezi olan Taksim konusunda ısrarcı olmasıyla ise İngiltere kendini içinden çıkılmaz bir halde buldu.

Londra Konferansı ile bir kırılma noktası yaşayan ve Taksim tezi ile kendi politikasını nihayet oluşturan Türkiye adada başlayan terör eylemleri karşısında Kıbrıslı Türklere kalkan olmaya ve Yunanistan'a karşı kendi politikasını savunmaya başladı. Aynı dönemde Taksim politikası nedeniyle İngiltere ile ortak hareket etmediği noktalarda oldu. Böylece İngiltere ikna edilse dahi Türkiye ikna edilmiş sayılmayacaktı. 1959 yılında ise İngiltere'den bağımsız hareket ederek Kıbrıs'ın taraflarından biri olarak adım atan Türkiye, Yunanistan ile görüşerek bağımsız Kıbrıs'ın ana hatlarını belirleyen taraflardan biri oldu.

Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından Kıbrıslı Türklerin haklarını korumaya yönelik bir tavır aldı. Bağımsız Kıbrıs'ta sorunun bir çözümü olamadı. Çünkü Kıbrıslı Rumlar bağımsızlığı değil Kıbrıslı Türklerin azınlık konumunda olduğu Yunanistan'la birleşmiş bir Kıbrıs istiyorlardı. İlk olarak self-determinaiton ardından ise bağımsızlık enosisin gerçekleşmesi için talep edilen ve atılan adımlar olmuştu. Makarios'un antlaşmaları feshetmesiyle Kıbrıslı Türkler antlaşmalarla elde ettikleri haklarından mahrum kaldı. Kıbrıslı Türklerin hakları adanın Rum yönetimi tarafından gasp edildi. 1963, 1964 ve 1967 krizlerinde ada hakkında atacağı adımları tek başına belirleyen Türkiye, Kıbrıslı Türklerin içinde bulunduğu tehlikeli duruma sessiz kalmayarak adaya müdahale edebileceğinin sinyallerini verdi ve bunun caydırıcı olmasına yönelik adımlar attı. Bu yıllarda Türkiye'nin Kıbrıs politikası geçmişe nazaran istikrarlı bir şekilde ilerliyordu. Böylece Türkiye'de Kıbrıs konusunda ikna edilmesi gereken ve taleplerini kabul ettiren bir taraf konumunu edindi.

Kıbrıs'ın bağımsızlığının sağlandığı görüşmeler dışında tüm toplantıların sonuçsuz kalması adanın durumunu karmaşıklaştıran bir süreç olmuştu. Sonuçta Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından Yunanistan ve Türkiye arasında daha çok bir hakem gibi hareket eden İngiltere'nin Kıbrıs politikası bundan daha öteye geçmedi. İngiltere bu dönemde iki ülke arasında Kıbrıs kaynaklı bir savaş çıkmamasına odaklanmıştı. Meselenin taraflarından biri olmasına rağmen uzlaştırıcı gibi davranmayı tercih etti.

1970'li yıllarda ise Yunanistan ve Makarios arasında başlayan çatışmalar nedeniyle Kıbrıs meselesi daha karmaşık bir hal aldı. Kıbrıs'ta yaşanan Yunanistan destekli 1974 darbesi ile Yunanistan adanın iç meselesine dahil olmuş oluyordu.

Darbeci yönetimin enosis taraftarı olması ve Yunanistan'ın müdahalesi sonucu Türkiye artık adada yaşananlara kayıtsız kalamayacaktı. Diplomatik görüşmelerde beklediğini elde edemeyen Türkiye bu dönemde Kıbrıs meselesinin taraf devletlerinden olan İngiltere'yle ortak hareket etmek istese de bu gerçekleşmedi. 1974 yılına kadar ki tüm süreçteki gibi Türkiye adaya müdahale etmemesi ve meselenin taraflar arasında görüşülerek halledilmesi fikrini bu defa kabul etmedi.

Enosisin gerçekleşmesi için tüm adımları atan Yunanistan karşısında Türkiye artık sabır dönemini geride bırakmıştı. Bu nedenle bu döneme kadar Kıbrıs konusundaki en net duruşu sergileyerek yalnızca olsa 20 Temmuz 1974'te Kıbrıs'a doğrudan müdahale etti. Adaya barış getirmek için bu harekâtı düzenleyen Türkiye hem adanın Yunanistan'a bağlanmasının önüne geçmeye çalıştı hem de Kıbrıslı Türklerin adadaki güvenliklerini sağlamak adına harekete geçti.

Tüm bu süreç boyunca Kıbrıs konusunda pek çok toplantı, görüşme gerçekleşti. Devletler sorunu çözemediği gibi BM ve NATO'nun girişimleri de başarısızlıkla sonuçlandı. Nihayetinde Türkiye'nin harekât hamlesi Kıbrıs sorununu çözmemiş olsa da Türkiye, Kıbrıs konusundaki ciddiyetini ortaya koydu. Görüşmeler silsilesi de böylece devam etti. Neticede hala Türk dış politikasının bir parçası olan Kıbrıs sorunu günümüzde de çözülememiş bir mesele olmaya devam ediyor. Görünen o ki olmaya da devam edecek.

KAYNAKÇA

Arşiv

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivleri (BOA)

BOA Fon Kodu: 4-1-1-4-9; Yer No: 895-3.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhurbaşkanlığı Arşivleri (BCA)

BCA Fon Kodu: 30-1-0-0; Yer No: 1-8-19.

BCA Fon Kodu: 30-1-0-0; Yer No: 62-381-28.

U.K. Parliamentry Paper's

House of Lords Hansard, 16 July 1878, Volume: 241.

House of Lords Hansard, 19 July 1878, Volume: 241.

House of Lords Hansard, 23 July 1878, Volume: 242.

House Of Lords Hansard, 14 January 1964, Volume: 687.

House Of Lords Hansard, 15 January 1964, Volume: 687.

House Of Lords Hansard, 16 January 1964, Volume: 687.

House Of Lords Hansard, 2 July 1965, Volume: 697.

House Of Lords Hansard, 8 Mart 1966, Volume: 725.

House Of Lords Hansard, 17 July 1974, Volume: 877.

Basılmamış Yayınlar

Demokrat Parti Meclis Grubu Müzakere Zabıtları (D.P.MGMZ)

(D.P.MGMZ), 20.06.1950.

Resmi Yayınlar

Her Majesty's Stationary Office, "The Tripartite Conference on the Eastern Mediterranean and Cyprus, Held by the Governments of the United Kingdom of Great

Britain and Northern Ireland, Greece and Turkey, August 29- September 7, 1955”, London, 1956.

TBMM Tutanak Dergisi/Zabıt Ceridesi

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt: 23, 33. Birleşim, 23 Ocak 1950.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Toplantı: 1, Cilt: 5, 50. Birleşim, 24 Şubat 1951.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 28, 48. İnikad, 23 Şubat 1954.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 1, Cilt:5, 51. İnikad, 23 Şubat 1955.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 1, Cilt:7, 79. İnikad, 21 Mayıs 1955.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 1, Cilt: 7, 80. İnikad, 12 Eylül 1955.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 8, 1. İnikad, 1 Kasım 1955.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 2, 14. İnikad, 14 Aralık 1955.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 8, 15. İnikad, 16 Aralık 1955.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 10, 36. İnikad, 13 Şubat 1956.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 10, 44. İnikad, 25 Şubat 1956.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 12, 76. İnikad, 13 Haziran 1956.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 15, 22. İnikad, 28 Aralık 1956.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 1, Cilt: 1, 32. İnikad, 31 Ocak 1958.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre:11, İçtima:1, Cilt: 4, 81. İnikad, 16 Haziran 1958.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 4, Toplantı:1, Cilt: 1, 35. Birleşim, 1 Şubat 1974.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Gizli Oturum, Toplantı: 13, Cilt: 13/1, 2. Birleşim, 18 Temmuz 1974.

Sürelî Yayınlar

Gazeteler

Akın (1967)

Akşam (1954, 1955)

Belfats New Letter (1958)

Birmingham Daily Gazette (1954)

Bozkurt (1964)

Cumhuriyet (1974)

Daily Herald (1954)

Hürriyet (1951, 1955,1974)

Milliyet (1974)

Nacak (1963)

Portsmouth Evening News (1954)

Ulus (1949, 1958)

The Northern Whig (1954)

Truth (1954)

Vatan (1948, 1949,1951,1963)

Western Mail (1955)

Yeni İstanbul (1950)

Zafer (1950)

Dergiler

Akis

Kitaplar

An, Ahmet. **Kıbrıs Nereye Gidiyor?**, Everest Yayınları, İstanbul, 2002.

Armaoğlu, Fahir. **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014.

Armaoğlu, Fahir. **Kıbrıs Meselesi 1954-1959 Türk Hükümet ve Kamuoyunun Davranışları (Karşılaştırmalı Bir İnceleme)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1963.

Armağan, Abdüllatif. “Baf Sancakbeyi Mehmet Bey'in Kıbrıs'ta Kurduğu Vakıf ve Vakfiyesi”, **Osmanlı Döneminde Kıbrıs Uluslararası Sempozyum- Bildiriler**, Bağcılar Belediye Başkanlığı ve Kıbrıs Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa, 9-11.10.2015, ss.156-177.

Black, Jeremy. **İngiltere Tarihi**, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2020.

Cankut, Ayhan. **Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin Kıbrıs Politikaları ve Kamuoyuna Yansımaları (1955-1964)**, Manas Yayıncılık, Elâzığ, 2015.

Çakmak, Alioğlu Gizem. **Tarih ve Uluslararası İlişkiler Perspektifinden Türk-Yunan İlişkileri 1821-2021**, (Ed. Esra Özsüer), Boyut Yayıncılık, İstanbul, 2022, ss.76-93.

Çağlayan, Pınar. **Kıbrıslı Olamamak: Kıbrıs'taki Milliyetçiliklerin İdeolojik Kökenleri Üzerine Bir Analiz**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2014.

Çevikel, Nuri. **Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası**, 47 Numara Yayıncılık, İstanbul, 2006.

Fırat, Melek M. **1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu**, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1997.

Gazioğlu, Ahmet C. **Kıbrıs'ta Türkler (1570-1878) 308 Yıllık Türk Dönemine Yeni Bir Bakış**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Lefkoşa, 1994.

Göktürk, Turgay Bülent. **Türkiye'nin 1974 Öncesi Kıbrıs Politikası, Vizyonu ve Uygulamaları**, Güneş Yayıncılık, Gazimağusa, 2018.

Gürün, Kamuran. **Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1983.

Hill, George. **Kıbrıs Tarihi- Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.

İsmail, Sabahattin. **1571'den Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne Kıbrıs Sorunu: İç Etkenler**, K.K.T.C. Turizm ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1986.

İsmail, Sabahattin. **Kıbrıs Sorununun Kökleri – İngiliz Yönetiminde Türk-Rum İlişkileri ve İlk Türk Rum Kavgaları**, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, Lefkoşa, 2000.

Toluner, Sevin. **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1977.

Tuncer, Hüner. **Kıbrıs Sarmalı- Nasıl Bir Çözüm?**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2012.

Makaleler

Alasya, H. Fikret. “Kıbrıslı Türklerin Hürriyet Savaşı”, **Türk Kültürü**, Sayı: 21, 1963, ss. 44-48.

Alasya, H. Fikret. “Kıbrıs'ta 1821 İsyanını Tertipleyenler”, **Türk Kültürü**, Sayı:87, 1970, ss. 207-208.

Aslanapa, Oktay. “Yunanistan ve Helen Fikri (Megalo İdea)”, **Türk Düşüncesi**, Cilt: 8, Sayı: 15-16, 1958, ss. 46-52.

Arık, Umut. “Kıbrıs Krizi”, **LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, 2011, ss. 3-21.

Balıkçioğlu, Emrah. “KKTC Milli Arşiv Belgeleri Işığında Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumunun (KATAK) Kıbrıs Türk Toplumuna Yararına Yürüttüğü Faaliyetler (1943-1946)”, **Vakanüvis- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt:4, Sayı:1, 2019, ss. 26-50.

Balıkçioğlu, Emrah. “Kıbrıs Müzakerelerinde “Taksim” Tartışmaları (1956-1959), **Vakanüvis – Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, 2016, ss. 30-61.

Balyemez, Mehmet. “İngiliz Yönetimi Döneminde Kıbrıs'ta Çıkarılan İkinci Rum İsyanı (18- 19 Aralık 1954)”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 37, Sayı: 103, ss. 217-252.

Bilgin, Feridun. “Kıbrıs Fethi İçin Yapılan Hazırlıklar (Arşiv Belgelerine Göre)”, **Mukaddime**, Cilt: 6, Sayı: 1,2015, ss. 79-100.

Bolat, Mahmut. “Basın Penceresinden 1931 İsyanı”, **(Osmanlı’dan Günümüze) KIBRIS Dün, Bugün, Yarın**, (ed. Fatma Çalık Orhun), Gazi Kitabevi, Ankara, 2020, ss. 139-162.

Bürün, Vecdi. ”Eterya Fesat ve Tethiş Cemiyeti”, **Türk Düşüncesi**, Cilt: 8, Sayı:15-16, 1958, ss. 53-71.

Cankut, Ayhan. “Rumların Akritas Soykırım Planları Ve Kıbrıs’ta Çözumsuzluğun Başlangıcı”, **ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi**, Cilt: 8, Sayı: 19, 2021, ss. 71-87.

Çakmak, Zafer. “Kıbrıs’tan Anadolu’ya Türk Göçü (1878-1938)”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 14, Sayı: 36, 2008, ss. 201-223.

Çoruh, Haydar. “Moralı Korsanların Kıbrıs Çevresindeki Faaliyetleri (1821-1828)”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 61, 2018, ss. 297-312.

Erdönmez, Celal. “Tanzimat Devrinde Bazı Kıbrıs Rumlarının Yunan Vatandaşlığına Geçmelerinden Kaynaklanan Hukuki Meseleler”, **Bilig**, Sayı: 64, 2013, ss. 175-198.

Eren, Erdem. “Yunan Milliyetçiliğin Tarihsel Arka Planı ve Politik Yansıma Örneği Olarak Batı Trakya Sorunu”, **İzmir Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, 2019, ss. 77-85.

Geniş, Kaan Cem. Londra-Zürich Antlaşmalarına Giden Süreç (1959), **Belgi Dergisi**, Cilt: 3 Sayı: 21, 2021, ss.233-252.

Gökçe, Emrah Utku. “1974 Kıbrıs Krizinde CHP-MSP Koalisyon Hükümetinin Karar Alma Süreci”, **Ulisa: Uluslararası Çalışmalar Dergisi**, Cilt:2, Sayı:1, 2018, ss. 41-60.

Göregen, Mustafa. “Bir Arada Yaşama Tecrübesi Bakımından Osmanlı Dönemi Kıbrıs”, **Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, 2016, ss. 19-30.

Göktepe, Cihat ve Tuba Ünlü Bilgiç. “İngiliz Güvenlik ve Dış Politikasında Kıbrıs (1945-1974)”, **Bilig**, Sayı: 68, 2014, ss. 141-168.

Günay, Necla. ”Filik-i Eterya Cemiyeti”, **Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 1, 2005, ss. 263-287.

Heath, Edward “Realism in British Foreign Policy”, **Foreign Affairs**, Cilt: 48, Sayı: 1, 1969, ss. 39-50.

İrkıçatal, Erdal, “İkinci Dünya Savaşı Sonrası İngiltere’nin Ortadoğu Politikaları İçin Kıbrıs’ın Stratejik Önemi ve Kıbrıs Meselesinin Ortaya Çıkışı”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 15, 2012, ss. 31-59.

İnalcık, Halil. “Kıbrıs Tarihinin Ana Meseleleri”, **Türk Kültürü**, Cilt: 1 Sayı: 4, 1963, ss. 31-36.

Kazıcı, Ziya. “Osmanlı Fethinden Sonra Kıbrıs Halkına Yapılan Muamele”, **Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, 2015, ss. 39-47.

Keleş, Erdoğan, “Rusya’nın Sıcak Denizlere İnme Politikası (Alman Deniz Yüzbaşısı Stenzel’e Göre İstanbul’a En Kısa Yol)”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 28, Sayı: 46, 2009, ss. 89-142.

Keser, Ulvi. “Kıbrıs’ta 21 Aralık 1963 Kanlı Noel’i ve Kızılay”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 12, Sayı: 24, 2012, ss. 255-304.

Kıralp, Şevki. “1967-1974 Döneminde Kıbrıs Sorunu ve Türkiye İle Yunanistan’ın Kıbrıs Politikaları”, **Tarih Kültür Sanat Araştırmaları Dergisi**, Cilt:7, Sayı: 2, 2018, ss. 444-460.

Kocakılıç, Gizem. “Kıbrıs Meselesinin Genel Seyri”, **Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 1, 2021, ss. 57-70.

Koday, Zeki. “Kıbrıs’ın Jeopolitik Önemi”, **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı: 33, 1998, ss. 419-428.

Köstüklü, Nuri. “1821 Yunan İsyanı ve Sultan II. Mahmud’un Bilinmeyen Bir Fermanı”, **Belgi Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 19, 2019, s. 2030-2036.

Lee, Dwigth E. “A Memorandum Concerning Cyprus 1878”, **The Journal of Modern History**, Cilt: 3, Sayı: 2, 1931, ss. 235-241.

Maden, Nafiz, Çoşkun Topal ve Hasan Bora Usluer. “TCG Çandarlı Sismik Araştırma Gemisinin 1974 Ege Karasuları ve Kıta Sahaneliği Krizindeki Etkinliği”, **Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Cilt:14, Sayı:1, 2023, ss. 38-54.

Medlicott, W.N. “The Gladstone Government and The Cyprus Convention 1880-1885”, **The Journal Of Modern History**, Cilt: 12, No: 2, 1940, ss. 186-208.

Özdemir, Yavuz ve Erol Çiydem, “Osmanlı Coğrafyasında İlk Devrimci Örgüt: “Philiki Etery”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 14, 2017, ss. 24-45.

Özoran, Beria R. “İngiltere’nin Kıbrıs’a Getirdiği Anayasa”, **Türk Kültürü**, Sayı: 52, 1967, ss. 269-274.

Öztoprak, İzzet. “Kıbrıs’ta 1931 İsyanı ve Yankıları”, **Belleten**, Cilt: 62, Sayı: 233, 1998, ss. 207-232.

Sarper, Selim. “Yunanistan’ın Kıbrısımızla Alakası Yoktur!”, **Türk Düşüncesi**, Cilt: 8, Sayı:15-16, 1958, ss. 30-45.

Sarıkoyuncu, Değerli Esra. “Demokrat Parti Döneminde Türkiye’nin Kıbrıs Politikası (1950-1960),” **Gazi Akademik Bakış**, Cilt: 6, Sayı: 11, 2012, ss. 85-111.

Savrun, Ergenekon. “Kıbrıs’ta İngiliz Taç Kolonisi, Böl-Yönet ve İslamcılık Politikaları ve Rum İsyanları Karşısında Kıbrıs Türk Milli Uyanışının Temelleri 1925-1931”, **Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 14, 2018, ss. 25-43.

Savrun, Ergenekon. “Kıbrıs’ta Yunan Cunta Darbesine Karşı Türk Barış Harekatının Belgelerle Kısa Tarihi”, **Uluslararası Beşerî Bilimler ve Eğitim Dergisi**, Cilt: 4, Sayı:9, 2018, ss. 258-273.

Savrun, Ergenekon ve Melih Tinal. “Soğuk Savaş Döneminde İngiltere ve Türkiye’nin Kıbrıs Politikaları (1955-1964)”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 17, Sayı: 34, 2017, ss. 349-371.

Sonyel, Salahi R. “İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türklerinin Varlık Savaşımı”, **Belleten**, Cilt: 59, Sayı: 224, 1995, ss. 133-188.

Sönmezoğlu, Faruk. “Kıbrıs Sorunu ve Birleşmiş Milletler”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt: 38, Sayı: 3-4, 1984, ss. 223-255.

Richter, Heinz A., “The Grand Game and Britains Acquisition Of Cyprus”, **Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ**, Sayı: 17, 2014, ss. 85-96.

Temperley, Harold. “Disraeli and Cyprus”, **The English Historical Review**, Cilt: 42, 1932, ss. 274-279.

Temperley, Harold, “Further Evidence on Disraeli and Cyprus”, **The English Historical Review**, Cilt: 46, Sayı: 183, 1931, ss. 457-460.

Walker, Anita M. “Enosis İn Cyprus: Dhali, A Case Study”, **Middle East Journal**, Vol: 38, No: 3, 1984, pp. 474-494.

Xydis, Stephen G. “The UN General Assembly As An Instrument Of Greek Policy: Cyprus 1954-58”, **The Journal of Conflict Resolution**, Vol: 12, No: 2, 1968, pp. 144-158.

Yellice, Gürhan, “1878’den 1931’e Kıbrıs’ta Enosis Talepleri ve İngiltere’nin yaklaşımı”, **Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 12, Sayı: 24, 2012, ss. 13-26.

Tezler

Akbulut, Levent. **Kıbrıs’ın Yunanistan’a İlhakı Amacıyla Adada Türklere Karşı Yürütülen Askeri ve Siyasi Faaliyetler (1950-1960)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2019.

Aktaş, Altan. **1964-1967 Kıbrıs Krizlerini Sırasında ABD'nin Kıbrıs Politikaları**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009.

Avcı, Ahmet. **1950-1960 Arası Türk- İngiliz İlişkileri Işığında Kıbrıs Meselesi (1950-1960)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2014.

Balyemez, Mehmet. **İngiliz Yönetimi Döneminde Kıbrıs Türklerinin Siyasi Örgütlenmeleri (1923-1960)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2017.

Baydilli, İsmail. **Eleştirel Jeopolitik Yaklaşım Çerçevesinde Kıbrıs Barış Harekâtı: Gazetelerin İncelenmesi (Hürriyet, Milliyet, Cumhuriyet, Millî Gazete)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ, 2020.

Çakıcı, Derya. **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türk Toplumu (1923-1960)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2021.

Çelebi, İlker. **1974 Kıbrıs Harekâtından Annan Planına Türkiye Cumhuriyeti'nin Kıbrıs Politikası ve Türkiye AB İlişkilerinde Kıbrıs'ın Etkisi (1974-2004)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, 2020.

Demirel, Ege. **Türkiye ve Yunanistan'ın Tezleri Işığında Kıbrıs Sorunu**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2016.

Duba, Hüsnü. **Türkiye'nin Kıbrıs Politikasının Uygulanması Çerçevesinde Oluşan Türk Tezlerinin Değişim Seyri ve Bu Değişimlere Etkide Bulunan İç ve Dış Faktörlerin Analizi (1945-1993)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü, İstanbul, 1996.

Erdoğan, Hilal. **Kıbrıs Meselesinin Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkileri**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015.

Gemuhluoğlu, M. Ali. **Kıbrıs Sorunu (1960-1974)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1990.

Görgeç, İsmail. Doğu Akdeniz’de İngiliz Fransız Mücadelesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay, 2013.

Güneş, Ümran. **Kıbrıs Sorununda Milliyetçi Söylem ve Türk Dış Politikası (1950-1974)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2016.

Gür, Halit. **Türk Yunan İlişkilerinde Bir Dış Politika Aracı Olarak Zorlayıcı Diplomasi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul, 2020.

Kargı, Kadir. **93 Harbi’nden Lozan’a Kıbrıs’ta İngiliz İşgali**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2009.

Nas, Fatime. **Uluslararası Alanda Kıbrıs Sorunu (1950-1965)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 2013.

Şar, Celal. **British Policy Towards Cyprus And The Cyprus Question 1878-2005**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005.

Üzhan, Büşra. **Yunanistan’ın Kıbrıs’ta Genişleme Politikasının Türkiye’ye Etkileri (1931-1974)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2021.

Ververi, Giasemi. **Yunanistan Perspektifinden Kıbrıs Sorunu**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, 2015.

Yellice, Gürhan. **İngiltere’nin Kıbrıs Politikası 1950-1960**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2011.

İnternet

National Union of Conservative and Constitutional Associations, “The Convention Between Great Britain and Turkey of June 4th, 1878”, Bristol Selected Pamphlets University of Bristol Library, <https://jstor.org/stable/60243971> , (20.04.2022).

Keser, Ulvi. “Mondros Mütarekesi Sürecinde Kıbrıs, Kıbrıslı Türkler ve Doğu Akdeniz’de Askeri Faaliyetler”, <https://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/06-ulvi-keser.pdf>, (01.02.2023).

Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Temel Yapısı (Zürich,11 Şubat 1959), <https://www.mfa.gov.tr/kibris-cumhuriyetinin-temel-yapisi-zurich-11-subat-1959.tr.mfa>, (01.07.2023).

Garanti Antlaşması (Zürich, 11 Şubat 1959), <https://www.mfa.gov.tr/garanti-antlasmasi-zurich-11-subat-1959.tr.mfa>, (08.07.2023).

İttifak Antlaşması (Zürich, 11 Şubat 1959), <https://www.mfa.gov.tr/ittifak-antlasmasi-zurich-11-subat-1959.tr.mfa>, (08.07.2023).

Kıbrıs Sorununun Üzerinde Anlaşmaya Varılan Nihai Çözümün Temelini Açıklayıcı Muhtıra, [https://www.mfa.gov.tr/kibris-sorununun-uzerinde-anlasmaya-varilan-nihai-cozumun-temelini-aciklayici-muhtira londra 19 subat-1959.tr.mfa](https://www.mfa.gov.tr/kibris-sorununun-uzerinde-anlasmaya-varilan-nihai-cozumun-temelini-aciklayici-muhtira-londra-19-subat-1959.tr.mfa), (08.07.2023)